

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка Імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Вплив бюджетоутворюючих підприємств на
економічну безпеку України»**

Виконала: студентка 6 курсу, групи 601-УФБ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою
«Управління фінансово-економічною безпекою»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Белкіна М.О.

Керівник: доктор ек. наук, професор
Онищенко В.О.

Рецензент: Начальник Головного управління
Державної казначейської служби України у
Полтавській області
Чепурний О.В.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Белкіна М.О. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі
Белкіна М.О. _____

Полтава 2024

АНОТАЦІЯ

Белкіна М.О. «Вплив бюджетоутворюючих підприємств на економічну безпеку України». Рукопис. Випускна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Текст дослідження викладено на 145 сторінках. У роботі аналітичну інформацію подано на 40 рисунках та у 11 таблицях. Список використаних джерел складається із 121 найменування. Робота містить 3 додатки.

Ключові слова: економічна безпека держави, бюджетоутворююче підприємство, стратегічно важливе підприємство, податки, прибуток, війна, воєнний стан, галузева структура.

Випускна робота присвячена дослідженню впливу діяльності бюджетоутворюючих підприємств на економічну безпеку держави. Актуальність теми дослідження визначається стрімкими перетвореннями в економічній системі держави, в тому числі спричиненими глобальними трансформаційними процесами, військовою агресією російської федерації та потребою аналізу основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств для оцінки їх впливу на економічну безпеку України.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу бюджетоутворюючих підприємств на рівень економічної безпеки держави. Для досягнення поставленої мети було сформульовано і розв'язано такі завдання: дослідити теоретичні основи функціонування бюджетоутворюючих підприємств та їх ролі в економічній системі держави; провести критеріальну ідентифікацію підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України; визначити детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств; виявити та проаналізувати основні ризики та загрози економічній

безпеці бюджетоутворюючих підприємств; провести трендовий аналіз основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств та оцінити їх вклад у галузеву структуру економіки; здійснити рейтингування бюджетоутворюючих підприємств за основними критеріями; здійснити оцінювання залежності рівня економічної безпеки України від діяльності бюджетоутворюючих підприємств; проаналізувати світовий досвід підвищення ефективності діяльності бюджетоутворюючих підприємств у напрямку забезпечення економічної безпеки держави; визначити цільові пріоритети розвитку бюджетоутворюючих підприємств України для зміцнення економічної безпеки держави в європейському безпековому просторі.

В процесі розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: наукової абстракції та узагальнення, порівняльного аналізу при вивченні теоретичних основ функціонування бюджетоутворюючих підприємств; статистичний, графічний, трендового, кореляційно-регресійного аналізу для оцінювання сучасних тенденцій та впливу воєнного стану на показники діяльності бюджетоутворюючих підприємств; аналізу й синтезу при визначенні цільових пріоритетів розвитку бюджетоутворюючих підприємств у зміцненні економічної безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні методичних засад оцінювання впливу показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств на економічну безпеку держави, що дає змогу виявити загрози, можливості та пріоритетні напрями підвищення її рівня.

SUMMARY

Belkina M. Influence of budget-forming enterprises on the economic security of Ukraine". Manuscript. A graduation thesis for the second (master's) level of higher education in the speciality 072 "Finance, Banking and Insurance" - National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2024.

The text of the research is presented on 145 pages. The analytical information is presented in 40 figures and 11 tables. The list of references consists of 121 items. The paper contains 3 appendices.

Keywords: economic security of the state, budget-forming enterprise, strategically important enterprise, taxes, profit, war, martial law, industry structure.

The thesis is devoted to the study of the impact of budget-forming enterprises on the economic security of the state. The relevance of the research topic is determined by the rapid transformations in the economic system of the state, including those caused by global transformation processes, military aggression of the Russian Federation and the need to analyse the key performance indicators of budget-forming enterprises to assess their impact on the economic security of Ukraine.

The purpose of the study is to deepen the theoretical and methodological provisions and develop practical recommendations for assessing the impact of budget-forming enterprises on the level of economic security of the State. To achieve this goal, the following tasks were formulated and solved: to study the theoretical foundations of the functioning of budget-forming enterprises and their role in the economic system of the State; to conduct a criterion-based identification of enterprises of strategic importance for the economy and security of Ukraine; to determine the determinants of economic security of budget-forming enterprises; to identify and analyse the main risks and threats to the economic security of budget-forming enterprises; to conduct a trend analysis of the main indicators of budget-forming enterprises' performance; to rank budget-forming enterprises according to the main criteria; to assess the dependence of the level of economic security of Ukraine on the activities of budget-forming

enterprises; to analyse the world experience of improving the efficiency of budget-forming enterprises in ensuring the economic security of the State; to determine the target priorities for the development of budget-forming enterprises of Ukraine to strengthen the economic security of the State in the European security space.

In the process of solving the tasks set, the work used general scientific and special research methods, namely: scientific abstraction and generalisation, comparative analysis in the study of the theoretical foundations of the functioning of budget-forming enterprises; statistical, graphical, trend, correlation and regression analysis to assess current trends and the impact of martial law on the performance of budget-forming enterprises; analysis and synthesis in determining the target priorities for the development of budget-forming enterprises in the context of martial law.

The scientific novelty of the results obtained is to improve the methodological basis for assessing the impact of performance indicators of budget-forming enterprises on the economic security of the state, which makes it possible to identify threats, opportunities and priority areas for improving its level.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ	3 8
1.1. Бюджетоутворюючі підприємства в економічній системі держави.....	8
1.2.Критеріальна ідентифікація підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави	17
1.3.Роль та значення бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки та повоєнного відновлення	25
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. СФЕРИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ.....	36
2.1. Інституційні умови функціонування бюджетоутворюючих підприємств.....	36
2.2. Детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств в Україні	45
2.3. Загрози економічній безпеці підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави	55
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3. ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	67
3.1.Трендовий аналіз основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств та їх вклад у галузеву структуру економіки	67

				МР 601-УФБ 10578337			
	П.І.Б.	Підпис	Дата	<i>Вплив бюджетоутворюючих підприємств на економічну безпеку України</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Розроб.</i>	<i>Белкіна М.О.</i>				121	3	145
<i>Перевір.</i>	<i>Онищенко В.О.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Н. Контр.</i>	<i>Маслій О.А.</i>						
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>						

3.2. Рейтингування бюджетоутворюючих підприємств України	81
3.3. Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку бюджетоутворюючих підприємств та оцінка їх впливу на економічну безпеку держави.....	95
Висновки до розділу 3	107
РОЗДІЛ 4. ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ	108
4.1. Світовий досвід підвищення ефективності діяльності бюджетоутворюючих підприємств у напрямку забезпечення економічної безпеки держави	108
4.2. Цільові пріоритети розвитку бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки України в європейському безпековому просторі	115
Висновок до розділу 4	121
ВИСНОВКИ.....	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	129
ДОДАТКИ.....	145

				МР 601-УФБ 10578337			
	П.І.Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Белкіна М.О.</i>			<i>Вплив бюджетоутворюючих підприємств на економічну безпеку України</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Перевір.</i>	<i>Онищенко В.О.</i>				121	3	145
<i>Н. Контр.</i>	<i>Маслій О.А.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>						

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається стрімкими перетвореннями в економічній системі держави, в тому числі спричиненими глобальними трансформаційними процесами, військовою агресією російської федерації та потребою аналізу основних показників діяльності бюджетуютьючих підприємств для оцінки їх впливу на економічну безпеку України.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу бюджетуютьючих підприємств на рівень економічної безпеки держави. Для досягнення поставленої мети було сформульовано і розв'язано такі завдання:

- дослідити теоретичні основи функціонування бюджетуютьючих підприємств та їх ролі в економічній системі держави;
- провести критеріальну ідентифікацію підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України;
- визначити детермінанти економічної безпеки бюджетуютьючих підприємств;
- виявити та проаналізувати основні ризики та загрози економічній безпеці бюджетуютьючих підприємств;
- провести трендовий аналіз основних показників діяльності бюджетуютьючих підприємств та оцінити їх вклад у галузеву структуру економіки;
- здійснити рейтингування бюджетуютьючих підприємств за основними критеріями;
- здійснити оцінювання залежності рівня економічної безпеки України від діяльності бюджетуютьючих підприємств;
- проаналізувати світовий досвід підвищення ефективності діяльності бюджетуютьючих підприємств у напрямку забезпечення економічної безпеки держави;

– визначити цільові пріоритети розвитку бюджетоутворюючих підприємств України для зміцнення економічної безпеки держави в європейському безпековому просторі.

Об’єкт – процес дослідження впливу діяльності бюджетоутворюючих підприємств на рівень економічної безпеки держави.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінювання впливу діяльності бюджетоутворюючих підприємств на рівень економічної безпеки України.

В процесі розв’язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: наукової абстракції та узагальнення, порівняльного аналізу при вивченні теоретичних основ функціонування бюджетоутворюючих підприємств; статистичний, графічний, трендового, кореляційно-регресійного аналізу для оцінювання сучасних тенденцій та впливу воєнного стану на показники діяльності бюджетоутворюючих підприємств; аналізу й синтезу при визначенні цільових пріоритетів розвитку бюджетоутворюючих підприємств у зміцненні економічної безпеки України.

Інформаційною базою наукового дослідження є звітні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, аналітичні матеріали спеціалізованого інтернет-журналу «Forbes», Міжнародної Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Національного інституту стратегічних досліджень, Всесвітнього економічного форуму, фінансова звітність досліджуваних суб’єктів господарювання, законодавчі й нормативно-правові акти, матеріали українських та зарубіжних наукових періодичних видань щодо взаємозалежності бюджетоутворюючих підприємств та економічної безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні методичних засад оцінювання впливу показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств на економічну безпеку держави, що дає змогу виявити загрози, можливості та пріоритетні напрями підвищення її рівня.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основні результати дослідження пройшли апробацію та отримали схвальну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема II Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство», V Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» КНУ імені Т. Шевченка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

1.1. Бюджетуютворюючі підприємства в економічній системі держави

В сучасних реаліях функціонування вітчизняної економічної системи, які більшою мірою зумовлені повномасштабною війною з російською федерацією, стрімкими трансформаційними процесами, політичною та соціальною нестабільністю, досить гостро постає проблема необхідності мобілізації ресурсів для відновлення та гарантування її безпеки, що в свою чергу значно залежить від ступеня наповненості бюджетів усіх рівнів та якості управління ними. Крім того, така ситуація вказує на важливість ефективної взаємодії всіх суб'єктів господарювання для досягнення сталого розвитку та відновлення економічної рівноваги.

У цьому контексті, бюджетуютворюючі підприємства стають ключовими «гравцями», які визначають ступінь відновлення та можливість сталого розвитку економіки України. Їх роль у формуванні бюджету, підтримці соціальних програм та інфраструктурних проєктів набуває критичного значення для забезпечення стабільності та довгострокового економічного зростання. Водночас, спроможність ефективно адаптуватися до змін в економічному середовищі відображає їх значимість в розрізі досягнення національних стратегічних цілей.

На сьогодні в переважній кількості досліджень бюджетуютворюючі підприємства ототожнюються із великими платниками податків (ВПП), оскільки, як відомо, саме податкові надходження складають основу формування як місцевих, так і центрального бюджетів. Відповідно, суб'єкти господарювання, які сплачують найбільші обсяги податкових відрахувань, можна віднести до

категорії бюджетоутворюючих. Таким чином, доцільним є проведення систематизації наявних трактувань поняття «великий платник податків» за окремими підходами.

Єдиним законодавчо визначеним є тлумачення терміну «великий платник податків», що зазначено у Податковому кодексі України. Так, відповідно до п.п. 14.1.24 ПКУ великий платник податків – це юридична особа або постійне представництво нерезидента на території України, у якої обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує еквівалент 50 млн євро, визначений за середньозваженим офіційним курсом НБУ за той самий період, або загальна сума податків, зборів, платежів, сплачених до Державного бюджету України, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, крім митних платежів, за такий самий період перевищує еквівалент 1,5 млн євро, визначений за середньозваженим офіційним курсом НБУ за той самий період [1].

Таблиця 1.1

Критерії віднесення підприємства до категорії «великий платник податків»
та їх числовий вираз відповідно до ПКУ

Критерій віднесення підприємства до категорії «великий платник податків»	Числовий вираз критеріїв		
	2011 рік	2017 рік	2023 рік
Дохід від усіх видів діяльності	> 500 млн. грн	> 1 млрд. грн	> 50 млн. євро
Загальна сума податків, зборів, платежів (крім митних), сплачених до Державного бюджету України	> 12 млн. грн	> 20 млн. грн	> 1,5 млн. євро

*Складено автором за даними ПКУ [1]

В той же час Ю. Махиніч відзначає, що великими платниками податків в Україні є «суб'єкти державної, комунальної, приватної чи змішаної форми власності, внутрішньо- й зовнішньоекономічних господарських, фінансових, корпоративних або інших правовідносин, що виражаються у формі окремих фінансових установ чи підприємств (організацій), їх філій і представництв або у формі фінансово-промислових груп, трастових, холдингових чи інших видів корпоративних об'єднань у ключових галузях економіки, які становлять

прерогативу у відносинах із наповнення Державного бюджету України та підлягають особливому механізму податкового адміністрування» [2, с. 63].

На думку В. Гоя великий платник податку – це «юридична особа з усіма своїми структурно відокремленими підрозділами, дочірніми підприємствами, філіями та ін., яка зареєстрована або ж здійснює свою господарську діяльність на території України, і органами державної податкової служби України за показниками обсягу сукупного валового доходу, загальною сумою сплачених до державного бюджету податків та кількістю працюючих віднесена до числа стратегічних підприємств – платників податків».

Дослідник притримувався думки про те, що головними ознаками, за якими підприємство може бути віднесене до категорії великого платника податків, є їх фігурація як суб'єктів податкових правовідносин, які «на засадах обов'язковості, індивідуальної безоплатності, безповоротності, забезпеченості державним примусом, що не має характеру покарання або ж контрибуції, з метою забезпечення платоспроможності суб'єктів публічної влади за рахунок власних або ж залучених коштів сплачують обов'язкові платежі до бюджетів або позабюджетних державних фондів» [3, с. 5].

Звертаючись до зарубіжного досвіду з питання віднесення підприємств до категорії великих платників податків (тобто бюджетоутворюючих), зазначимо, що подібну до української методику використовують в Австрії, Чилі, Австралії, Греції, Японії, Італії та Кореї [4, с. 103].

Для прикладу, Австралійським податковим департаментом до категорії великих платників податків зараховуються суб'єкти господарювання, чий річний дохід від реалізації продукції перевищує 250 млн. австралійських дол. Така ж величина щорічного валового доходу є індикатором підприємства-великого платника податків у Канаді [5, с. 122]. Для французьких підприємств обсяги операцій, проведених ними, повинні перевищувати 400 млн євро, для суб'єктів в Ірландії – 162 млн євро, у Великій Британії – 50 млн євро [6, с. 87].

Деякі з країн-учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку, зокрема Франція, Норвегія, Велика Британія, Ірландія, США та

Нідерланди приймають рішення про включення суб'єкта господарювання до переліку ВПП за вартістю їх активів, приналежністю до конкретного виду економічної діяльності, ступенем розвитку міжнародної господарської діяльності та чисельністю найманих працівників [7]. У Латинській Америці до таких критеріїв відносять оборот, обсяг активів, величину податків, сплачених до Казначейства та економічний сектор платника податків [6, с. 87].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що бюджетоутворюючими підприємствами (великими платниками податків) можна вважати такі, що відіграють стратегічно важливу роль для держави та суспільства шляхом продукування переважної частини бюджету та ВВП, забезпечення наявності достатньої кількості робочих місць та фігурування як однієї зі сторін соціального партнерства [8, с. 195].

Повертаючись до вітчизняної практики, зазначимо, що наразі в Україні створено Реєстр великих платників податків, формування та затвердження якого здійснюється центральним органом державної податкової служби щороку [9]. Станом на листопад 2023 року на офіційному веб-сайті ДПС представлений Реєстр ВПП на 2022 рік. Дані за 2023-2024 роки не оприлюднюються у зв'язку з воєнним станом та наявністю у переліку стратегічно важливих підприємств.

Крім того, важливим також є те, що у 2020 році в рамках інституційної реформи Державної податкової служби України змінився формат роботи з ВПП – було ліквідовано діючі дотепер Офіси великих платників податків. Натомість було створено п'ять міжрегіональних управлінь ДПС по роботі з великими платниками податків: Центральний, Східний, Західний, Південний та Північний (рис. 1.1).

Платників, включених до Реєстру ВПП, було розподілено та закріплено за зазначеними міжрегіональними управліннями за галузевим принципом:

- 1) Центральним міжрегіональним управлінням ВПП обслуговуються фінансові установи, фармацевтика, державні підприємства: енергетика, транспорт, добувна промисловість;

2) до Західного міжрегіонального управління віднесені підприємства непродовольчої виробничої сфери, паливно-енергетичного комплексу: підприємства оптової та роздрібної торгівлі паливом;

3) у підпорядкування Східного міжрегіонального управління потрапили підприємства гірничо-металургійного та енергетичного комплексів;

4) Південне міжрегіональне управління розпоряджається підприємствами агропромислового комплексу, оптової торгівлі зерном, суб'єктами продовольчої виробничої сфери;

5) за Північним міжрегіональним управлінням закріплені виробники тютюну, підприємства машинобудування та непродовольчої виробничої сфери [10, с. 7-8].

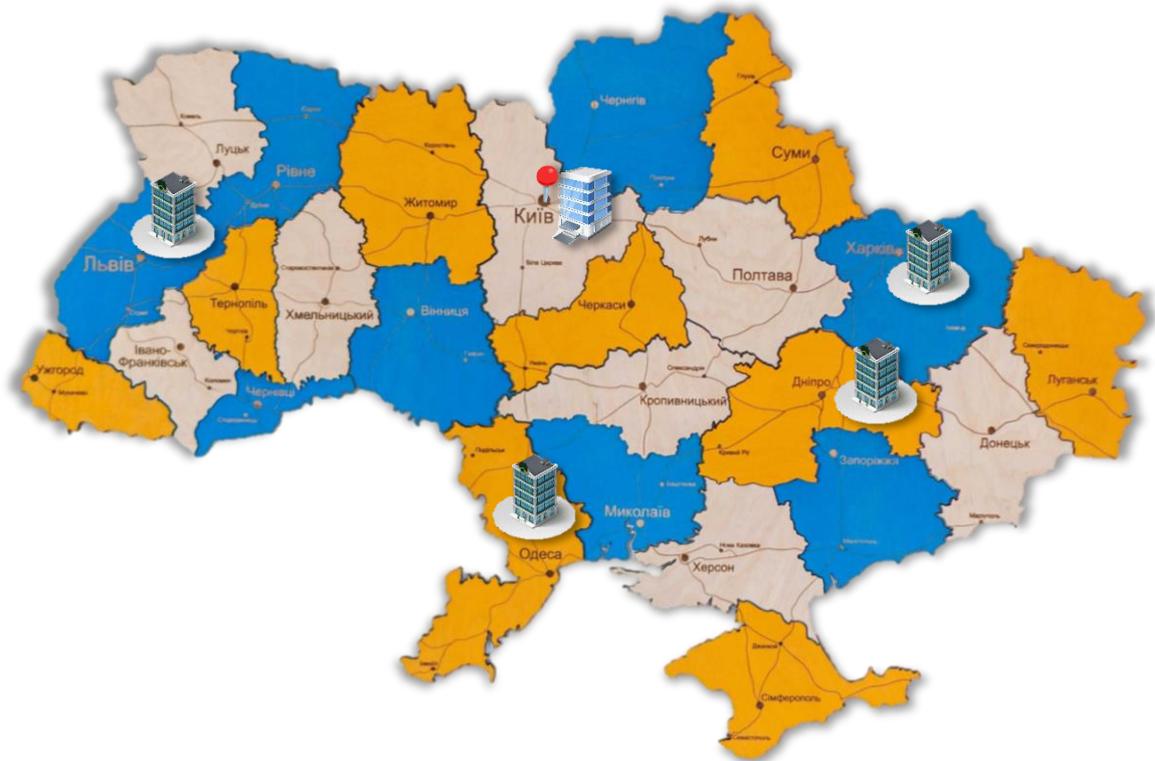

Рис. 1.1. Розташування міжрегіональних управлінь ДПС по роботі з великими платниками податків

*Складено автором за даними ДПС [10]

Сутність роботи цих управлінь управліннями полягає у щоденному податковому супроводженні великих платників податків та контролю за їх

діяльністю з дотриманням принципів компетентності, неупередженості (виключення будь-яких проявів податкової дискримінації), об'єктивності (урахування всіх факторів, що впливають на поведінку ВПП), доступності (гарантування платникам можливості отримати доступ до усього комплексу послуг), а також орієнтованості на платника податків.

За таких умов фахівці податкової служби можуть глибше проаналізувати специфіку діяльності підприємств, що підлягають оподаткуванню, дослідити їх виробничий процес, підвищити якість організації процесу адміністрування податків та зборів, зосередитися на якісному аналізі фінансово-господарської діяльності, тим самим налагодивши здорову комунікацію між державою та платниками, а відтак досягти високої податкової дисципліни [11, с. 21].

Отже, стає зрозумілим, що в сучасних умовах функціонування економіки увага держави приділяється бюджетоутворюючим підприємствам, оскільки результати їх діяльності мають безпосередній вплив на її економічну систему. У цьому контексті мова йдеться, зокрема, про роль таких суб'єктів господарювання у формуванні дохідної частини місцевих та державного бюджетів, що є одним з пріоритетних завдань чинної податкової системи.

Перед податковими надходженнями від ВПП стоять вимоги щодо їх стабільності, безперервності та тривалості, що, в свою чергу, є гарантією забезпечення стабільності усього бюджетного механізму та надає можливість використовувати бюджетні кошти за їх цільовим призначенням. Крім того, загальновідомим є факт тісної співпраці великих платників між собою, тому неефективна фінансово-господарська діяльність одного з них може мати негативне відображення і на інших учасниках ринку [12, с. 209].

У вітчизняній практиці нерідко зустрічаються випадки діяльності підприємців – великих платників податків поза межами правового поля. Це стосується, зокрема, використання податкових ям, легалізації незаконно отриманих доходів, неправомірного повернення ПДВ, укладання нечесних угод, використання бухгалтерських методів фальсифікації, що призводить до розширення тіньового сектору економіки та спричиняють значні втрати для

бюджету. Порушники законодавства отримують прибутки, які не використовуються для розвитку економіки, а вивозяться за кордон або привласнюються підприємцями [13, с. 325]. Така ситуація вказує на необхідність налагодження стійких партнерських відносин держави та великих платників з метою мінімізації кількості ухилянтів від сплати податків та максимізації наповненості бюджету.

В загальному ж, податки, які сплачуються великими платниками, не лише відображають дію правових механізмів у фінансовій сфері, а й активно формують та контролюють податкові відносини в цілому.

Проте, в розрізі даного дослідження ми не можемо зупинитися лише на виконанні фіскальної функції бюджетоутворюючих підприємств, оскільки вони також активно впливають на економіку країни шляхом впровадження нових технологій, сприяння інноваціям та підтримки різноманітних програм як на загальнодержавному рівні, так і локально – у певних регіонах. Зокрема, надзвичайно важливою є роль бюджетоутворюючих підприємств у таких сферах (рис. 1.2):

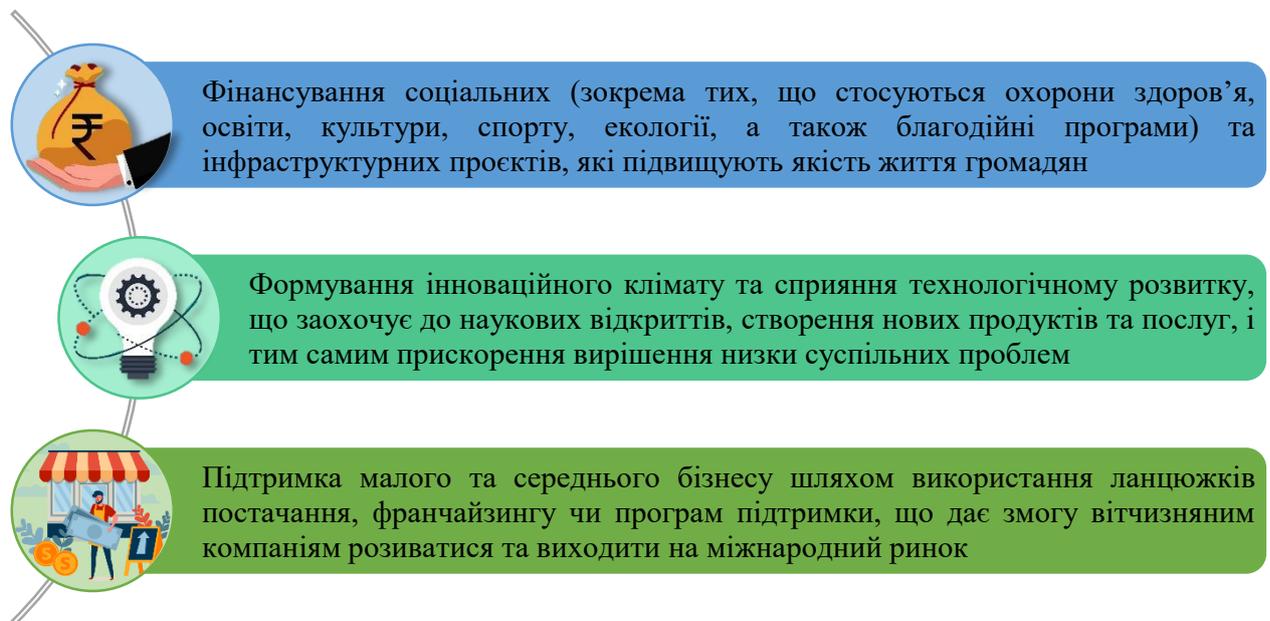

Рис. 1.2. Роль бюджетоутворюючих підприємств в економічній системі держави

*Складено автором

3 Бюджетоутворюючі підприємства, як великі платники податків, взаємодіють з різними елементами економічної системи України на різних рівнях:

1. Зв'язок з державним сектором: як вже зазначалось, співпраця таких суб'єктів господарювання з урядом відбувається, окрім прямого дотримання податкового законодавства та сплати необхідних платежів, ще й через їх участь у консультаціях щодо податкової політики та програм економічного розвитку.

2. Вплив на регіональний розвиток: такі підприємства не лише створюють нові робочі місця, а і також вкладають кошти у розвиток та модернізацію локальної інфраструктури, сприяють фінансуванню проєктів у громадській сфері та ініціюють соціально важливі ініціативи.

3. Підтримка бізнесу: великі платники податків часто взаємодіють з іншими підприємствами як частина ланцюжків постачання, так як вони можуть виступати головними замовниками для малих та середніх підприємств, що забезпечує стійкий попит на товари та послуги в економіці.

Не можна також не згадати роль бюджетоутворюючих підприємств у процесі регулювання інвестиційних процесів (як внутрішніх, так і пов'язаних з іноземними контрагентами), які виступають додатковим джерелом надходжень до державної скарбниці. Так, наприклад, залучення іноземного інвестування відкриває можливість створення нових робочих місць, урізноманітнення матеріальної бази, зокрема, будівництва нових виробничих потужностей, розширення торговельних зв'язків тощо. Такі зміни, в свою чергу, можуть мати стабілізуючий ефект на наявних надходженнях до держбюджету, а також забезпечити нові [14, с. 338, 12, с. 211].

Виходячи з результатів проведеного дослідження, можемо сказати, що бюджетоутворюючі підприємства, якими виступають великі платники податків, є невід'ємною складовою економічної системи України та відіграють ключову роль у забезпеченні її стабільності та стимулюванні розвитку. Їхні дії, фінансовий внесок та вплив на різні аспекти господарської діяльності відображаються на загальному рівні економічного зростання окремих регіонів та

держави в цілому, на соціальній захищеності громадян та певною мірою формують тенденції функціонування економічної системи.

Великі платники податків завдяки своїй фінансовій стійкості є основними спонсорами державних програм та ініціатив у сферах освіти, охорони здоров'я, розвитку інфраструктури та соціального захисту. Їх інвестиції та реалізація стратегічних планів сприяють технологічному прогресу, впровадженню інновацій та підвищенню продуктивності виробництва, а соціальні та екологічні програми значно підвищують якість життя населення.

Крім того, саме ВПП за рахунок своїх податкових внесків більшою мірою забезпечують дохідну частину державного бюджету, сприяють розподіленню бюджетних коштів із врахуванням інтересів регіональних економік та суспільства, а також впливають на формування податкової політики, співпрацюючи з урядом у питаннях фіскальної стратегії та виступають свого роду регулятором податкового клімату.

З цього випливає, що стабільність та ефективність функціонування економічної системи України напряму залежить від результативності господарської діяльності бюджетоутворюючих підприємств, їх добросовісного виконання ролі платників податків, своєчасності впровадження системи заходів з податкового стимулювання таких суб'єктів, зокрема, в період кризових процесів та економічної нестабільності, забезпечення належного рівня комунікації між державними органами (в т.ч. Податковою службою) та самими ВПП, а також грамотного використання ресурсів, що знаходяться в розпорядженні цих підприємств, враховуючи їх соціально-економічну значимість.

У цьому контексті бажаною перспективою є і подальше удосконалення підґрунтя для розвитку підприємництва та підприємницької активності у всіх сферах економіки, що дозволить Україні не лише зберегти свою стабільність, але й активно просуватися вперед у глобальному економічному просторі, забезпечуючи більш стійкий та життєздатний економічний розвиток.

1.2. Критеріальна ідентифікація підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави

Попередній аналіз показав, що динамічність та тенденції розвитку економічної системи держави значною мірою залежать від результативності діяльності певного кола впливових господарюючих суб'єктів, котрі формують своєрідну несучу конструкцію національної економіки, суттєво впливаючи на продуктивність стратегічних (базових) галузей. В Україні такі суб'єкти мають статус стратегічно важливих і нарівні з бюджетоутворюючими підприємствами формують передумови забезпечення економічної стійкості та безпеки держави [15, с. 44].

На сьогодні не існує законодавчо-визначеного поняття підприємства, що має стратегічне значення для економіки і безпеки держави, проте ця категорія була об'єктом досліджень багатьох вітчизняних науковців, тому вважаємо за необхідне розглянути кілька їхніх трактувань. Так, наприклад, Л. Зима визначала стратегічно важливі підприємства як такі, що «...забезпечують економічну незалежність країни, її державність» [16, с. 3]. На думку П. Грегорі доцільно розглядати це питання «крізь призму економічних зв'язків між підприємствами», при цьому виокремлюючи групи підприємств, «...що відіграють неоднакову роль у загальній економічній системі країни» [17, с. 39]. Підходи інших вчених до визначення цього поняття представимо у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Систематизація авторських підходів до визначення поняття «підприємство, яке має стратегічне значення для економіки і безпеки держави»

Автор	Трактування поняття
1	2
О. Бондар [18]	Підприємство, діяльність якого спрямована на «...забезпечення держави сировинними, енергетичними й іншими виробничими і споживчими ресурсами...», а також таке, що «...опосередковано (через обмін товарів і послуг) доповнює дефіцит у стратегічних ресурсах»
О. Денисюк [19]	Підприємство, що «здійснює суттєвий вплив на кон'юнктуру ринків, дестабілізація яких має відчутний, швидкий і тривалий макро-економічний і соціальний ефект»

Продовження табл. 1.2

1	2
З. Тернюх [20]	«...підприємства, які виробляють життєво важливу продукцію чи продукцію, експорт якої заборонений, обмежений чи контролюється з боку державних структур або виробництво якої може призвести до порушення безпеки держави»
О. Беляєв, А. Бебело, І. Дяченко [21]	Підприємства, що представляють «...найбільш вагомі або пріоритетні галузі для економічного розвитку країни»

*Складено автором

Таким чином стає зрозуміло, що стратегічно важливі підприємства у своїй діяльності є гарантами економічної незалежності держави, її розвитку та безпеки, відіграючи важливу роль також у соціально-політичному, міжнародному, військовому, екологічному аспектах, а також у сфері регіональних відносин [15, с. 46].

Процес дослідження сутності таких суб'єктів господарювання, окрім аналізу понятійного апарату, включає в себе їх критеріальну ідентифікацію – формулювання набору особливостей, які визначають підприємство як таке, що має стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Перелік цих критеріїв представлений у Постанові Кабінету Міністрів України «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 03.11.2010 р. Цим документом передбачено надання суб'єктам господарювання статусу стратегічно важливих за виконання однієї або декількох умов, представлених на рис. 1.3.

Також зазначимо, що відповідно до Постанови підприємство вважається таким, що відповідає критеріям віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, визначеним в пунктах 3-6, якщо зазначені умови є основним видом його діяльності і частка його продукції на ринку відповідних товарів в Україні становить не менш як 20% [22].

Рис. 1.3. Критерії віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави

*Складено за даними КМУ [22]

Слід зазначити, що така критеріальна ідентифікація не є досконалою, оскільки базується виключно на галузевих та кількісних характеристиках, в той час як перевага повинна надаватися якісним. Виділимо також факт того, що останній критерій вказує на приналежність, по суті, усіх бюджетоутворюючих підприємств (великих платників податків) до категорії стратегічних, проте дійсності це не відповідає. Крім того, жодна зі змін, які були внесені в цей документ, не була роз'яснена чи науково обґрунтована.

Говорячи про це детальніше, зауважимо, що перша редакція Постанови Кабінету Міністрів України «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» була прийнята у 2003 році [23] і містила в собі перелік критеріїв, який складався з 10 пунктів. Основною його відмінністю від чинного варіанту документу була наявність окремих позицій, які наразі вже не враховуються. Наприклад, мова йдеться про такий пункт як володіння підприємствами значною питомою вагою (понад 0,5%) в обсязі вартості експорту товарів, робіт, послуг походженням з України, а також про глибоку деталізацію вимог до кількісних річних показників діяльності підприємств, що зараховуються до числа великих платників податків, які були значно нижчими, ніж ті, які діють зараз. Відрізняє попередній варіант законодавчого акту і те, що в ньому не було враховано низку інших особливостей, які були включені до редакції 2010 року: функціонування підприємств у сфері транспортування хімічних продуктів, геологічного вивчення та розробки нафто-газоносних надр, провадження ними топографо-геодезичної, картографічної та гідрометеорологічної діяльності тощо. На нашу думку такі зміни пов'язані зі зміною соціально-економічних умов, появою нових важливих сфер та галузей, а також зі стратегічним переорієнтуванням держави на деякі з них. Більш детальну порівняльну характеристику редакцій даної Постанови представимо у додатку А.

В розрізі даного питання доцільним також є дослідження зарубіжного досвіду ідентифікації стратегічних підприємств. Практика державного регулювання у низці розвинених країн включає в себе оперування такими

термінами як «стратегічна галузь» та «стратегічне підприємство», проте ці поняття можуть бути законодавчо не закріплені. Для прикладу, в США не існує чіткого визначення стратегічних галузей, однак де-факто до них відносять ключову інфраструктуру – енергетичну (електростанції, в т.ч. атомні, газо- та нафтопроводи, суб'єкти водозабезпечення, очищення стічних вод, гідравлічні споруди та системи водопостачання), транспортну, телекомунікаційну тощо, а також сфери діяльності бізнесу, які тим чи іншим чином впливають на національну безпеку.

Таблиця 1.3

Аналіз зарубіжної практики виділення критеріїв ідентифікації
стратегічно важливих підприємств

Країна	Критерії ідентифікації стратегічно важливих підприємств
США	Діяльність в енергетичній, транспортній, телекомунікаційній сфері
Німеччина	Функціонування у сфері національних інтересів (виготовлення або участь у процесі виробництва озброєння), представництво інших важливих галузей
Польща	Діяльність у сфері видобутку вугілля та газу, оборонна та сталеливарна промисловість, банківський сектор тощо
Франція	Приналежність суб'єкта до оборонної галузі, сфери воєнних та біотехнологій, інформаційної безпеки, грального бізнесу (казино), ядерної енергетики, космічної та агропродовольчої промисловості, індустрії культури
Іспанія	Віднесення підприємства до суб'єктів військової промисловості, сфери виробництва електроенергії, нафтопереробки й телекомунікацій, авіаційного транспорту, видобутку деяких корисних копалин, радіо, телебачення, грального бізнесу
Південна Корея	Спеціалізація діяльності підприємства: сталь, кольорові метали, суднобудування, машинобудування, електроніка, нафтохімія, нафта, вугілля (частково), газ, добрива, електроенергія
Республіка Казахстан	Діяльність у сфері видобутку та переробки паливно-енергетичних корисних копалин, машинобудування, хімічної промисловості, транспорту та зв'язку, виробництва і розподілу електроенергії, військово-промислового комплексу
Киргизька Республіка	Відношення суб'єктів до військової й промислової галузі, гідро- та теплоелектростанцій, енергетичної і транспортної інфраструктури, надр, лісового фонду + пакети акцій (частки, паї) юридичних осіб, які володіють стратегічними об'єктами

*Складено автором

Законодавство Німеччини також не передбачає трактування поняття «стратегічне підприємство», проте такими підприємствами в першу чергу можна

вважати суб'єкти, які функціонують у так званій сфері національних інтересів, тобто ті, що безпосередньо займаються виготовленням озброєння або якимось чином беруть участь у процесі його виробництва, а також ті, що є дотичними до інших життєзабезпечувальних галузей (рис. 1.4). В той же час у Польщі такими галузями є видобуток вугілля й газу, оборонна та сталеливарна промисловість, банківський сектор та інші [15, с. 45].

Рис. 1.4. Стратегічні галузі Німеччини

*Складено за даними джерела [24, с. 2]

У Франції до переліку стратегічних підприємств включено суб'єкти 10 «стратегічних» галузей, зокрема оборонної, воєнних та біотехнологій, інформаційної безпеки, грального бізнесу (казино), ядерної енергетики, космічної та агропродовольчої промисловості, індустрію культури тощо [25]. Віднесення об'єктів, що представляють державний сектор економіки, до I рангу означає, що вони своєю діяльністю впливають на стан певної галузі чи ринку, у зв'язку з чим держава володіє контрольним пакетом акцій та правом призначати своїх представників на посади у вищих органах управління такими підприємствами. Їх дочірні компанії відносяться до II рангу і підлягають менш прискіпливому контролю з боку держави.

Іспанія затвердила перелік галузей, приватних та державних компаній, які можуть бути віднесені до категорії підприємств, що діють в умовах «особливого

режиму», тобто стратегічно важливих. Вони є представниками таких галузей як військова промисловість, виробництво електроенергії, нафтопереробка й телекомунікації, авіаційний транспорт, видобуток деяких корисних копалин, радіо, телебачення, гральний бізнес та інших [15, с. 46]. На законодавчому рівні Південної Кореї визначено, що стратегічними секторами є сталь, кольорові метали, суднобудування, машинобудування, електроніка та нафтохімія, нафта, вугілля (частково), газ, добрива та електроенергія [26].

У країнах пострадянського простору також набуло широко використання поняття стратегічно важливих підприємств. Наприклад, Республікою Казахстан здійснюється моніторинг діяльності 42 найбільших господарюючих суб'єктів (зокрема, ефективності управління їх активами) в тих галузях економіки, які вважаються стратегічно важливими: у сфері видобутку та переробки паливно-енергетичних корисних копалин (вугілля, нафти, газу, урану й металевих руд), машинобудування, хімічної промисловості, транспорту та зв'язку, виробництва і розподілу електроенергії, а також у галузях, що базуються на виробленні продукції військово-промислового призначення. Особливістю Киргизької Республіки є те, що до стратегічних разом із об'єктами військової й промислової галузей, гідро- та теплоелектростанцій, енергетичної і транспортної інфраструктури, надр, лісового фонду тощо відносяться також пакети акцій (частки, паї) юридичних осіб, які володіють стратегічними об'єктами [15, с. 46].

Як бачимо з проведеного аналізу, як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці, основними факторами, які впливають на імовірність зарахування підприємства (організації) до переліку стратегічно важливих, є його приналежність до провідних галузей, тобто таких, що задовольняють найбільш пріоритетні потреби населення, визначають стійкість та сталість розвитку тієї чи іншої держави.

Законодавством України, зокрема Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 04.03.2015 р. передбачено формування та затвердження переліку таких підприємств за галузями та

регіонами. Він являє собою таблицю, в якій господарюючі суб'єкти з відповідними кодами ЄДРПОУ класифікуються за сферами діяльності: оборонна, транспортна, наукова, гідрометеорологічна, геологорозвідувальна, фінансово-бюджетна, телекомунікацій та зв'язку, розміщення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву, стандартизації, метрології та сертифікації, паливно-енергетичний, агропромисловий, металургійний, хімічний комплекси, поліграфія, авіаційна, ракетно-космічна, машинобудівна, харчова, легка промисловість та промисловість будівельних матеріалів [27]. В загальному у 24 областях України, Автономній Республіці Крим, м. Києві та м. Севастополі на сьогодні налічується 285 підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. На сьогодні діяльність певної частини з них призупинена у зв'язку з анексією Криму, окупацією частини Донецької та Луганської областей, проте відновлення функціонування цих підприємств та забезпечення їхньої стабільності залишається актуальним завданням для уряду, а рішення та заходи, спрямовані на їх підтримку та реінтеграцію у загальну економічну систему України є ключовими для забезпечення високої результативності стратегічних галузей і, відповідно, досягнення загальнодержавних стратегічних цілей.

Таким чином, можемо прийти до висновку, що, перш за все, визначення підприємств зі стратегічним значенням для економіки та безпеки держави є важливою передумовою подолання кризових для держави явищ та забезпечення її динамічного соціально-економічного розвитку. Особливо актуальним це питання стає в умовах воєнного стану, адже грамотне управління діяльністю таких підприємств дасть змогу посилити обороноздатність держави, підтримати, а потім і відновити економіку, а також захистити її національні інтереси.

Процес ідентифікації та управління стратегічними підприємствами потребує системного підходу, врахування різноманітних аспектів та партнерства між урядом та громадськістю. Розробка та впровадження ефективних стратегій управління, а також забезпечення адекватного правового та регуляторного

середовища є ключовими для забезпечення успішного функціонування цих підприємств.

Важливим є також забезпечення належного розвитку стратегічних галузей, сприяння ефективній взаємодії окремих суб'єктів, підвищення рівня синергії та симбіозу між ними. Така політика повинна включати в себе правовий, регуляторний та інституційний базис, а також відкритість для обміну інформацією та ноу-хау між учасниками економічних процесів. Координація та співпраця, особливо у стратегічних галузях, може створити ситуацію взаємного підсилення, коли дії кожного із суб'єктів додаються до сукупного ефекту. Це стимулюватиме утворення сприятливого середовища для інновацій, модернізації наявних та розвитку нових технологій та ринків, що забезпечує додатковий стимул для економічного зростання та посилення безпеки як окремих підприємств, так і держави в цілому.

1.3. Роль та значення бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки та повоєнного відновлення

Економічні реалії сьогодення дуже чітко відображають актуальність проблеми забезпечення сталого і результативного соціально-економічного розвитку, створення системи ефективної протидії внутрішнім та зовнішнім викликам і загрозам, подолання економічних криз, підвищення життєвого рівня населення та еволюціонування системи міжнародної економічної взаємодії. Сукупність цих пріоритетних напрямків модернізації економіки України тісно пов'язана з економічною безпекою (ЕБ) [28, с. 39].

Вона фігурує як визначальний фактор гарантування реалізації національних інтересів, забезпечення соціально-економічної стабільності, розвитку продуктивних сил і створення сприятливих умов для життєдіяльності суспільства [29, с. 22]. Вирішення цих питань напряму залежить від ступеня розвиненості економічної безпеки окремих регіонів та держави в цілому і

супроводжує процес утвердження України як повноцінного члена світового економічного співтовариства [30, с. 54].

Детермінантами, які більшою мірою визначають рівень економічної безпеки держави, є захищеність та ефективна взаємодія усіх її складових (рис. 1.6), що є гарантією внутрішньої та зовнішньої стабільності, необхідних для нормального функціонування економіки, активної участі держави у міжнародному поділі праці та забезпечення її конкурентоспроможності, що водночас створить основу для досягнення належного рівня економічного розвитку та безпеки [31, с. 111].

Рис. 1.5. Складові економічної безпеки держави

*Складено автором за даними Верховної Ради України [32]

Загалом же стає зрозуміло, що економічна безпека має прямий вплив на стан захищеності виняткових економічних інтересів держави, суспільства та особистості, а також інших загальнодержавних інтересів, що мають певний зв'язок з економічним аспектом життєдіяльності [33, с. 7]. Особливо актуальним це питання є в умовах воєнного стану, впровадженого у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, а також у повоєнний період. У цьому контексті велике значення мають бюджетоутворюючі підприємства.

Практика показує, що такі суб'єкти господарювання успішно діють не тільки на внутрішньому ринку, а і реалізують свій потенціал на міжнародній арені, мають змогу працювати з великими обсягами унікальної продукції, створюють достойні умови праці, концентруючи в собі групи висококваліфікованого персоналу, задають тенденції здорової конкуренції, тобто беруть активну участь у сучасних глобальних економічних процесах, тим самим стимулюючи розвиток вітчизняної економіки та підвищуючи рівень її захищеності [34, с. 89].

Особливість діяльності бюджетуютьючих підприємств в умовах діючого військового конфлікту, окрім вже згаданих фактів, полягає у їх стратегічному значенні для забезпечення потреб оборони, утримання економічної системи держави від глибоких провалів, стабілізації суспільства тощо. В розрізі даного дослідження доцільним є виокремлення найважливіших аспектів, що визначають вплив ВПП на економічну безпеку держави, за кожною її складовою, а також з'ясувати їх роль у повоєнному відновленні.

Так, найбільш очевидним є внесок бюджетуютьючих підприємств у фінансовий компонент економічної безпеки, що полягає у їх функціях, які були розглянуті раніше: формуванні переважної частини надходжень до державного бюджету і, відповідно, мінімізації обсягів його дефіциту, розподілі ресурсів, забезпеченні фіскальної децентралізації, підвищення інвестиційної привабливості тощо. Крім того, рівень фінансової безпеки у період повномасштабної війни визначається станом обігу фінансових ресурсів, передбачених для фінансування війська та оборонної галузі в цілому, здатністю суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі і бюджетуютьючих підприємств, отримати та використати такі ресурси за їх цільовим призначенням, а також для забезпечення систематичного відтворення матеріального виробництва [35, с. 48].

Зазначимо, що з фінансовою безпекою тісно пов'язана виробнича – такий стан виробництва, за якого досягається максимальний рівень ефективності використання наявних виробничих потужностей як на регіональному, так і на

загальнодержавному рівні, відбувається їх модернізація та відтворення, а також підвищується активність інновацій у виробництві, що безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності української економіки [36, с. 154].

Статистика показує, що з початком війни кількість та обсяги виробленої вітчизняними підприємствами продукції значно знизилася, до чого додалася низка логістичних проблем: пошкодження/знищення логістичної інфраструктури (або обмеження доступу до неї у зв'язку з тим, що вона знаходиться на окупованих територіях чи в тих регіонах, де ведуться активні бойові дії), необхідність проходження блокпостів та оглядів, наявність комендантської години, потреба у зміні складського ланцюжка і тим самим збільшенні складності та вартості операцій – усе це створює додаткові перешкоди або ж і повністю унеможливорює транспортування готової продукції чи сировини для здійснення подальшого виробництва. В той же час бізнес відчуває нагальну потребу у швидкій реалізації товару з метою уникнення втрат у зв'язку з імовірними атаками та зменшення обсягів заморожених фінансів.

Виникають також складнощі із закупівлею товарів для виробництва та експортом готової продукції, що пов'язане, насамперед, з обмеженістю асортименту й постачальників, блокуванням портів та навантаженням на залізничну інфраструктуру. Це, знову ж таки, призводить до вимушених змін: у вигляді зменшення частки доходів від зовнішньої торгівлі для підприємств і у формі скорочення податкових надходжень для держави, в результаті провокуючи збільшення дефіциту державного бюджету, що в умовах воєнного стану та бойових дій і необхідності великих витрат на фінансування Збройних сил та інших найбільш важливих для нормального функціонування держави галузей є особливо негативним явищем [37, с. 223; 38, с. 71-72].

З цього випливає, що рівень економічної безпеки України багато в чому залежить також від її зовнішньоекономічної діяльності, яка на даному етапі є вкрай важливим фактором економічного зростання, оскільки передбачає створення передумов для більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на макrorівні, а також масштабування географічної та товарної диверсифікації

[39, с. 407]. Своєю співпрацею з іноземними партнерами бюджетоутворюючі підприємства можуть сприяти розвитку міжнародного співробітництва та партнерства, зокрема, через укладання угод, створення та реалізацію спільних проєктів, спрощення митних процедур, залучення міжнародної підтримки, модернізацію та розвиток транспортної інфраструктури, збільшення обсягів іноземних інвестицій у вітчизняну економіку тощо. Додатковою перевагою виходу суб'єктів-представників України на зовнішні ринки є енергетична підтримка – надзвичайно актуальна в часи блекаутів. Вона полягає не тільки у диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, а і у обміні досвідом та технологіями розробки, наприклад, відновлюваних джерел енергії [40, с. 335].

Говорячи про енергетичну безпеку в складі економічної, зазначимо, що вагома частка підприємств, що входять до переліку бюджетоутворюючих, представляє саме енергетичну галузь. Таким чином, їх внесок у забезпечення стабільності цієї складової і відображає сутність їх діяльності (рис. 1.6).

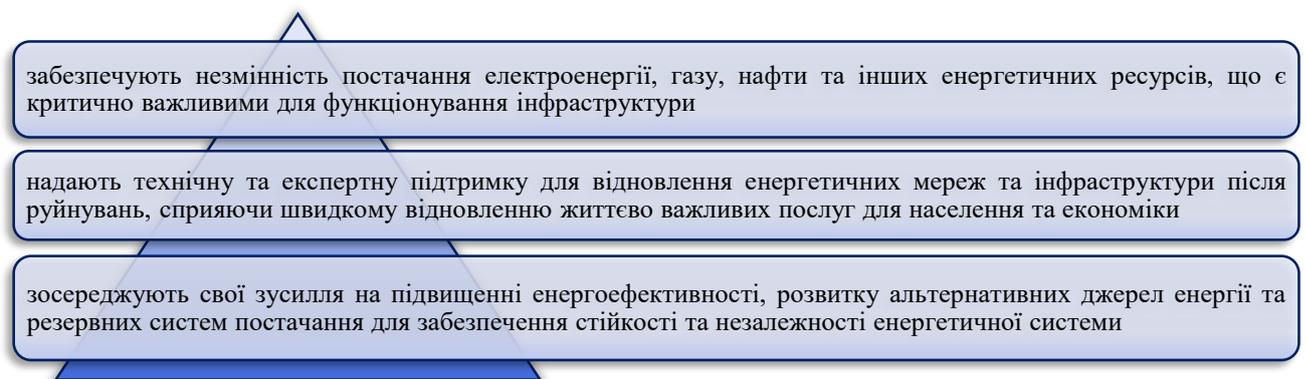

Рис. 1.6. Роль бюджетоутворюючих підприємств енергетичної галузі в умовах війни

*Складено автором

Також констатуємо факт того, що в період енергетичної кризи та постійних відключень світла бюджетоутворюючі підприємства можуть бути внесені до переліку винятків, тим самим забезпечуючи електроенергією під'єднані до них будівлі, а також виступаючи базою для «пунктів незламності». Така ситуація вказує на доцільність аналізу ролі бюджетоутворюючих підприємств у

забезпеченні соціальної, демографічної та продовольчої безпеки як складових економічної.

В розрізі першої відмітимо їх здатність утримувати рівень зайнятості та забезпечувати соціальний захист населення шляхом збереження робочих місць, належного рівня оплати та охорони праці, надання соціальних гарантій для своїх працівників, що важливо в умовах загострення економічної нестабільності під час війни. Це може мати відображення також і на демографічній безпеці, оскільки підтримка соціальних програм та розвиток демографічних ініціатив можуть забезпечити стабільність населення. Більше того, достойні трудові умови, якими бюджетують підприємства можуть забезпечити населення України, мають змогу сповільнити еміграційні процеси, зробити вітчизняний ринок праці більш привабливим.

Третій аспект стосується продовольчої безпеки: бюджетують підприємства, особливо ті, які займаються виробництвом продуктів харчування, мають можливість впливати на стабільність та доступність харчових ресурсів для населення. Умови війни можуть призвести до збільшення потреби в продовольстві, тож роль таких підприємств полягає у забезпеченні належного рівня продуктивності, стабільності постачання та доступності харчових товарів, а також у налагодженні системи передачі населенню гуманітарної допомоги, сформованої як за власний кошт, так і за рахунок держав-партнерів.

Таким чином стає зрозуміло, що функціонування бюджетують підприємств в сучасних умовах економічної, політичної та соціальної нестабільності має надзвичайно важливе значення для економічної безпеки. В умовах війни держава потребує максимізації зусиль для стабілізації усіх сфер суспільного життя, в чому досить вагому роль відіграють саме такі суб'єкти господарювання. Проте їх внесок важливий також і на етапі повоєнного відновлення, який є не менш значимим для економічної системи України.

Як відомо, до категорії бюджетують підприємств віднесені переважно великі суб'єкти, тобто такі, що генерують значні обсяги фінансових ресурсів. Саме тому вони можуть стати «донорами» коштів для відновлення

доріг, мостів, залізничного сполучення, газопостачання, водогонів, електромереж та Інтернету. Це допоможе налагодити логістику в деяких регіонах країни і розблокувати поновлення експорту. Вагомий внесок вони також можуть зробити у відбудову лікарень та шкіл, а також посприяти появі тимчасового житла (наприклад, модульних містечок) для людей, які втратили власне [41, с 124; 42].

Рис. 1.7. Частка зруйнованої соціальної інфраструктури України в загальній її кількості станом на листопад 2023 року

*Складено за даними Плану відновлення України [43]

В цьому контексті важливу роль може відіграти державно-приватне партнерство (ДПП) – співробітництво між бізнесом та державою на основі договору з метою реалізації конкретних проєктів, в якому перші отримують

кошти, а друга – готовий інфраструктурний об'єкт. Існують такі основні види договорів ДПП:

1. Концесія: передача суб'єкту господарювання органом виконавчої влади або місцевого самоврядування права на створення або управління об'єктом на тимчасових засадах. Особливість цього виду «колаборації» полягає в тому, що підприємство має бути готовим узяти на себе не лише зобов'язання відбудувати/створити об'єкт, а й імовірні у випадку провалу реалізації цього проекту майнову відповідальність та підприємницькі ризики.

Для прикладу, на сьогодні чинними є підписані Міністерством інфраструктури договори концесії портів «Херсон», який переданий компанії «Рисоіл-Херсон», та «Ольвія» в Миколаєві (перейшов у концесію дочірній компанії катарської групи QTerminals).

2. Управління майном, що відбувається за умови виконання передбачених в договорі інвестиційних зобов'язань приватного партнера.

3. Спільна діяльність, що полягає у взаємодії між учасниками без створення юридичної особи, тощо.

Перспективами у разі впровадження ДПП є підвищення ефективності управління державною та комунальною власністю, створення більш якісних послуг для населення та бізнесу, впровадження новітніх технологій, зниження навантаження на державний бюджет, удосконалення процесу розподілу видатків на публічні послуги та утримання установ, а що найбільш значимо – поява можливості залучити до відбудови України вітчизняний бізнес та закордонних інвесторів [44].

Проте, лише відбудова інфраструктури не зможе забезпечити повне відновлення економічної системи. Аспектом, який також варто відзначити, є створення нових робочих місць і, відповідно, заохочення громадян України, змушених тимчасово виїхати закордон, до повернення на Батьківщину. З цією метою бюджетоутворюючі підприємства можуть генерувати програми професійної підготовки та перепідготовки, що дозволить забезпечити висококваліфіковану робочу силу, яка потрібна для розвитку нових галузей і

технологій у повоєнний період. Ініціативи такого роду можуть сприяти адаптації людей до нових умов праці та сприяти відновленню економіки.

Особливу увагу в розрізі цього питання необхідно приділити бюджетоутворюючим підприємствам, які є представниками воєнно-промислового комплексу – сектору економіки, основною задачею якого є розробка та виробництво продукції оборонного призначення і який фактично виступає фундаментом національної безпеки та оборони держави.

Сьогодні, незважаючи на те, що саме ця галузь зазнала чи не найбільших руйнувань від ворожих обстрілів, сектор ВПК продовжує працювати. Основною його метою в умовах діючого воєнного конфлікту є забезпечення Збройних Сил України якісним, сучасним та потужним вітчизняним озброєнням, а також модифікація та ремонт одиниць, отриманих від іноземних партнерів. Підприємства ВПК є базою для підготовки висококваліфікованих кадрів, що матимуть змогу в подальшому працювати на ліцензійних заводах по виробництву додаткових видів озброєння. На їх основі практикується також застосування методу реверсного інжинірингу «трофейної» ворожої техніки, що беззаперечно надає перевагу українському війську в боротьбі з загарбниками [45].

Крім того, варто додати, що однією з визначальних особливостей ВПК є той факт, що формування переважного відсотку доданої вартості, виробленого ним, відбувається не лише за рахунок виробничих факторів, а і під впливом інтелектуальних. Тобто інноваційна діяльність та сфери, дотичні до неї (в т.ч. інвестиційна), виступають джерелом високо динамічного розвитку ВПК і, відповідно, квінтесенцією системи безпеки держави.

Таким чином можемо прийти до висновку, що стабільна робота підприємств і організацій ВПК є важливою не тільки для створення передумов розвитку наукової сфери і суміжних галузей промисловості, а і для сприяння переходу від сировинної моделі економіки до моделі інноваційного розвитку [46].

Говорячи про значення бюджетуютворюючих підприємств у післявоєнному відновленні не можна не згадати їх вклад у підтримку малого та середнього бізнесу як рушійної ланки економічного прогресу. Такі дії можуть стати катализатором змін та вирішальним фактором для повноцінного відновлення вітчизняної економіки, оскільки саме діяльність МСП забезпечує задоволення локального споживчого попиту, що, в свою чергу, стимулює обіг фінансових ресурсів та сприяє підвищенню соціально-економічного добробуту місцевих громад. Створюючи локальні бізнеси, підприємці формують передумови для підвищення рівня зайнятості, наповнюють місцеві бюджети, сплачуючи податки та збори, формують ресурс для пенсійного забезпечення.

Великі підприємства, в т.ч. бюджетуютворюючі, повинні зробити частиною своєї програми корпоративно-соціальної відповідальності розробку та впровадження спеціальних програм по навчанню й фінансуванню малих бізнесів. Вони можуть бути спрямовані не тільки на надання фінансової підтримки, а також і на пояснення підприємцям ключових навичок управління бізнесом, основ маркетингу та фінансового планування тощо. Важливою є також доступність цих програм як в умовах війни, коли така підтримка є надзвичайно важливою, так і у повоєнний період [47].

У підсумку слід зазначити, що бюджетуютворюючі підприємства відіграють ключову роль у забезпеченні економічної безпеки та повоєнного відновлення. Їх діяльність та розвиток є стратегічно важливими для стабілізації економіки, формування і підтримки стійких соціально-економічних зв'язків. На сьогодні першочерговим завданням для держави є налагодження міцних партнерських відносин з такими суб'єктами господарювання для стимулювання соціально-економічного розвитку країни, удосконалення нормативно-правової бази, що регулює їх діяльність, напрацювання злагоджених каналів підтримки бізнесу, сприяння міжнародній співпраці, що дасть змогу укріпити позиції на ринку – як окремим суб'єктам господарювання, так і державі в цілому.

Висновки до розділу 1

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що бюджетоутворюючі підприємства відіграють важливу роль у стабілізації економічної системи держави, сприяючи росту внутрішнього виробництва, забезпеченню податкових надходжень до бюджету та створенню нових робочих місць. Вони є не лише джерелом фінансування для державного сектору, але й каталізатором економічного зростання. Крім того, рівень їх стабільності та ефективності діяльності впливають на загальну економічну ситуацію, конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку та сприяють забезпеченню економічної безпеки на усіх рівнях.

Дослідження сутності підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, показало, що вони являють собою своєрідну «несучу конструкцію», яка наразі формує національну економіку, зокрема, її оборонний, виробничий, експортний потенціал, а також мають суттєвий вплив на економічну безпеку держави. У зв'язку з цим важливою є ідентифікація таких господарюючих суб'єктів, що базується на визначенні переліку критеріїв, відповідність яким вказуватиме на приналежність підприємства до цієї категорії, і надаватиме змогу більш ефективно управляти ними.

У розрізі даної роботи було також встановлено, що економічна безпека – це складна багатофакторна система, що виступає матеріальною основою формування інших складових національної безпеки, а її забезпечення, в тому числі і завдяки зваженим діям бюджетоутворюючих підприємств, є однією з головних державних цілей, оскільки виникнення низки соціально-економічних проблем в багатьох випадках обумовлено нездатністю держави вжити превентивних заходів або своєчасно їх реалізувати.

Діяльність бюджетоутворюючих підприємств стає важливим фактором у стабілізації та розвитку економіки країни в часи криз та у післякризові періоди, сприяючи формуванню стійкого фундаменту для подальшого успішного розвитку суспільства та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 2

СФЕРИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

2.1. Інституційні умови функціонування бюджетуютьорюючих підприємств

Як відомо, важливою передумовою для ефективної господарської діяльності суб'єктів господарювання, отримання можливості розробки оптимальних стратегій та прийняття зважених рішень, спрямованих на забезпечення їх фінансової стійкості та укріплення позицій на ринку в довгостроковій перспективі, є сприятливе інституційне середовище.

Саме тому під час проведення дослідження, об'єктом якого є бюджетуютьорюючі підприємства та їх вплив на систему економічної безпеки держави, варто зупинитись на аналізі низки фундаментальних факторів, що визначають їхню діяльність – політичних, соціальних, юридичних та економічних правил, які у сукупності формують інституційні умови функціонування таких підприємств (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Інституційні умови функціонування бюджетуютьорюючих підприємств

*Складено автором

Деталізуючи рис. 2.1, зазначимо, що правову основу діяльності бюджетоутворюючих підприємств складають законодавчі акти, нормативні документи, внутрішні положення, які визначають правовий статус, межі діяльності, а також встановлюють правила та норми, якими повинно керуватися підприємство у своїй діяльності. Вони є основою для взаємодії суб'єкта господарювання із зовнішніми структурами (державними органами, клієнтами, партнерами) та для внутрішнього управління й контролю.

Так, до найбільш значимих документів, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність бюджетоутворюючих підприємств (великих платників податків), можна віднести Конституцію України, Господарський та Податковий кодекси, Закони України «Про підприємництво», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про господарські товариства» тощо (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Законодавчі акти, що регулюють діяльність бюджетоутворюючих підприємств в Україні

Назва документу	Основні аспекти, що стосуються діяльності бюджетоутворюючих підприємств
Конституція України [48]	Забезпечення економічної діяльності, право на підприємництво, визначення власності та її форм, захист прав інвесторів
Господарський кодекс України [49]	Регулювання відносин, пов'язаних з господарською діяльністю (між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками ринку), включаючи умови ведення діяльності, укладання та виконання контрактів, правовий статус підприємства, відповідальність за порушення законодавства
Податковий кодекс України [1]	Визначення системи оподаткування, податкових ставок, зобов'язань платників податків, порядку обліку та сплати податків, в тому числі податку на прибуток, податку на додану вартість, акцизи тощо
Закон України «Про підприємництво» [50]	Встановлення загальних принципів організації та здійснення підприємницької діяльності, прав та обов'язків підприємців, регулювання процедур реєстрації та функціонування підприємств
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [51]	Встановлення норм і правил бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, порядку її подання та аудиту з метою контролю за фінансовою діяльністю підприємств

*Складено автором

Серед ключових нормативно-правових актів в аспекті врегулювання суспільних відносин, що виникають під час провадження підприємницької діяльності, слід також виділити Постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів, укази Президента, розпорядження, накази, стратегії, офіційні документи міністерств та інших органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих державних (військових) адміністрацій, органів місцевого самоврядування, а також Міжрегіональних управлінь ДПС по роботі з великими платниками податків, що містять правила загальнообов'язкової поведінки, дія яких не обмежується одноразовим застосуванням [52, с. 26].

Не менш важливими є внутрішні документи підприємства, такі як статuti, положення, регламенти, які встановлюють порядок внутрішнього управління та функціонування суб'єкта господарювання, його відокремлених структурних частин або підрозділів, права та обов'язки працівників, організаційну структуру підприємства, описують процедури прийняття рішень, визначають стандарти для виробництва продукції чи надання послуг та інше.

Ці елементи правового середовища визначають не лише правовий статус бюджетоутворюючих підприємств, а й формують передумови для їх успішної взаємодії з зовнішніми структурами та внутрішнього управління й контролю, тим самим створюючи основу для їх стабільного та ефективного функціонування.

Сутність державного регулювання підприємництва зводиться до впливу держави на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі бюджетоутворюючих підприємств, з метою досягнення стратегічних цілей економічної політики, яка спрямовується на забезпечення сталого розвитку країни та її регіонів, постійного підвищення рівня життя та благополуччя населення, а також на підтримку стійкого економічного зростання.

До основних методів здійснення такого впливу можна віднести наступні:

– забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від недобросовісної конкуренції та монополізму шляхом законодавчого регулювання у сфері підприємництва;

- розробку податкової та фінансово-кредитної політики, що включає в себе, зокрема, визначення ставок податків і відсотків за державними кредитами, процедуру надання податкових пільг, правила ціноутворення, валютний курс і розмір економічних санкцій;
- встановлення соціальних норм функціонування підприємств, що передбачає забезпечення належних умов праці, охорону праці, оплату не нижче мінімального рівня, а також надання інших соціальних гарантій, таких як медичне страхування і соціальне забезпечення;
- встановлення екологічних норм і нормативів;
- сприяння участі суб'єктів господарювання у науково-технічних програмах, економічних регіональних і державних проєктах;
- укладання угод на виконання робіт та надання послуг для задоволення державних потреб [53, с. 162-163].

Таблиця 2.2

Основні завдання державних інституцій по регулюванню діяльності
бюджетоутворюючих підприємств в Україні

Державний орган 1	Завдання з регулювання 2
Державна податкова служба України	- реалізація податкової політики; - стягнення та контроль за сплатою податків та зборів; - контроль за наявністю ліцензій
Міністерство економіки України	- розробка та впровадження економічної політики; - розробка прогнозних документів; - формування та виконання бюджету
Міністерство фінансів України	- формування та реалізація фінансової, бюджетної, податкової та боргової політики; - моніторинг фінансового стану бюджетоутворюючих підприємств; - забезпечення фінансування бюджетних програм
Антимонопольний комітет України	- забезпечення конкуренції на ринку; - забезпечення рівності суб'єктів господарювання перед законом
Міністерство соціальної політики України	- розробка та впровадження соціальної політики; - контроль за виконанням соціальних стандартів та захист прав працівників

Продовження табл. 2.2

1	2
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України	<ul style="list-style-type: none"> - контроль за веденням бізнесу відповідно до екологічних стандартів та вимог; - регулювання використання природних ресурсів та забезпечення їх раціональної експлуатації
Місцеві органи влади	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження місцевих економічних та соціальних стратегій; - моніторинг та контроль за дотриманням місцевих регуляторних норм; - забезпечення розвитку та підтримки місцевого підприємництва.

*Складено автором

Функція регулювання діяльності бюджетоутворюючих підприємств безпосередньо покладена на органи державної влади. Мова йде, зокрема, про Державну податкову службу України (ДПС) – основний орган, що відповідає за «реалізацію державної податкової політики, контроль та нагляд за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів та платежів, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари чи послуги, проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону» [54].

Важливу роль також відіграють Міністерство економіки та Міністерство фінансів України. Перше забезпечує формування та реалізацію державної економічної політики в межах своїх повноважень, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки, розробляє відповідні прогнозні і програмні документи, а також займається організацією роботи, пов'язаної із створенням умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку країни та її регіонів, тим самим регулюючи і діяльність бюджетоутворюючих підприємств. [55]. В той же час друге відповідальне за розробку фінансової, бюджетної, податкової та боргової політики держави, фінансовий контроль, зокрема, за доходами та видатками з бюджету, підтримку окремих суб'єктів господарювання шляхом впровадження програм фінансування та кредитування, генерацію фінансових стратегій їх розвитку [56].

Роль щодо «здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері захисту економічної конкуренції, а також запобігання, виявлення і припинення його порушень, забезпечення рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, контролю за діями суб'єктів господарювання та регулюванням цін (тарифів) на товари та послуги, що виробляються або реалізуються ними, сприяння розвитку добросовісної конкуренції» покладається на Антимонопольний комітет України [57].

Сферою впливу Міністерства соціальної політики України в розрізі діяльності бюджетоутворюючих підприємств є умови праці та соціальний захист працівників таких суб'єктів господарювання [58]; Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України – додержання екологічних норм та стандартів у господарській діяльності підприємств [59].

Крім того, згідно з ієрархією владних структур, надзвичайно важливим є формування міцного підґрунтя для роботи з бюджетоутворюючими підприємствами саме місцевими органами влади. Вони можуть пришвидшити отримання суб'єктом господарювання коштів, необхідних для його сталого розвитку, сприяти ухваленню рішення про надання пільг, виділення дотацій, підтримувати інноваційні проєкти, а за допомогою побудови конструктивного діалогу з підприємцями, що набагато легше зробити саме на місцевому рівні, отримати чітке розуміння їх потреб та врахувати це в подальшому. Важливим є також те, що держава таким чином делегує обов'язки з контролю за окремими аспектами діяльності таких підприємств уповноваженим органам на місцях, тим самим спрощуючи та підвищуючи ефективність цього процесу.

Зазначимо, що для реалізації регуляторного впливу на функціонування бізнесу держава використовує низку засобів (рис. 2.2). Так, наприклад, регулювання тарифів і цін передбачає затвердження державою мінімального та максимального порогу за цими показниками з метою урівноваження ринкової ситуації, стимулювання або, за необхідності, стримування виробництва, недопущення недобросовісної конкуренції, захисту прав споживачів тощо.

Рис. 2.2. Засоби регуляторного впливу держави на функціонування бюджетоутворюючих підприємств

*Складено автором за даними джерела [53, с. 163]

Сутність сертифікації та стандартизації полягає у встановленні вимог до процесу виробництва, якості товарів та послуг, їх безпеки для споживачів та навколишнього середовища, а також у підтвердженні задоволення продукції цих вимог. Близьким до цього є також застосування нормативів та лімітів.

Такі засоби регулювання як ліцензування, патентування і квотування використовуються для контролю за розподілом ресурсів та обмеженням доступу до певних сфер. Перше дає змогу провадити діяльність у певній сфері, друге регулює використання інтелектуальної власності, а третє встановлює обмеження на обсяг виробництва чи ввезення певних товарів.

Поширеним є також таке явище як державне замовлення – механізм, визначення державою певного обсягу робіт, послуг або товарів, які потрібні для задоволення потреб суспільства. Вони можуть бути пов'язані з реалізацією певних державних програм, будівництвом інфраструктури тощо і стати ключовим інструментом стимулювання певних секторів економіки.

В той же час фінансування як засіб регуляторного впливу держави може бути спрямоване на забезпечення стійкого економічного зростання, підтримку важливих галузей економіки, створення робочих місць, зменшення соціальних відмінностей та підтримку інноваційного розвитку. Однак ефективність таких заходів залежить від доречності та ефективності їх використання, а також від прозорості та цільового характеру витрачання бюджетних коштів.

На сьогодні для українських підприємств, в тому числі тих, що входять до категорії бюджетоутворюючих, найдоступнішими є чотири способи залучення фінансування: гранти, краудфандинг, інвестиції та кредитування (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Способи залучення фінансування для бюджетоутворюючих підприємств

*Складено автором за даними джерела [60]

Розглянемо детальніше кожен з них. Грант – це грошові ресурси, які надаються грантодавцем в особі державних органів, корпорацій, різноманітних фондів, інших вітчизняних чи міжнародних інституцій на безоплатній і безповоротній основі. Зазвичай такий вид фінансування застосовується на ранніх етапах функціонування підприємства і може стати досить потужним стартом для його подальшого розвитку.

Найпоширенішим способом залучення фінансування для бюджетоутворюючих підприємств є кредитування – процес отримання позики у

грошовій або натуральній формі на умовах повернення та із обов'язковою відсотків за користування нею. Особливість кредиту полягає в тому, що залучати його можна як на коротко-, так і на довгострокову перспективу. А позики від міжнародних організацій ще й мають нижчі відсоткові ставки, проте надаються лише фінансово-стійким та досвідченим компаніям.

Ресурси фінансової допомоги можуть також залучатися через онлайн-платформи шляхом колективного фінансування групою зацікавлених осіб. Такий процес має назву краудфандинг. Часто такі дії передбачають матеріальну винагороду для інвесторів, отримання ними відсотку власності компанії або ж виплату відсотків за користування грошима, аде деякі його види можуть бути реалізовані без виконання цих умов.

Отримання доходу є основною метою і при інвестуванні, проте цей вид вкладення капіталу передбачає отримання інвесторами права власності на частку підприємства, яке ці кошти залучає, а також є дуже ресурсозатратним [60].

Як можна зрозуміти проведеного дослідження, бюджетоутворюючі підприємства у своїй діяльності взаємодіють з великою кількістю різних інституцій, що дає їм змогу всебічно розвиватись. До списку таких суб'єктів можна також включити банківські установи, співпраця з якими необхідна на етапах ведення рахунків та залучення додаткових фінансових ресурсів за необхідності; страхові компанії, основною метою комунікації з якими є страхування фінансових ризиків підприємств; а також лізингові компанії – для здійснення фінансових операцій та забезпечення доступу до обладнання, машин, транспортних засобів та інших активів без необхідності придбання їх на повну вартість.

Підсумовуючи отримані результати, зазначимо, що інституційні умови функціонування бюджетоутворюючих підприємств становлять сукупність правових, фінансових, регуляторних та організаційних факторів, які впливають на їхню діяльність у сучасних економічних умовах. Рівень державного регулювання, стабільність фінансової системи, ефективність фіскальної політика, доступ до фінансових ресурсів – усі ці аспекти мають надзвичайно

важливе значення для розвитку таких суб'єктів господарювання і, відповідно, економічній стійкості держави.

2.2. Детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств в Україні

Виходячи з того, що вітчизняна економічна система наразі функціонує під дією численних глобальних викликів, загроз та постійних змін в соціально-економічному середовищі, побудова збалансованої системи безпеки, зокрема, її економічної складової, є одним з першочергових завдань для вітчизняних підприємств, особливо бюджетоутворюючих, адже вона виступає гарантією надійного захисту виробничих, соціальних, економічних, стратегічних інтересів суб'єкта господарювання від негативних наслідків трансформаційних процесів і має безпосередній вплив на результативність їх діяльності.

В загальному, безпека підприємства ототожнюється зі станом його захищеності від загроз, якого можливо досягти лише вживаючи певних заходів [61, с. 114]; процесом запобігання структурним і динамічним змінам певних якостей чи параметрів підприємства, які є небажаними [62, с. 126]; обставинами, за яких відсутні небезпеки, ризики та загрози, які мають руйнівний характер по відношенню до об'єкта захисту [63, с. 39] тощо.

Говорячи про економічну безпеку господарюючих суб'єктів дослідники мають на увазі «комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів», що спрямовані на захист підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз [64]; складову діяльності, яка гарантує стабільне і максимально ефективне функціонування підприємства в моменті та високий потенціал його розвитку в майбутньому [65]; такий стан суб'єкта, який характеризується максимальною стабільністю економічного розвитку, здатністю до ефективною нейтралізації дії негативних факторів та вмінням протидіяти їх впливу незалежно від стадії діяльності [66].

Як і будь-яка інша система, економічна безпека бюджетоутворюючого підприємства функціонує під впливом великої кількості чинників, які можуть стимулювати або ж навпаки, стримувати її розвиток, перешкоджаючи активізації інноваційних зрушень і впровадженню прогресивно-орієнтованих змін [67, с. 97]. Такі чинники – детермінанти ЕБ суб'єкта господарювання, є предметом дослідження значної частини економічних праць, в яких це поняття аналізується в розрізі глобального, макро-, мезо- та мікрорівня (рис. 2.4).

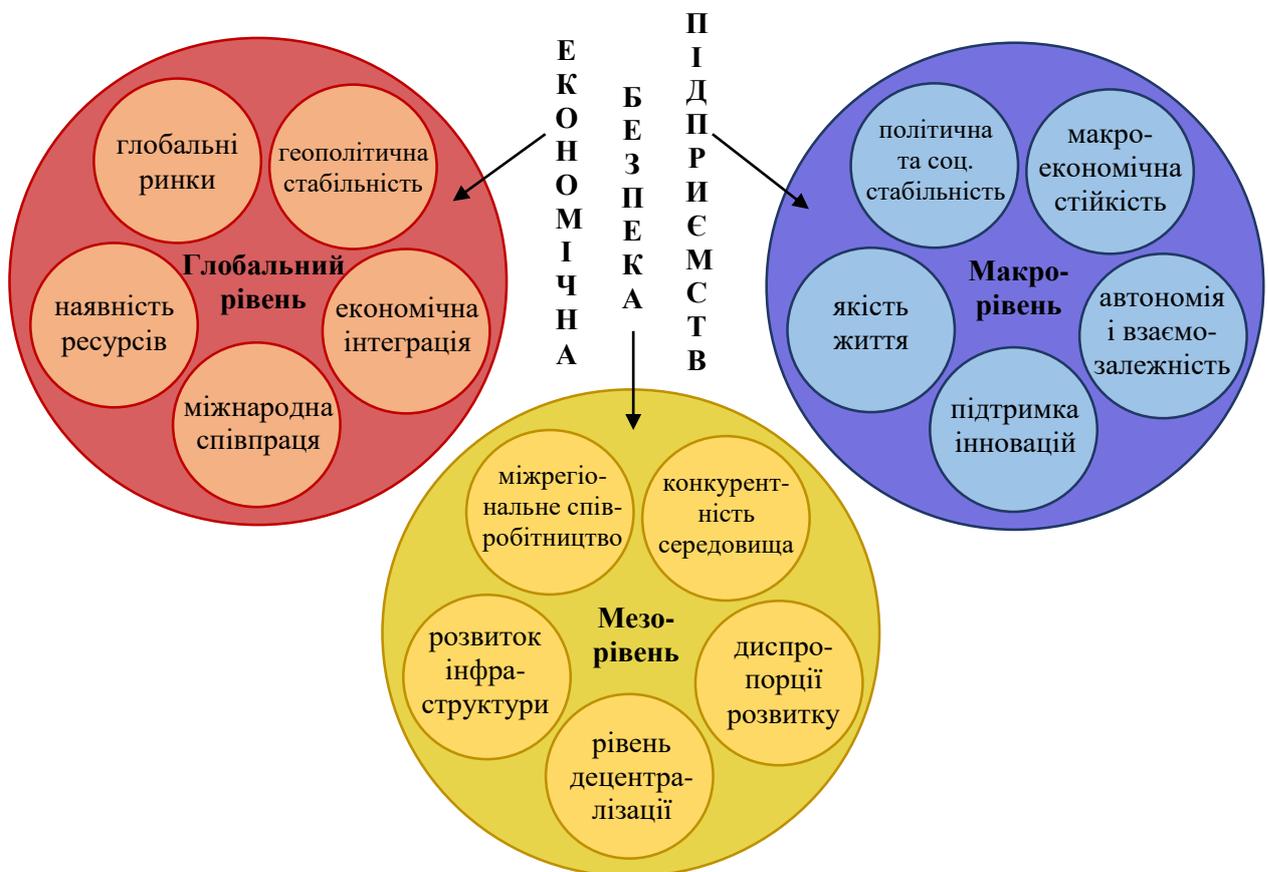

Рис. 2.4. Детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств в Україні за рівнями

*Складено автором

Розглядаючи детермінанти глобального рівня доцільно говорити про сучасні тенденції геополітичного та геостратегічного розвитку міжнародних відносин, соціально-економічний та військовий потенціал країн світу, ефективність існуючих у них систем безпеки та можливості створення нових,

умови світової торгівлі, зокрема, її обсяги та імовірні торгівельні конфлікти, глобальне боргове навантаження, доступ до ресурсної бази тощо [68, с. 131-132]. Ці фактори впливають на рівень ризиковості діяльності бюджетоутворюючих підприємств, можливість виходу на зовнішні ринки, певною мірою визначають їх фінансові можливості, сприяють сталому економічному розвитку або створюють перепони для цього.

Важливим є також проведення комплексного аналізу ключових аспектів та факторів, що впливають на безпеку, фінансову, виробничу, збутову стабільність та конкурентоспроможність бюджетоутворюючих підприємств, на макрорівні. Це дасть можливість виокремити показники, що стосуються функціонування держави і більшою мірою впливають на поточний стан і тенденції розвитку ВПП, сформулювати поради щодо забезпечення захисту усіх складових системи, тобто об'єктів безпеки, та створення надійних умов для сталого розвитку, підтримки життєздатності та функціональності таких підприємств [69, с. 55].

Такі детермінанти пов'язані безпосередньо із рівнем розвитку країни: її політичною, соціальною, економічною стабільністю, забезпеченістю ресурсами та їх розподілом, суспільними потребами та ефективністю їх задоволення, скупним попитом та пропозицією, рівнем ВВП, спеціалізацією національного виробництва, структурою і напрямом товарних та капітальних потоків тощо.

Крім того, одним з найважливіших визначальних факторів, які впливають на рівень економічної безпеки підприємств на макрорівні, є співвідношення автономії і взаємозалежності. У зв'язку з тим, що усі учасники економічної системи держави тісно пов'язані між собою, а захищеність кожного з них прямо чи опосередковано впливає і на безпеку решти, існує висока необхідність оптимізації співвідношення рівня спеціалізації кожної конкретної господарської одиниці й вразливості її економічної системи з іншими суб'єктами. Така залежність підприємств показує, що ефективне управління співвідношенням між самостійністю та взаємозалежністю стає критичним для забезпечення стійкості та витривалості їх економічної безпеки на макрорівні. Оптимальне збалансування цих двох аспектів дозволяє господарюючим суб'єктам ефективно

реагувати на зміни в економічному середовищі, уникати ризиків, а також активно співпрацювати та використовувати можливості, які випливають з їх взаємодії з іншими учасниками економічного простору [70, 68].

До цієї категорії варто також віднести й інші детермінанти (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств на макрорівні

*Складено автором за даними джерела [71, с. 78-79]

Впливовою детермінантою ЕБ є також сприятливість інституційного середовища, вплив якого на діяльність бюджетоутворюючих підприємств є комплексним, оскільки, по-перше, визначає рівень захисту їх інтересів представниками держави, характеризує міру влади таких представників, визначає здатність підприємства відстоювати свої інтереси у взаємодії з ними тощо, а, по-друге, розвинене інституційне середовище дає змогу

господарюючому суб'єкту офіційно делегувати частину завдань та функцій, які стосуються забезпечення економічної безпеки, державі в особі державних органів і дозволити собі зменшити витрати на службу економічної безпеки без втрати захищеності. Проте, в той же час, низький рівень розвитку такого середовища завдає зайвий клопіт підприємству, змушуючи його виконувати самостійно усі необхідні дії для забезпечення належного рівня ЕБ [72].

У цілому ж, врахування цих детермінант у своїй діяльності дозволяє бюджетоутворюючим підприємствам забезпечити стійкість у складних економічних умовах, реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, максимізувати свій потенціал та сприяти сталому розвитку в макроекономічному контексті.

Не менш важливу роль відіграє мезорівень, тобто рівень регіону або галузі, який є ключовою сполучною ланкою між господарюючими суб'єктами та державою. В регіональному розрізі детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств визначаються комплексом чинників, які впливають на їхню фінансову стійкість, конкурентоспроможність та можливості розвитку в межах конкретних регіональних умов. Ними виступають ресурсозабезпеченість та потенційні можливості регіонів, набір інших особливостей, притаманних окремим областям (географічне положення, етнічний склад та культурні особливості, кліматичні умови, економічна спеціалізація тощо), ступінь розвитку регіональної інфраструктури, а також фактори, що характеризують привабливість регіону (рівень зайнятості/безробіття, загальний життєвий рівень, інвестиційний потенціал тощо), специфіка регіональної політики щодо діяльності таких суб'єктів, наявність доступних каналів реалізації товарів та послуг, рівень розвитку інтеграційних процесів тощо.

Галузеві детермінанти доцільно поділити за групами (рис. 2.5).

Рис. 2.6. Галузеві детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств в Україні

*Складено автором на основі джерела [73]

Стосовно першої групи показників зазначимо, що важливими ресурсами, наявність яких формує передумови результативної та стабільної діяльності бюджетоутворюючих підприємств, є не тільки матеріальні та фінансові, а і сировинні, кадрові, інформаційні, інвестиційні. Перші відіграють ключову роль у виробничих процесах, оскільки забезпечують необхідні матеріали для виробництва продукції. Другі створюють переваги для будь-якої сфери діяльності, оскільки кваліфіковані та мотивовані працівники сприяють ефективності виробництва та розвитку бізнесу. Інформаційні ресурси, зокрема, доступ до інформаційних технологій та даних, стають дедалі важливішими у сучасному бізнес-середовищі, сприяючи прийняттю обґрунтованих стратегічних рішень. Інвестиційні ресурси включають фінансові вкладення у нові технології, дослідження та розвиток, що може забезпечити конкурентні переваги та простимулювати інновації в діяльності підприємства. Їх використання є важливою складовою забезпечення належного рівня економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств на мезорівні та ефективного управління нею.

Наступна група детермінант визначає стан виробничих потужностей суб'єкта та ступінь ефективності їх використання, що має своє відображення на

обсягах виробництва та збуту, технологічності, якості промислової продукції, її рентабельності і мають безпосередній зв'язок з третьою групою детермінант, які відображають позицію підприємства на внутрішньому ринку, характеризують конкурентність його продукції та/або послуг, популярність бренду, є базою для ціноутворення, формують обсяги попиту і структурні параметри перерозподілу ринку, а також певною мірою зачіпають аспект діяльності контрагентів, особливості розвитку певної сфери, в якій функціонує той чи інший суб'єкт.

Останньою за порядком, але не за значенням, є категорія зовнішньо-економічних детермінант, яка пов'язана з виходом вітчизняних підприємств на міжнародні ринки і визначається такими додатковими показниками як особливості сертифікації продукції, її відповідність міжнародним стандартам та нормативам, встановленням або відміною митних тарифних і нетарифних бар'єрів, вимогами до управління ланцюгами постачання тощо [73, с. 16].

Розглянуті детермінанти походять з категорії зовнішніх по відношенню до підприємства, тобто їх існування та вплив ніяким чином не контролюється самим суб'єктом і вони не залежать від його діяльності. В той же час мікрорівень характеризується саме внутрішніми детермінантами – факторами, що в тому чи іншому вигляді визначають спосіб, умови та результати функціонування БУП і напряду формуються під впливом його управлінських рішень.

До цієї групи показників в першу чергу варто віднести розмір підприємства. Особливість цієї детермінанти полягає у тому, що на базі малих підприємств зазвичай не створюється окрема служба економічної безпеки, а у разі необхідності усі проблеми вирішуються керівництвом або власниками фрагментально, що пояснюється здатністю таких суб'єктів до більш швидкого реагування на певні виклики та загрози, в той час як бюджетують підприємства – великі господарюючі суб'єкти, такої можливості не мають, тому для їх функціонування критично важливим є наявність спеціалізованого підрозділу, підпорядкованого керівництву або представникам власників і уповноваженого на виконання сукупності завдань по забезпеченню належного рівня економічної безпеки [72].

Одним зі найважливіших показників, який впливає на ступінь захищеності економічної системи бюджетоутворюючих підприємств, є величина їх прибутку – ключовий індикатор фінансової ефективності, який дозволяє оцінити, наскільки успішно підприємство здійснює управління своїми ресурсами. Аналіз цього аспекту, в свою чергу, також передбачає врахування впливу на нього уже згаданих зовнішніх факторів, які включають в себе особливості системи оподаткування, політику державного регулювання цін, умови та ставки кредитування тощо; а також здійснюється у тісному взаємозв'язку з іншими внутрішніми детермінантами – ціновою політикою, обсягами діяльності, доцільністю використання ресурсів, рівнем доходів та витрат, чисельністю працівників, розміром фонду оплати праці, ступенем технічного забезпечення, ефективністю використання обладнання та іншими особливостями.

Проте, повноцінна оцінка економічної стійкості підприємства неможлива лише за умови аналізу цього набору детермінант. Доцільним також є врахування показника рентабельності (прибутковості), який дає характеристику рівню окупності (прибутковості) окремих складових виробничого процесу або сукупних витрат СГ, демонструє рівень віддачі витрат, грамотність використання у процесі виробництва та реалізації наявних ресурсів, а також дає оцінку ефективності економічної діяльності господарюючого суб'єкта у порівнянні з іншими [74, с. 40]. До переліку внутрішніх факторів впливу на захищеність фінансової системи підприємства можна також віднести його ліквідність, фінансову стійкість, плато- та кредитоспроможність, виробничий потенціал.

У процесі функціонування бюджетоутворюючих підприємств важливою є також чітка ідентифікація загроз, наявність, кількість, взаємозв'язок, міра актуалізації та реалізації яких мають безпосередній вплив на рівень їх економічної безпеки. У зв'язку з тим, що інші підсистеми підприємства не можуть повною мірою досягнути усі загрози і вчасно на них зреагувати, важливим

є створення складної та варіативної системи економічної безпеки, яка зможе вести ефективну боротьбу з ними та проводити їх своєчасну нейтралізацію [72].

Наразі актуальними внутрішніми детермінантами економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств є їх здатність впроваджувати широкий спектр засобів захисту, ефективно використовувати ресурси, зберігати та примножувати капітал, гармоніювати інтереси зацікавлених осіб, дотримуватися принципів соціальної відповідальності, забезпечувати безперервний інноваційний розвиток, впроваджувати нові технології та підходи для підвищення конкурентоспроможності, оптимізувати управлінські процесів, використовувати сучасні методи управління для досягнення стратегічних цілей, швидко реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, а також адаптуватися до нових умов і вимог ринку, генерувати чітку стратегію розвитку, яка враховує короткострокові та довгострокові цілі підприємства, спираючись на аналіз ринкових тенденцій та потреб споживачів, залучати до роботи висококваліфікований персонал, здатний до постійного розвитку і швидкого пристосування, дотримання вимог екологічної безпеки та реалізації екологічно чистих технологій та підходів у виробництві, створення сприятливого робочого середовища, підтримка цінностей компанії, підвищення морального духу колективу тощо [75, с. 114].

Зазначимо, що дослідження кожної з перелічених детермінант економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств доцільно проводити окремо, проте слід враховувати, що їх вплив зазвичай проявляється одночасно з різною інтенсивністю, що зумовлює необхідність також і їх комплексного аналізу. Для його проведення та отримання коректних результатів необхідно використовувати дані управлінського та маркетингового звітів, інформацію спеціалізованих консалтингових фірм, статистичні дані (по країні та за регіонами), вибіркові статистичні та аналітичні дослідження, об'єктами яких є галузі та групи підприємств і які проводяться органами державної статистики. Аналітична обробка таких даних здійснюється з використанням методів економічного аналізу, зокрема, кореляційного та регресійного, прямих

розрахунків показників, коефіцієнтного тощо. Саме така особливість як узагальнений вплив детермінант певною мірою і визначає масштаб, структуру, складність та механізм функціонування системи економічної безпеки суб'єкта господарювання [76, с. 227].

Зважаючи на це, можемо сказати, що побудова стійкої системи економічної безпеки є складним завданням для бюджетоутворюючих підприємств, а результативність його вирішення визначатиме в подальшому ступінь результативності, ефективності та захищеності його діяльності. Такі системи можуть варіюватися за складністю, структурою, масштабами, обсягом повноважень тощо, проте мають однакову мету – забезпечення належного рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання. Крім того, вони функціонують під впливом низки детермінант – зовнішніх та внутрішніх, і є дуже вразливими до впливу різного роду загроз.

Важливо підкреслити, що вітчизняні бюджетоутворюючі підприємства мають потенціал для зміцнення своєї економічної безпеки шляхом впровадження стратегій, спрямованих на підвищення фінансової стійкості, удосконалення управлінських практик та адаптацію до змін у зовнішньому середовищі, проте таке покращення потребує комплексного підходу, що враховує не лише внутрішні фактори управління, але й детермінанти економічного, політичного та соціального характеру.

Виявлені фактори, такі як ефективне управління фінансами, стабільність економічного середовища, адекватна стратегія ризик-менеджменту, грамотне використання ресурсів та диверсифікація, постійний моніторинг законодавчих та ринкових змін відіграють ключову роль у формуванні стійкої системи економічної безпеки. Реалізація цілеспрямованих заходів з метою зменшення ризиків і збереження фінансової стійкості, є важливим етапом для забезпечення життєздатності та конкурентоздатності бюджетоутворюючих підприємств у сучасних умовах. Такий комплексний підхід може стати стратегічним рушієм для досягнення оптимальних результатів у сфері економічної безпеки.

2.3. Загрози економічній безпеці підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави

Виходячи з результатів дослідження стає зрозуміло, що економічна складова наразі є найбільш слабким та проблемним компонентом системи національної безпеки України, адже крім функціонування з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану, який не лише сам по собі відноситься до основних загроз економічній безпеці, а і несе в собі низку додаткових ризиків, викликів та небезпек, також піддається впливу і євроінтеграційних процесів.

На тлі наростання міжнародної нестабільності та частоти настання кризових явищ (фінансово-економічний спад, глобальні епідемії, збройні конфлікти, зміна політичної влади та ін.), активної глобалізації та шаленого розширення економічних кордонів дедалі актуальнішою стає проблема захисту економічних інтересів держави, а головним чином їх безпекової складової, яка, в свою чергу, також є складною системою і багато в чому залежить від сталості функціонування та рівня безпеки окремих суб'єктів господарювання, зокрема тих, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Як відомо з практики, будь-які зміни та нововведення у різних сферах економіки та на різних її рівнях будуть посилювати традиційні загрози її безпеці, провокувати появу нових їх форм та видів [77 с. 35] і навпаки – нестабільність та незахищеність економічної системи в цілому матиме відображення на збільшенні кількості небезпек для окремих її елементів, в тому числі і господарюючих суб'єктів. Саме тому вважаємо доцільним провести аналіз основних загроз економічній безпеці стратегічно важливих підприємств як ключових учасників вітчизняного ринку товарів та послуг.

В економічній науці широко вивчаються питання ризиків, загроз, викликів та небезпек, про що свідчить наявність численних наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, питання ризиків та загроз економічній безпеці держави досліджували З. Варналій, С. Кульпінський, Т. Куценко, О. Власюк, Д. Буркальцева, М. Перепелиця, А. Мокій та інші. Такі науковці як С. Мочерний, Г. Андрощук, В. Шкварок, В. Мунтіян, В. Гадишев,

А. Гальчинський, В. Ортинський, А. Барановський, Т. Васильців, Т. Клебанова вивчали загрози саме економічній безпеці підприємств.

Так, одні дослідники вбачають у загрозі імовірність або неминучість появи чогось небезпечного, прикрого, з тяжкими наслідками, того, що може призвести до заподіяння зла та неприємностей об'єкту впливу [78, с. 113]. В той же час інші вчені притримуються думки про те, що загроза характеризується імовірністю виникнення явищ, що в конкретний момент мають деструктивний вплив на певний об'єкт, і несе за собою матеріальні збитки [79].

Поняття загрози економічній безпеці підприємства у працях науковців розглядається як чинник імовірної небезпеки для стійкості функціонування та розвитку суб'єкта господарювання як соціально-економічної системи [80, с. 6]; потенційні або реальні дії фізичних або юридичних осіб, що призводять до порушення стану господарюючого суб'єкта і здатні спровокувати значні втрати або повне припинення його діяльності [81]; форма вираження протиріч між середовищем діяльності підприємства та його інтересами [82, с. 24] тощо.

З даного аналізу стає зрозуміло, що, на відміну від детермінант економічної безпеки, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на діяльність стратегічних підприємств, характер загроз завжди несприятливий, небезпечний, деструктивний. До основних ознак, притаманних загрозам ЕБ суб'єктів господарювання, можна віднести їх свідомість та корисливість, спрямованість на заподіяння збитків, в деяких випадках – неочікуваність та складно прогнозованість. Сюди можна додати і такі закономірності:

1) динаміка загроз має особливий ритм, який характеризується періодичністю і може проходити різні стадії розвитку від початкової до кінцевої та навпаки;

2) загрози є стійкими (здатні змінювати початковий напрямок у разі впливу протидіючих факторів, але повертатися у вихідний стан у міру зменшення їх впливу);

3) вплив загроз має хвилеподібну ритміку, тобто їх активізація відбувається одночасно з послабленням стабільності об'єкту, а згасання – з її посиленням, появою здатності до протистояння;

4) існує небезпека синхронізації ритмів впливу різних загроз, що несе в собі ризик утворення глобальної мультиплікативної загрози, результат дії якої може бути фатальним для всієї системи безпеки суб'єкта господарювання.

Варто також розуміти, що, з одного боку, наявність загроз для економічної безпеки стратегічно важливих підприємств визначається наслідками негативного впливу низки чинників (зовнішній аспект), а з другого боку, саме небезпечний стан підприємства стає причиною для появи нових загроз його економічній безпеці (внутрішній аспект). Тут доцільно згадати, що система класифікації загроз ЕБ за місцезнаходженням їх загроз є ідентичною до класифікації детермінант ЕБ: вони можуть стосуватися як глобальних аспектів, так і макро-, мезо- та/або мікрорівня.

В розрізі цього питання вважаємо за необхідне провести більш розширений аналіз класифікаційних особливостей досліджуваного поняття, який дасть змогу узагальнити ключові властивості, що притаманні загрозам економічній безпеці стратегічних підприємств.

Так, за ступенем імовірності настання загрози поділяють на невірогідні, маловірогідні, вірогідні та дуже (цілком) вірогідні, проте деякі науковці звужують цей перелік до двох: реальних та малоімовірних. За можливістю їх виявлення загрози бувають явними та прихованими. Останні мають здатність проявлятися раптово, тому з боку підприємства окрема увага повинна приділятися їх моніторингу, а також удосконаленню процесу реагування на них. Дотичними до попередніх є класифікації загроз ЕБ підприємств за вірогідністю реалізації/моментом існування (реальні (актуальні) і потенційні) та за можливістю передбачення: прогнозовані – ті, яким можна запобігти з використанням превентивних заходів, та непередбачені (форсмажорні) – відрізняються непереборністю впливу. Існує також альтернативна класифікація за другою ознакою: закономірні та випадкові. Перші є стійкими, можуть

повторюватися та зумовлюються об'єктивними умовами існування, в той час як другі реалізуються зненацька.

За ступенем тяжкості наслідків або обсягами втрат загрози ЕБ стратегічних підприємств поділяють на несуттєві, істотні, значні та катастрофічні. Незначні загрози не мають серйозного впливу на діяльність підприємства та його стратегічні позиції; істотні – спричиняють втрати, які не входять до складу поточних витрат господарюючого суб'єкта і мають бути покриті додатково, проте подолання яких не вимагає великих затрат часу та ресурсів; значні є довготривалими у своєму прояві та зазвичай наносять підприємству відчутних фінансових втрат, негативно відображаються на його фінансово-економічних показниках; найбільш небезпечними є загрози четвертого типу – катастрофічні, адже вони призводять до різкого та відчутного зниження рівня економічної стійкості суб'єкта, «провалу» ключових показників, наносять не виправну шкоду і можуть спровокувати повне припинення його діяльності і подальшу ліквідацію.

Загрози також можуть різнитися в залежності від стадії розвитку підприємства. Найбільш поширеними, імовірними та небезпечними є ті, що проявляються на етапі створення та підготовчого періоду функціонування, оскільки їх реалізація може вразити нестійку систему безпеки такого суб'єкта, створити перешкоди для його виходу на ринок або і зовсім знищити. В моменті повноцінної діяльності роль грає етап життєвого циклу підприємства: на початковому етапі загрозою може стати перешкодження стабільному постачанню сировини, матеріалів чи обладнання, на виробничому етапі – пошкодження або знищення майна та/або устаткування, крадіжка «ноу-хау», на фінальному етапі – ускладнення збуту, прояв нездорової конкуренції, незаконні обмеження тощо.

З цього випливає, що загрози також варіюються в залежності від об'єкту зазіхань, якими можуть виступати трудові, фінансові, матеріальні, інформаційні ресурси підприємства. До перших необхідно віднести недобросовісне переманювання працівників, шантаж, викрадення, вимагання. Другі включають в себе шахрайство, несплату необхідних платежів, фальсифікацію фінансової

документації, незаконне заволодіння коштами, валютну спекуляцію тощо. До третьої групи віднесемо дії, спрямовані на фізичне пошкодження споруд, приміщень, систем зв'язку, обладнання та устаткування. Не менш небезпечними є загрози четвертої групи: несанкціоноване під'єднання до інформаційної мережі суб'єкта господарювання, крадіжка конфіденційних даних, а також копіювання та розголошення такої інформації [81].

Перелік класифікаційних ознак загроз економічній безпеці підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, може бути доповнений та розширений (рис. 2.7).

<p>За частотою виникнення</p> <ul style="list-style-type: none"> • постійні; • випадкові 	<p>За віддаленістю у часі</p> <ul style="list-style-type: none"> • безпосередні; • близькі (до 1 року); • далекі (>1 року) 	<p>За можливістю впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • керовані; • некеровані
<p>За суб'єктами</p> <ul style="list-style-type: none"> • від кримінальних структур; • від конкурентів; • від контрагентів та працівників 	<p>За систематичністю прояву</p> <ul style="list-style-type: none"> • систематичні; • несистематичні 	<p>За тривалістю впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • довготривалі (3-5 р.); • середньотривалі (1-3 р.); • короткострокові (<1р.)
<p>За формою прояву</p> <ul style="list-style-type: none"> • кількісні; • якісні 	<p>За видами збитків</p> <ul style="list-style-type: none"> • призводять до прямих збитків; • призводять до втраченої вигоди 	<p>За тривалістю деструктивного впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • системні; • додатково набуті

Рис. 2.7. Класифікація загроз економічній безпеці підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки України

*Складено автором за даними [78, 81, 83, 84]

Виходячи з проведеного дослідження, можемо зробити висновок про те, що сучасні умови функціонування економічної системи України з одного боку,

роблять стратегічні підприємства вразливими до великої кількості загроз, а з другого – виступають стимулом для зміцнення їх безпекової складової та удосконалення управлінських процесів. Проте, в розрізі даної роботи доцільним є не тільки проведення узагальненої класифікації таких загроз, а і детальний аналіз реальних їх прикладів, варіантів прояву та наслідків.

Перелік актуальних загроз для ЕБ стратегічних підприємств у зовнішньому середовищі є досить великим, тому вважаємо за доцільне згрупувати загрози за рівнями економіки (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Загрози економічній безпеці стратегічно важливих підприємств за рівнями

*Складено за даними джерела [82, 85, 86]

Більш узагальненими загрозами економічній безпеці стратегічно важливих підприємств є такі: недосконала, застаріла законодавча база, низька правова

дисципліна господарюючих суб'єктів, помилки при розробці та впровадженні різного роду реформ, неефективність, ризиковість науково-промислової, інноваційної, кредитної, податкової політики держави, втрата керованості економічних процесів, відсутність стратегічного плану, загальної концепції соціально-економічного розвитку, зростання рівня інфляції, непривабливий інвестиційний клімат, розбалансування розвитку внутрішнього товарного ринку корупція, витік фінансових ресурсів закордон, недобросовісна конкуренція тощо.

Таким чином, можемо дійти висновку, що виявлення зовнішніх загроз дає змогу стратегічно важливим підприємствам усвідомити небезпеку та проаналізувати потенційні ризики, які можуть вплинути на їх діяльність. Детальне вивчення цього аспекту відкриває можливості для розробки стратегій захисту та адаптації до змін у зовнішньому середовищі – ключових аспектів збереження економічної стійкості та конкурентоспроможності стратегічних підприємств.

Стосовно чинників негативного впливу на економічну безпеку, що виникають всередині самих господарюючих суб'єктів, відзначимо, що зазвичай вони пов'язані з недосконалою управлінською політикою, внутрішніми конфліктами, неефективним фінансовим плануванням, а також низьким рівнем корпоративної культури. Сюди можна також віднести співпрацю з ненадійними інвесторами та партнерами, безвідповідальний підхід до збереження та захисту конфіденційної інформації, необ'єктивну оцінку кваліфікації та компетентності працівників, а також втрату кваліфікованих кадрів, помилки у прогнозуванні, перебої в енерго-, водо-, теплопостачанні, надзвичайні події (пожежі, аварії) тощо [80, с. 25].

Досить важливим аспектом діяльності стратегічних підприємств є їх репутація – визнання та сприйняття підприємства, бренду або організації в галузі їхньої діяльності, що втілюється у загальній довірі споживачів, партнерів, інвесторів та інших учасників ринку і сприяє збереженню та підтримці

стабільності підприємств у складних умовах. Відповідно, до репутаційних загроз можна віднести такі:

- розповсюдження недостовірної та компрометуючої інформації про підприємство;
- погіршення якості виробленої продукції чи наданих послуг;
- невиконання умов договорів; нещасні випадки на виробництві;
- недотримання етичних норм, конфлікти інтересів, порушення стандартів корпоративної відповідальності;
- дефіцит контролю за внутрішніми процесами;
- конфлікти зі співробітниками, партнерами, інвесторами, конкурентами, недоліки у комунікації; участь суб'єкта у судових процесах та правових конфліктах і т.д.

Деякі науковці, спираючись на факт того, що система економічної безпеки підприємств є досить складною і сама по собі формується за рахунок певних складових, розглядають загрози ЕБ в розрізі кожної з них (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Загрози економічній безпеці стратегічних підприємств
за функціональними складовими**

Складова ЕБ підприємства	Вид загрози
1	2
Фінансова	Недостатня забезпеченість фінансовими ресурсами; низька ефективність фінансового планування; недосконалість процесу перерозподілу фінансових потоків відповідно до видів економічної діяльності; необґрунтованість цінової політики; втрата прибутку; наявність великих обсягів дебіторської та/або кредиторської заборгованості
Виробнича/техніко-технологічна	Сповільнення або повна відсутність технологічного прогресу, відсталість від актуальних технологій; уповільненість процесу оновлення основних засобів, високий ступінь їх зношення; незадовільний рівень механізації та автоматизації виробничих процесів; неефективність виробничої структури
Інвестиційно-інноваційна	Відсутність чіткої інвестиційно-інноваційної політики; єдиних засад та пріоритетів розвитку; невдала реалізація інвестиційних проєктів; незацікавленість у власних розробках; низький рівень реалізації політичних, соціальних та економічних гарантій

Продовження табл. 2.3

1	2
Кадрово-інтелектуальна	Неузгодженість кадрової політики; несвоєчасна перепідготовка кадрів, недостатня увага до підвищення їх кваліфікації; висока плинність кадрів; несприятливий клімат у колективі; зниження ефективності виконання працівниками їхніх посадових та функціональних обов'язків; недостатня патентна захищеність; послаблення захисту комерційної таємниці
Ринкова	Низька конкурентоздатність продукції, послуг, технологій виробництва; низький рівень купівельної спроможності населення; різкі зміни у попиті; високий рівень залежності від постачальників, підрядників та партнерів; втрата репутації
Інформаційна	Слабкий захист інформаційних систем та засобів обробки та передавання інформації; фіксація реальних спроб несанкціонованого доступу до секретної, комерційної інформації та інформації з обмеженим доступом, її розповсюдження; відсутність або обмеженість даних про діяльність конкурентів, неграмотний аналіз споживацького сегменту, ринків збуту тощо
Силова	Низький ступінь захисту цехів, будівель та інших приміщень; відсутність охорони, засобів спостереження, зокрема, відео-нагляду; недостатній рівень індивідуального захисту працівників
Екологічна	Порушення техніки безпеки з поводження з побутовими та небезпечними відходами, хімічними речовинами та об'єктами; ускладнення санітарно-епідеміологічної ситуації, виникнення ризиків для життя та здоров'я працівників, власників, інвесторів; необхідність сплати екологічних штрафів та інших платежів
Політико-правова	Недоліки у системі правового захисту інтересів підприємства, порушення його юридичних прав та прав його працівників, рейдерство

*Складено на основі джерела [79, 87, 88]

Окрему увагу, на нашу думку, варто приділити інформаційній складовій, оскільки на сьогодні для стратегічно важливих підприємств критично необхідним є наявність найвищого ступеня захисту, зберігання, використання інформації, що більшою мірою пов'язано зі збільшенням кількості глобальних дезінформаційних кампаній та посиленням їх деструктивного впливу в національному та світовому інформаційному просторі, а також із розгорнутою проти України кібервійною з боку РФ, що супроводжується великою кількістю дрібних та масштабних кібератак на такі підприємства. До цієї групи загроз можемо

також віднести стрімкий розвиток інформаційних технологій, що, у свою чергу, спричиняє поширення злочинності у кіберпросторі та збільшення обсягів деструктивної пропаганди в інформаційному середовищі; слабкість системи стратегічних комунікацій; зростання кількості несанкціонованих втручань, що мають кіберхарактер, у функціонування стратегічних підприємств, неефективність системи реагування на такі випадки; низький рівень обізнаності господарюючих суб'єктів щодо забезпечення ІБ в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій; несформованість системи стратегічних комунікацій; кібервійни, кібертероризм, кіберзлочинність, кібершпигунство та інші [89, с. 82].

Також вважаємо необхідним деталізувати таку загрозу ЕБ стратегічних підприємств як рейдерство – агресивне поглинання (захоплення) підприємства, спричинене бажанням сторонніх осіб заволодіти власністю, яка своїм успішним функціонуванням забезпечує стабільний прибуток. Особливості, які найбільше приваблюють рейдерів, полягають у високій ліквідності активів, зокрема, нерухомого майна, стратегічне місцезнаходження об'єкта поглинання, налагоджений виробничий цикл, наявність високотехнологічного, ексклюзивного обладнання, інтелектуальної власності тощо. Також інтерес становить інформація: корпоративна, фінансово-економічна, а також відомості про топ-менеджерів та власників підприємства. Тому надзвичайно важливим в цьому контексті є забезпечення належного ступеня захисту необхідної інформації (що реалізується завдяки досягненню високого рівня інформаційної безпеки), безперервний та всебічний моніторинг ситуації, у певних випадках – убезпечення себе шляхом заключення договорів про нерозголошення [84, с. 95].

У цілому ж, очевидним є те, що сьогодні функціонування підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, обумовлене величезною кількістю ризиків та загроз, а ефективний їх моніторинг, вчасне виявлення та результативна протидія сприяють цілісності та стабільності таких суб'єктів, їх конкурентоздатності та мають вплив на стійкість усієї вітчизняної економічної системи.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи матеріали даного розділу, зазначимо, що інституційні умови функціонування бюджетоутворюючих підприємств є фактором, який визначає поведінку та можливості таких суб'єктів. Оптимізація правового середовища, зокрема, податкової, фінансової та регуляторної політики не лише сприяють посиленню стійкості та динамічному розвитку бюджетоутворюючих підприємств, але й створюють сприятливі умови для підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку. Податкові стимули, ефективна фінансова підтримка, а також прозорі та прості умови регулювання сприяють залученню інвестицій, розвитку нових технологій та інноваційних підходів, а також стають ключовими елементами у становленні стабільності та стійкості бюджетоутворюючих підприємств, сприяють зміцненню їхньої ролі у формуванні економічної безпеки країни та загальному економічному розвитку України.

В той же час детермінанти економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств в Україні включають фактори, які визначають їхню здатність до виконання функцій у системі економіки, забезпечуючи стабільність фінансових потоків, інвестиційну привабливість та відповідність національним та міжнародним стандартам. Найважливішими з таких детермінант є гнучкість управління, здатність до інновацій та технологічного оновлення, спроможність до ефективного управління ресурсами, компетентність у керуванні ризиками та реагуванні на них (в т.ч. на ті, що виникають у глобальній економіці), диверсифікація джерел доходів тощо.

Загрози економічній безпеці підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, охоплюють ризики зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть підірвати їхню стабільність та призупинити розвиток. Ці загрози можуть включати політичну нестабільність, економічні кризи, негативні зміни у законодавстві, торгові конфлікти, технологічні виклики, а також низку проблем всередині самих підприємств. Розуміння та виявлення цих загроз, а також розробка стратегій для запобігання

їм та мінімізації їх наслідків є критичними для забезпечення стійкості та успішності діяльності цих підприємств у складному і непередбачуваному економічному середовищі.

Розглянуті аспекти демонструють важливість ретельного аналізу та управління сферою діяльності бюджетоутворюючих та стратегічних підприємств з метою забезпечення належного рівня економічної безпеки України. Розуміння і врахування цих факторів є ключовими у формуванні стратегій та політик, спрямованих на підтримку стійкості та розвитку економіки країни в умовах постійних викликів та змін.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Трендовий аналіз основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств та їх вклад у галузеву структуру економіки

З попередніх етапів дослідження стає зрозуміло, що бюджетоутворюючі підприємства в сучасних умовах є надзвичайно важливими елементами вітчизняної економічної системи як на загальнодержавному рівні, так і в розрізі окремих регіонів та галузей, що пов'язано з різними аспектами їх діяльності, глибокий та ефективний аналіз якої, в свою чергу, дає змогу виявити основні напрямки розвитку таких господарюючих суб'єктів, розглянути динаміку змін у виробництві, фінансових показниках, дослідити інноваційну складову, визначити ступінь їх конкурентоспроможності, на основі чого відкоригувати та покращити управлінські процеси, адаптувати регуляторну політику тощо.

Таким чином, вважаємо, що в розрізі даної роботи доцільним є проведення трендового аналізу основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств за 2018-2022 роки. Для цього нами було сформовано масив даних, до якого увійшло по 3 підприємства з 12 галузей економіки: агропромислового та гірничо-металургійного комплексів, сфери електро- та нафтогазової енергетики, ІТ, машинобудування, оптової торгівлі та ритейлу, телекомунікацій, транспорту та логістики, харчової та хімічної промисловості. Враховуючи той факт, що в аналізованому періоді одним з критеріїв віднесення підприємства до категорії бюджетоутворюючих була величина його доходу більша, ніж 1,97 млрд грн, для проведення аналізу нами було обрано тільки ті суб'єкти господарювання, які задовольняють цей критерій за підсумком, принаймні, 1 року. Отримані результати представимо у таблиці 3.1.

Основні показники діяльності бюджетоутворюючих підприємств у розрізі галузей економіки у 2018-2022 роках

Назва підприємства	Галузь діяльності	Дохід, млрд грн					Фінансовий результат від діяльності, млрд грн				
		2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
ТОВ «Кернел-трейд»	Агропромисловість	52,2	51,5	67,4	85,8	67,9	0,26	0,355	1,6	-1,7	5,1
ПРАТ «МХП»		3,8	4,9	4,3	5,9	7,9	-0,08	-0,15	1,2	3	0,189
ТОВ ФІРМА «АСТАРТА КИЇВ»		11,7	12,6	12,7	15,5	17,1	-0,64	-0,08	0,098	3,9	1,9
ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»	Гірничо-металургійний комплекс	59,1	46,5	45,6	86,6	46,9	4,7	-4,3	-3,6	17	-4,8
ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ»		67,9	62,4	63,4	109,3	43,8	9,5	-2,2	0,74	25,2	-49
АТ «ПВДГЗК»		21,1	25,2	33,5	51,6	9,2	7,1	8,9	18,2	29	0,641
ТОВ «Київська ОЕК»	Електроенергетика	10,2	9,4	9,1	11,9	17,4	0,154	0,282	0,186	0,25	0,452
ПрАТ НЕК Укренерго		19,6	26,3	58,2	71,09	82,3	0,95	1,8	-27,5	0,14	2,4
ДП «НАЕК «Енергоатом»		44,1	48,8	45,6	83,1	134,2	4,6	3,7	-4,8	5,9	-6,7
ТОВ «ЕПАМ СИСТЕМЗ»	ІТ	6,4	8,1	10,4	14,7	20,2	0,7	0,44	0,942	1,1	3,4
ТОВ «ГЛОБАЛЛОДЖИК УКРАЇНА»		3,7	4,5	5,5	7,7	11,5	0,24	0,326	0,277	0,47	1,1
ТОВ «СІКЛУМ»		3,057	3,2	3,4	4,063	4,8	0,02	0,03	0,049	0,07	0,096
ТОВ «УКРАЇНСЬКА БРОНЕТЕХНІКА»	Машинобудування	0,66	1,1	0,12	0,103	13,1	0,04	0,011	0,057	-0,02	0,173
ТОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмБХ»		1,9	4,5	3,9	6,5	8,5	0,07	0,279	-0,04	0,29	0,095
ТОВ «ЗЗКМ»		1,3	1,5	1,7	2,9	2,2	0	0,002	0,001	0,02	-0,021
АТ «КОНЦЕРН ГАЛНАФТОГАЗ» (ОККО)	Нафтогазова енергетика	2,5	3,048	1,91	1,987	2,9	0,22	0,941	1,5	0,74	0,183
АТ НАК «Нафтогаз України»		152	178,3	121	170,4	169,9	45,4	50,6	-18	11,2	-44,4
ПП «УКРПАЛЕТСИСТЕМ»		12,95	12,94	9,6	20,6	28,9	0,02	0,181	0,086	0,23	0,479
ТОВ «САМСУНГ ЕЛЕКТРОНІКС УКРАЇНА КОМПАНІ»	Оптова торгівля	14,2	14,5	17,6	20,6	14,1	0,36	0,248	0,323	0,67	1,2
ТОВ ПП «АСБІС-УКРАЇНА»		4,8	5,076	5,9	11,2	11,03	0,051	0,064	0,01	0,18	0,332
ТОВ «ЦИФРОТЕХ»		1,7	2,1	2,7	7,1	3,2	0,036	0,012	0,012	0,03	0,292
ТОВ «АТБ-Маркет»	Ритейл	96,3	104,9	124	148,8	148,3	3,7	4,4	5,8	8,3	2,8
ТОВ «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА»		15,6	17,8	21,4	25,9	20,1	0,42	1,1	-1,7	0,72	-0,658
ТОВ «РОЗЕТКА УА»		8,2	12,1	17,6	21,1	18,4	0,023	0,024	0,111	0,034	0,113

Продовження табл. 3.1

Назва підприємства	Галузь діяльності	Величина активів, млрд грн					Кількість працівників, осіб				
		2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
ТОВ «Кернел-трейд»	Агропромисловість	28,5	34,3	39,3	42,8	52,4	796	843	869	883	725
ПРАТ «МХП»		7,6	8,3	8,9	13,8	14	3 627	2 522	4 096	5 612	6 175
ТОВ ФІРМА «АСТАРТА КИЇВ»		23,2	19,9	17,7	21,1	26,8	7 041	5 470	5 024	4 820	6 591
ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»	Гірничо-металургійний комплекс	70,4	61,3	62,3	81,2	70	10 440	10 947	10 452	11 608	9 305
ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ»		97,6	97,5	88,3	106	52,6	20 763	19 990	19 504	18 747	17 221
АТ «ПВДГЗК»		13,1	19,3	37,4	37,6	36,1	5 965	6 408	6 206	6 011	5 473
ТОВ «Київська ОЕК»	Електроенергетика	0,98	1,4	1,2	1,9	4,3	191	206	222	254	252
ПРАТ «НЕК «Укренерго»		59,8	64,3	77,8	92,6	109	8 831	8 011	7 946	7 964	7 729
ДП «НАЕК «Енергоатом»		216	218,8	231,3	237	245	34 099	33 997	33 804	33 827	33 328
ТОВ «ЕПАМ СИСТЕМЗ»	ІТ	3,7	4,6	5,1	7,3	10,5	218	232	277	355	367
ТОВ «ГЛОБАЛЛОДЖИК УКРАЇНА»		1,5	1,7	2,031	2,3	3,5	32	41	51	51	65
ТОВ «СІКЛУМ»		0,24	0,227	0,251	0,24	0,49	106	102	101	111	99
ТОВ «УКРАЇНСЬКА БРОНЕТЕХНІКА»	Машинобудування	1,1	0,341	0,279	0,45	7,1	65	83	78	62	74
ТОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмБХ»		2,1	2,7	3,1	3,6	4,6	6 427	6 474	5 918	7 080	7 403
ТОВ «ЗЗКМ»		0,4	0,544	0,882	1,1	1,4	454	499	563	619	658
АТ «КОНЦЕРН ГАЛНАФТОГАЗ» (ОККО)	Нафтогазова енергетика	10,6	10,4	11,5	14,1	15,2	925	909	901	868	832
АТ НАК «Нафтогаз України»		520,1	511,2	408,8	464	446	876	893	928	24 698	53 700
ПП «УКРПАЛЕТСИСТЕМ»		1,6	1,7	2,1	2,5	5,9	1 895	2 100	2 100	2 745	3 150
ТОВ «САМСУНГ ЕЛЕКТРОНІКС УКРАЇНА КОМПАНІ»	Оптова торгівля	5,83	5,806	7,1	7,4	7,1	602	638	684	581	113
ТОВ ПП «АСБІС-УКРАЇНА»		0,96	1,3	1,9	4,02	4,5	163	182	175	189	204
ТОВ «ЦИФРОТЕХ»		0,85	1,023	2,5	2,9	0,64	412	425	382	497	239
ТОВ «АТБ-Маркет»	Ритейл	20,1	23,9	35,7	42,4	41,3	51 900	53 800	58 800	63 800	64 000
ТОВ «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА»		6,7	6,4	7,033	7,5	6,8	2 542	2 796	2 396	2 827	3 482
ТОВ «РОЗЕТКА УА»		1,5	1,9	2,7	4,2	3,6	148	185	230	417	923

Назва підприємства	Галузь діяльності	Дохід, млрд грн					Фінансовий результат від діяльності, млрд грн				
		2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
ПРАТ «КИЇВСТАР»	Телекомунікації	19,1	22,2	25	28,5	30,9	6,8	8,9	10,3	11,2	9,5
ПРАТ «ВФ УКРАЇНА»		12,6	15	17,3	19,3	18,8	1,9	2,1	1,3	3,9	1,1
ТОВ «ЛАЙФСЕЛЛ»		5,2	5,9	6,8	8,5	9,4	-0,608	-1,1	2,5	0,61	0,972
ТОВ «НОВА ПОШТА»	Транспорт і логістика	10,5	13,4	16,9	20,8	23,6	0,452	0,782	0,991	2,6	2,1
ТОВ «ЛЕМТРАНС СЕРВІС»		12,6	14,1	14,3	9,7	8,6	-0,387	0	0,44	-0,405	0,805
ТОВ «ЛОГІСТИК ЮНІОН»		2,7	3,4	4,2	5,1	5,4	0	1,2	1,7	2,1	2,6
ДП «КК «РОШЕН»	Харчова промисловість	15,4	16,6	17,4	21,2	22,1	1,8	2,4	3,3	2,9	3,9
ТОВ»НЕСТЛЕ УКРАЇНА»		8,6	9,4	9,5	11,05	12,1	0,163	0,339	-0,804	-0,105	-1,5
ПРАТ «КАРЛСБЕРГ УКРАЇНА»		7,5	8,2	8,017	8,3	9,033	1,6	1,4	1,6	1,3	1,5
АТ «ДНІПРОАЗОТ»	Хімічна промисловість	3,9	5,8	6,9	11,3	6,1	-0,767	0,337	0,706	0,678	-0,673
ТОВ «ТД «УКРМІНХІМ»		2,3	3,3	4,045	7,1	4,9	0,153	0,104	0,071	0,715	0,524
ТОВ «КАРПАТНАФТОХІМ»		14,5	13,6	10,9	24,2	5,9	-1,1	1,3	-4,6	6,1	-7,5
Назва підприємства	Галузь діяльності	Величина активів, млрд грн					Кількість працівників, чол				
		2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
ПРАТ «КИЇВСТАР»	Телекомунікації	24,8	24,3	27,013	29,8	40,3	2 674	2 992	3 680	3 804	3 659
ПРАТ «ВФ УКРАЇНА»		24,7	24,1	37,3	35,9	40,1	2 604	2 646	2 396	2 620	2 552
ТОВ «ЛАЙФСЕЛЛ»		13,6	12,6	16,7	17,5	18,9	714	743	771	825	814
ТОВ «НОВА ПОШТА»	Транспорт і логістика	3,1	5,1	7,3	13,5	15,7	27 317	27 334	27 176	29 790	27 819
ТОВ «ЛЕМТРАНС СЕРВІС»		14,1	12,7	11,3	12,8	7,9	794	866	874	880	549
ТОВ «ЛОГІСТИК ЮНІОН»		1,6	1,9	4,2	4,4	6,4	5 700	5 900	5 609	5 620	5 384
ДП «КК «РОШЕН»	Харчова промисловість	15,8	16,3	20,1	22,1	24,3	744	906	3 574	7 692	11 500
ТОВ»НЕСТЛЕ УКРАЇНА»		2,4	2,6	2,8	3,048	4,6	2 154	2 280	2 289	2 407	2 480
ПРАТ «КАРЛСБЕРГ УКРАЇНА»		4,4	4,6	5,3	5,6	7,2	1 464	1 493	1 470	1 341	1 341
АТ «ДНІПРОАЗОТ»	Хімічна промисловість	2,3	2,2	2,7	4,2	3,4	3 737	3 741	3 528	3 596	3 401
ТОВ «ТД «УКРМІНХІМ»		0,619	0,96	1,4	2,3	2,4	30	34	38	41	45
ТОВ «КАРПАТНАФТОХІМ»		4,7	4,3	4,1	8,8	6,1	2 563	2 693	2 682	2 489	2 361

*Складено автором за даними річної фінансової звітності підприємств за 2018-2022 роки та журналу Forbes [90]

Як бачимо з даних таблиці 3.1, найбільший сукупний дохід за 5 аналізованих років отримали підприємства нафтогазової галузі – 889 млрд грн. Господарюючі суб'єкти, що представляють сферу ритейлу, отримали 800 млрд грн доходу, а гірничо-металургійний комплекс – 772 млрд грн (рис. 3.1).

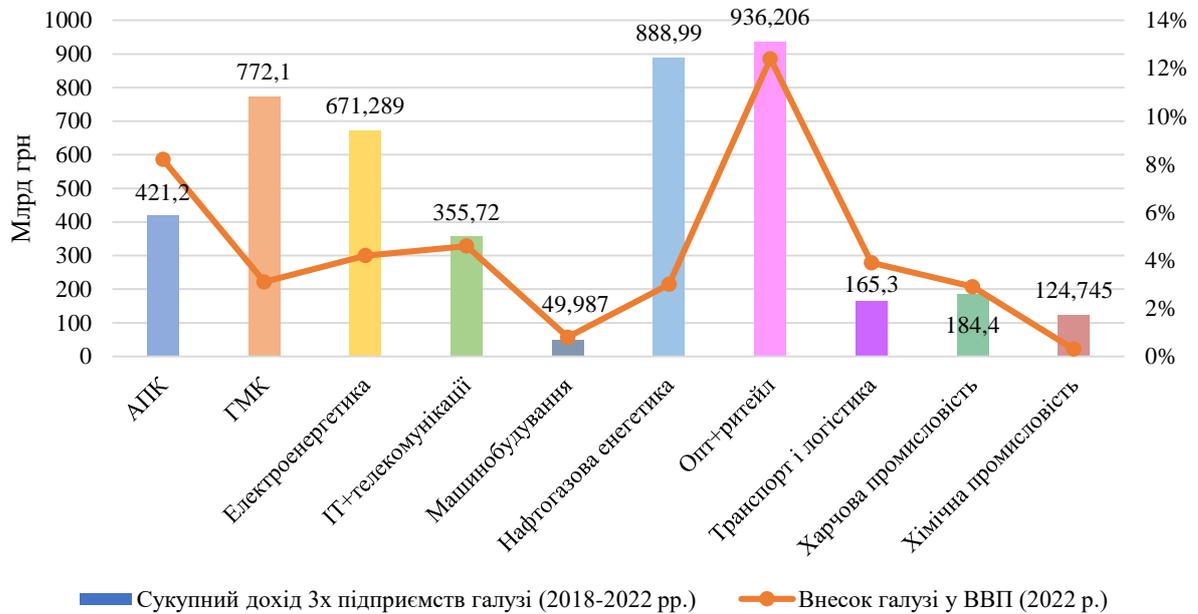

Рис. 3.1. Сукупний дохід підприємств досліджуваних галузей економіки та їх внесок у ВВП у 2018-2022 роках

*Складено автором за даними Forbes [90]

Деталізуючи результати за кожною галуззю окремо, зазначимо, що агропромисловий комплекс представлений такими підприємствами як ТОВ «Кернел-трейд», ПРАТ «МХП» та ТОВ Фірма «Астарта Київ», дохід яких у 2022 році склав 67,9 млрд грн, 7,9 млрд грн і 17,1 млрд грн відповідно, тобто у 1,3, 2,1 та 1,5 рази більше, порівняно з 2018 роком. Проте, прибуток, отриманий цими суб'єктами, не був таким великим і наприкінці 2022-го склав 5,1 млрд грн, 189 млн грн і 1,9 млрд грн. Крім того, у 2021 році «Кернел» отримав чистий збиток у розмірі 1,7 млрд грн, а «МХП» та «Астарта» зафіксували від'ємний фінансовий результат у 2018 і 2019 роках.

Лідером за величиною активів у цій групі підприємств також був «Кернел-трейд» – вона коливалась від 28 до 52 млрд грн, в той час як Миронівський

хлібопродукт у своєму розпорядженні мав активів на суму 8-14 млрд грн, що майже у 2 рази менше, ніж у «Астарти», чисельність працівників якої в аналізованому періоді була найбільшою – близько 5-7 тисяч осіб. Середня кількість персоналу «МХП» протягом 5-ти років склала ~4 тис. осіб, у «Кернел» – орієнтовно 800 чоловік.

Рис. 3.2. Рейтингова оцінка аналізованих підприємств агропромислового комплексу за обраними критеріями у 2022 році

Показники підприємств гірничо-металургійного комплексу були, як вже зазначалось, одними з найвищих. Так, станом на кінець 2022 року ПАТ «Запоріжсталь» отримало 47 млрд грн доходу, проте фінансовий результат був від’ємний (-4,8 млрд грн). Діяльність АТ «ПівДГЗК» була прибутковою протягом досліджуваного періоду (641 млн грн – 29 млрд грн), а ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг» – найбільш збитковою серед усіх аналізованих підприємств: за підсумком 2022 року при доході 44 млрд грн на підприємстві був зафіксований чистий збиток у розмірі 49 млрд грн. При цьому «Арселорміттал» лідирував за критерієм «величина активів», фіксуючи у підсумку балансу 53-106 млрд грн, та за кількістю працюючих, яка протягом 5-ти років перевалювала за 17 тис. осіб (для порівняння, на «Запоріжсталі» цей показник складав 9-11 тис. осіб, на «ПівДГЗК» - близько 6 тис. осіб).

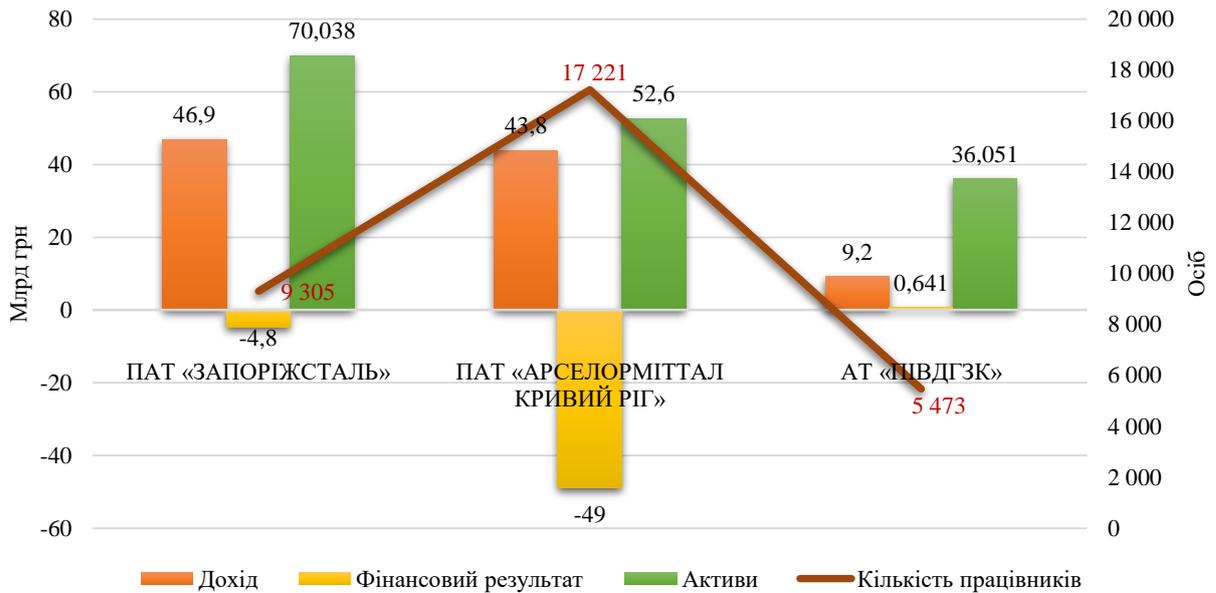

Рис. 3.3. Динаміка показників діяльності підприємств гірничо-металургійного комплексу в 2022 році

Вважаємо за доцільне одночасно проаналізувати галузі електро- та нафтогазової енергетики. Щодо першої групи зазначимо, що до неї були віднесені такі підприємства як ТОВ «Київська ОЕК», ПрАТ «НЕК «Укренерго» і ДП «НАЕК «Енергоатом». Наймасштабнішою з них є діяльність «Енергоатома», дохід (44-134 млрд грн), прибуток (4-5 млрд грн), величина активів (216-245 млрд грн) та чисельність працівників (~33 тис. осіб) якого у 2018-2022 роках були найбільшими серед трьох суб'єктів. За усіма показниками спостерігалась переважно позитивна тенденція, як і у інших підприємств. Так, збільшення активів «Укренерго» у 2022 році, порівняно з 2018-им, склало 82%, доходу – 319%, а кількість працівників, навпаки, зменшилась з 8831 особи до 7729 осіб. Збиток на підприємстві був зафіксований лише у 2020 році і склав -27,5 млрд грн. В той же час темпи росту за показниками Київської ОЕК були менш стрімкими: відбулось збільшення доходу 7,2 млрд грн, прибутку – на 300 млн грн, активів – на 3,3 млрд грн, а чисельність персоналу зросла на 61 людину.

Нафтогазові підприємства, зокрема, АТ «Концерн Галнафтогаз» (ОККО), АТ НАК «Нафтогаз України» і ПП «Укрпалетсистем» сумарно у 2022 році

заробили 662 млн грн чистого прибутку і отримали 44 млрд грн збитку (Нафтогаз). Найменш активно розвивався «Галнафтогаз», чиї показники у 2018-2022 роках змінились в середньому на 22%, найбільш стрімко – «Нафтогаз». Так, наприклад, з 2020 по 2021 рік його дохід збільшився на 49 млрд грн, а прибуток за цей же період – на 29 млрд грн. Максимальна величина активів підприємств цієї групи становила 446 млрд грн (Нафтогаз, 2022 рік), найменша – 1,6 млрд грн (Укрпалетсистем, 2018 рік). Найбільше працівників було зареєстровано у «Нафтогазі» у 2022 році – 53700 осіб, найменше – у «Галнафтогазі» станом на кінець того ж року (832 особи).

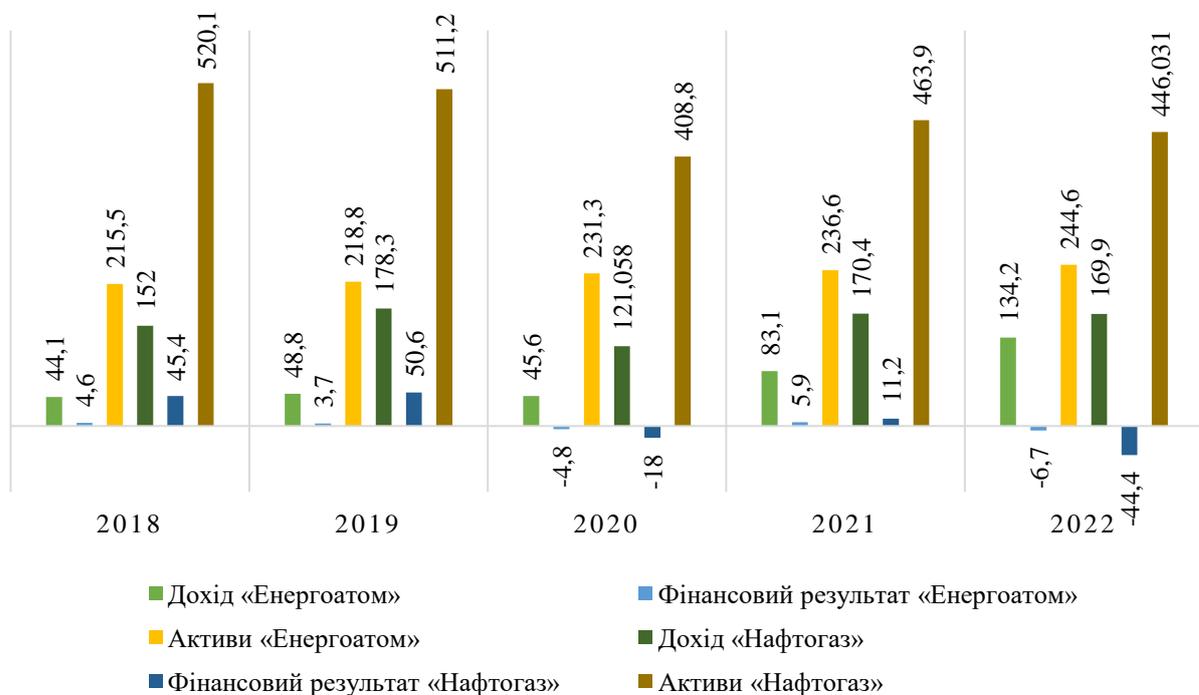

Рис. 3.4. Динаміка показників діяльності підприємств електро- та нафтогазової енергетики за 2018-2022 роки, млрд грн

ІТ-сфера сумарно за 5 років отримала дохід у розмірі 111 млрд грн, з яких майже 60 млрд грн – це внесок ТОВ «Епам Системз», 33 млрд грн - ТОВ «Глобаллджик Україна», а 18,5 млрд грн – ТОВ «Сіклум». Фінансовий результат підприємств цієї групи був додатнім і коливався від мінімальних 20 млн грн у «Сіклум» до 3,4 млрд грн у «Епам Системз», який також відзначився найбільшою величиною активів, яка за аналізований період зросла у майже 3

рази з 3,7 млрд грн до 105, млрд грн. Кількість штатних працівників становила в середньому 48 чоловік на «Глобалоджик», 103 особи на «Сіклум» і 289 чоловік на «Епам Системз».

Телекомунікаційна галузь, яка тісно пов'язана з попередньою, була найприбутковішою за підсумком 5-ти років, тільки у 2022 році заробивши 11,6 млрд грн. Вона представлена такими підприємствами як ПРАТ «Київстар», «ВФ Україна» та ТОВ «Лайфселл» – найбільшими постачальниками послуг мобільного зв'язку та інтернету в Україні. Дохідність цих суб'єктів господарювання була досить високою і складала для першого – 19-31 млрд грн/рік, для другого – 12-19 млрд грн/рік, для третього – 5-9 млрд грн. Динаміка зміни величини активів «Київстару» та «Водафону» була позитивною, темпи зростання – приблизно однаковими, а по «Лайфселл» злегка менш стрімкими. За чисельністю працівників лідирував «Київстар», маючи колектив з 2600-3800 осіб, а «Лайфселл» залучав до роботи в ~3 рази менше співробітників (від 700 до 825 чоловік).

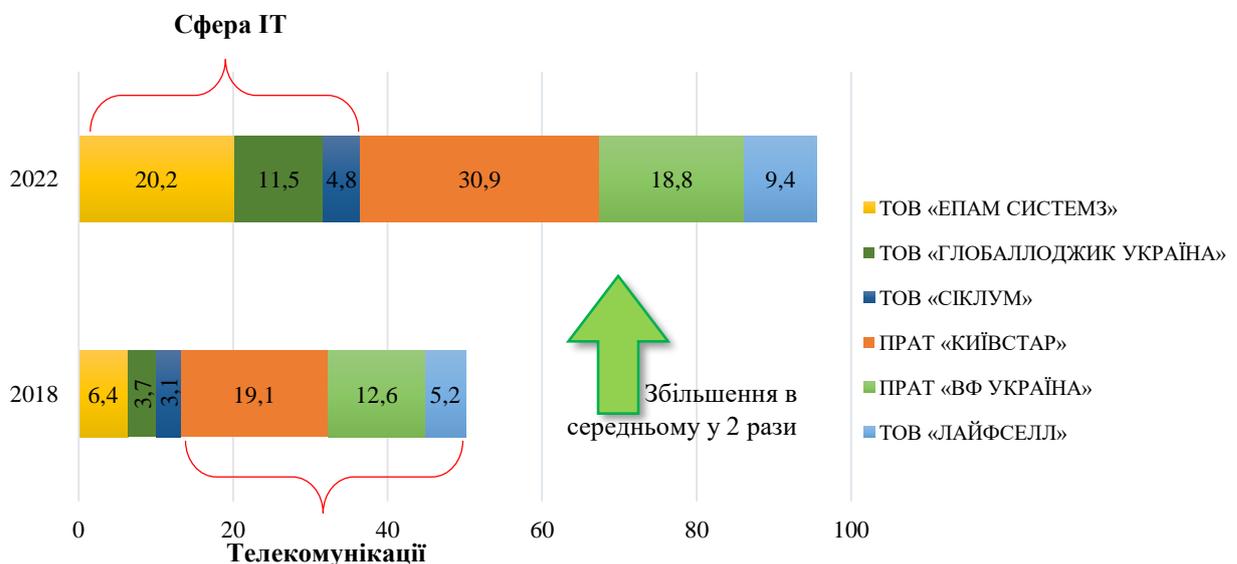

Рис. 3.5. Дохід підприємств сфери ІТ та телекомунікацій у 2022 році, млрд грн

Найменший дохід було зафіксовано за групою машинобудівних підприємств (близько 50 млрд грн), а прибуток цієї галузі склав 960 млн грн, з

яких 72,4% належали ТОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмБХ», 27,3% – ТОВ «Українська бронетехніка», і лише 0,3% – ТОВ «ЗЗКМ». Обсяг активів у першого та третього підприємств стабільно зростали протягом 2018-2022 років на 6 млрд грн і 2,5 млрд грн відповідно, а в «Української бронетехніки» спостерігався спад впродовж перших трьох досліджуваних років, а з 2021 року – зростання. Найбільшим за чисельністю персоналу був «Леоні Ваерінг Системс», на якому працювало від 5,9 до 7,4 тис. осіб, найменшим – «УБ» з 62-83 працівниками.

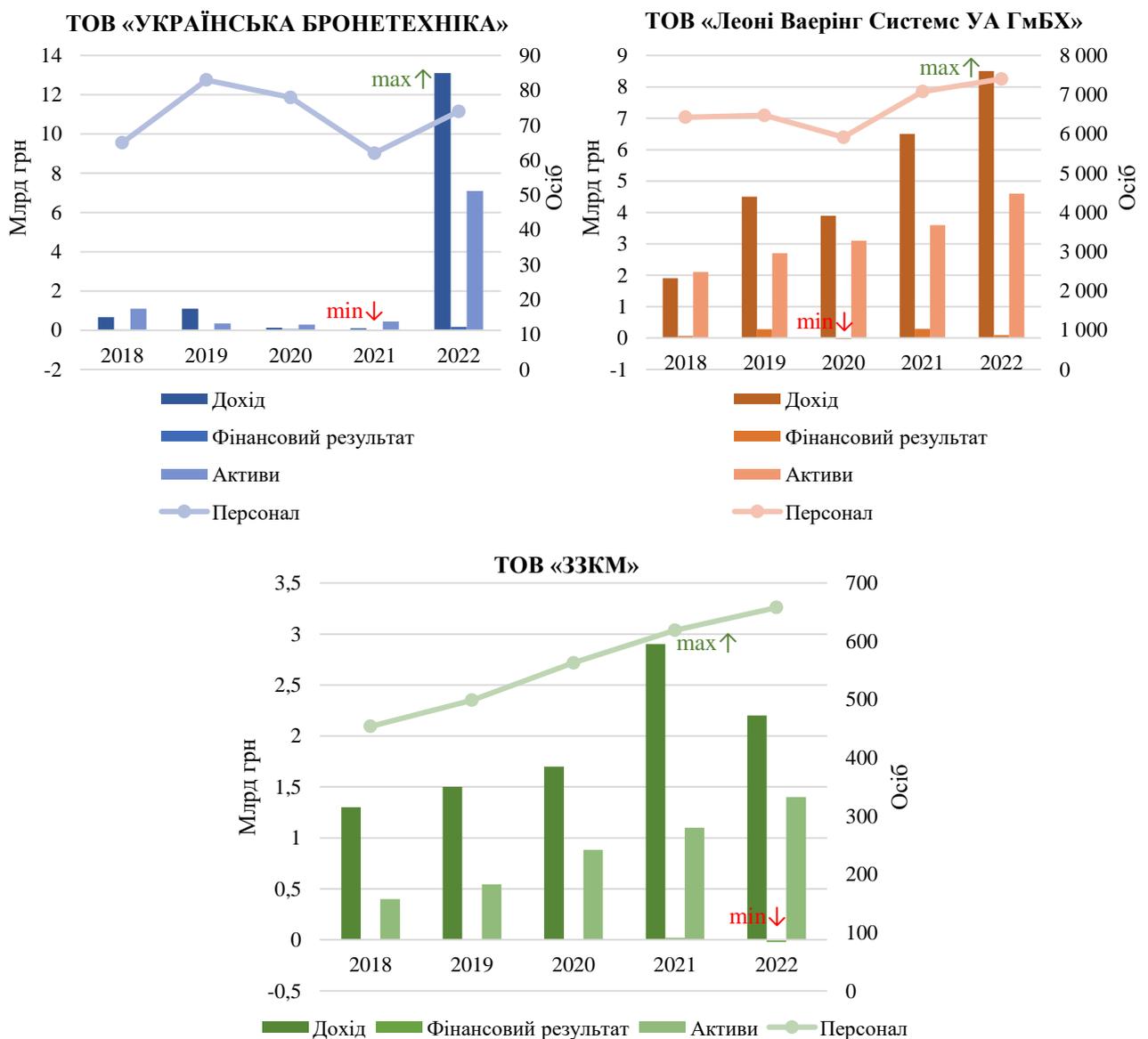

Рис. 3.6. Динаміка показників діяльності підприємств машинобудівної галузі у 2018-2022 роках

Говорячи про сферу оптової торгівлі та ритейлу, які зробили найбільший внесок у ВВП України в 2022 році – 12,4%, зазначимо, що їх сукупний дохід за аналізований період склав більше 900 млрд грн. Рівень прибутковості підприємств першої групи коливався від 10 млн грн до 1,2 млрд грн, в той час як суб'єкти другої групи отримали як додатний фінансовий результат в межах 20 млн грн-8,3 млрд грн, так і збиток, зафіксований у ТОВ «Метро Кеш Енд Кері Україна» у 2020 та 2022 роках (1,7 млрд грн і 658 млн грн відповідно). Найбільшою кількістю активів володіло ТОВ «АТБ-Маркет» (20-42 млрд грн), найменшою – ТОВ «Цифротех» (640 млн грн-2,9 млрд грн). Аналіз такого критерію як чисельність працівників показав, що найбільша їх кількість була залучена до роботи на «АТБ-маркет» – в середньому 58,5 тис. осіб. Майже у 19 разів менше робітників мало «Метро», а найменше – ТОВ ПП «Асбіс-Україна».

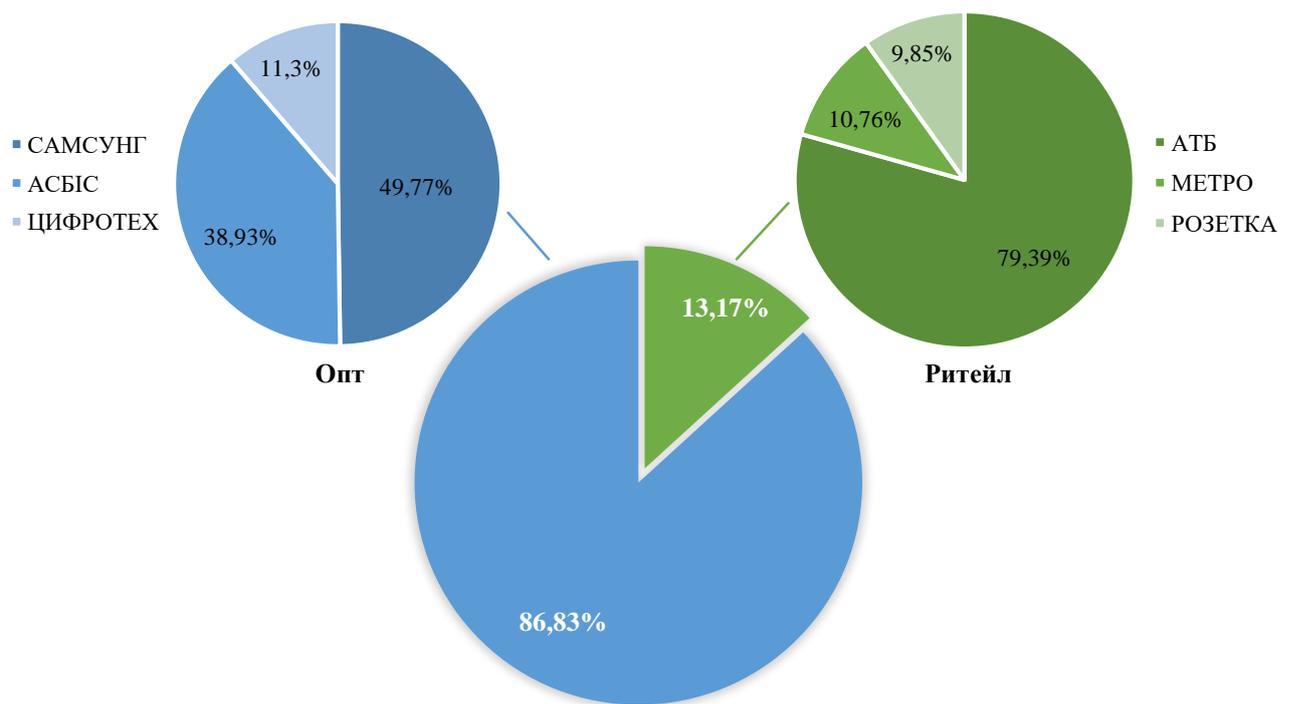

Рис. 3.7. Частка підприємств галузі оптової торгівлі та ритейлу в їх сукупному доході у 2022 році

Транспортні та логістичні компанії, серед яких ТОВ «Нова Пошта», «Лемтранс Сервіс» і «Логістик Юніон», мали посередню дохідність (165,3 млрд грн, з яких 51,5% належали Новій Пошті, близько 36% – «Лемтранс сервіс», а

12,6% отримала «Логістик Юніон») та прибутковість (по першому і третьому суб'єкту спостерігалась стабільна позитивна тенденція до зростання цього показника, а по другому – значні коливання від додатнього до від'ємного фінансового результату). Обсяги активів НП та «Логістик Юніон» примножувалися: з 3,1 млрд грн до 15,7 млрд грн і з 1,6 млрд грн до 6,4 млрд грн відповідно, в той час як «Лемтранс» скоротив їх величину майже вдвічі (з 14,1 млрд грн у 2018 році до 7,9 млрд грн у 2022-му). Масштаби діяльності Нової Пошти зростали і, відповідно, збільшувалась і кількість працівників, яка у 2021 році досягла максимальної за аналізований період позначки у 29790 осіб. Майже у 5 разів менше персоналу потребувала компанія «Логістик Юніон», а найменший штат було створено на «Лемтранс Сервіс».

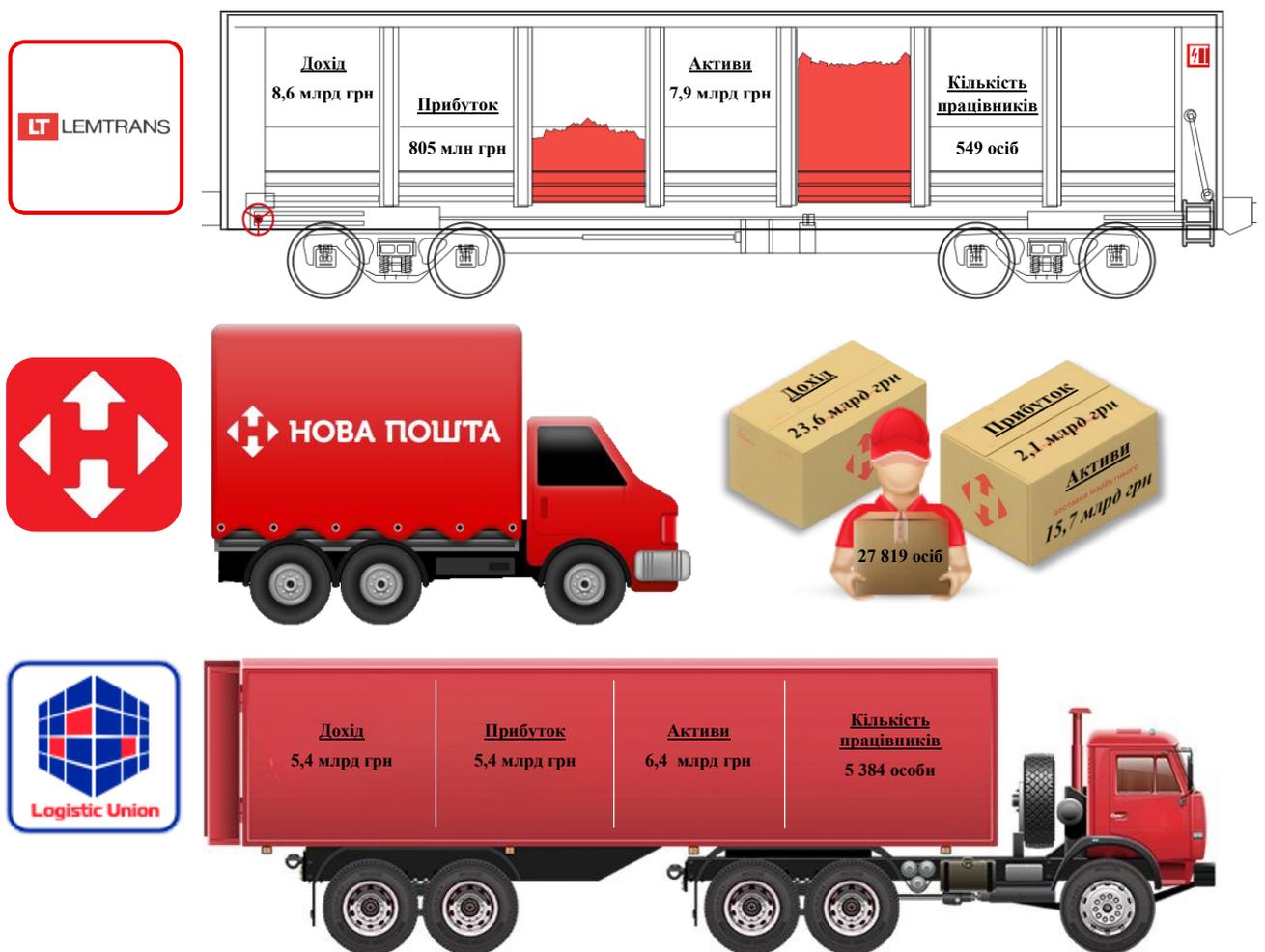

Рис. 3.8. Основні показники діяльності підприємств сфери транспорту та логістики у 2022 році

Сектор харчової промисловості в цьому дослідженні представлений Кондитерською корпорацією «Рошен», ТОВ «Нестле Україна» та ПРАТ «Карлсберг Україна». Доходи та активи цих компаній зростали протягом 2018-2022 років, проте фінансовий результат був нестабільним: коливався від максимальних +3,9 млрд грн у «Рошен» до мінімальних -1,5 млрд грн у «Нестле». Динаміка зміни величини активів була помірною, спостерігалась тенденція до збільшення. Впродовж п'яти аналізованих років чисельність персоналу «Рошен» зросла на 10756 осіб, «Нестле» – на 326 осіб, а у «Карлсберг» стало на 202 працівники менше.

Другою за збитковістю стала галузь хімічної промисловості, чистий фінансовий результат якої за підсумком п'яти років склав майже -4 млрд грн. Така ситуація склалася, більшою мірою, за рахунок неефективної діяльності ТОВ «Карпатнафтохім», чий прибуток у розмірі 7,4 млрд грн не зміг перекрити збитки величиною 1,1 млрд грн, 4,6 млрд грн і 7,5 млрд грн у 2018, 2020 і 2022 роках відповідно. Для АТ «Дніпроазот» збитковими були 2018 і 2022 роки, проте цей «мінус» був перекритий додатним фінансовим результатом за інші аналізовані звітні періоди. ТОВ «ТД «Укрмінхім» мало в своєму розпорядженні найменше активів (620 млн – 2,4 млрд грн) і використовувало найменше робочої сили серед усіх досліджуваних підприємств (30-45 осіб), в той час як «Карпатнафтохім» був лідером за критерієм «активи», «Дніпроазот» – за критерієм «кількість працівників».

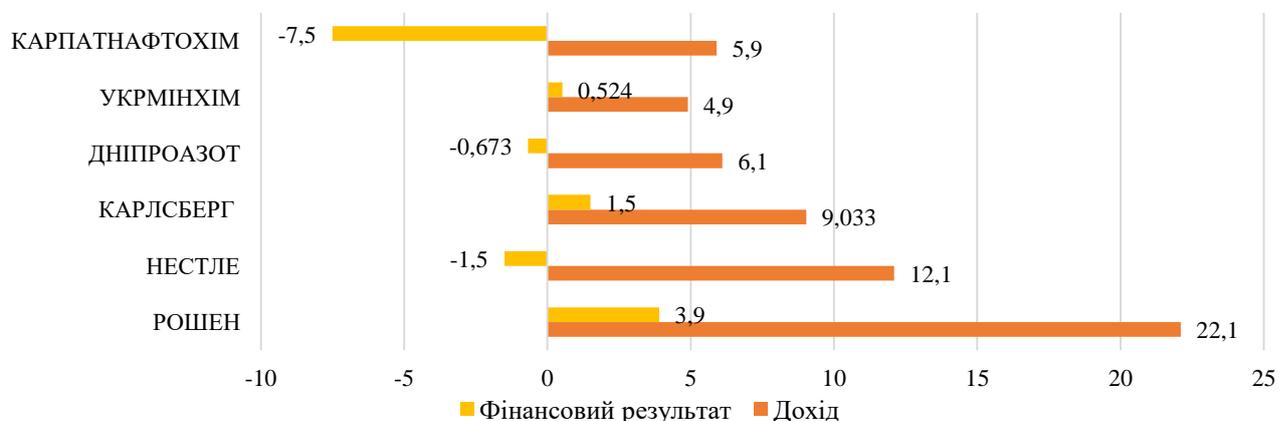

Рис. 3.9. Показники діяльності підприємств галузей харчової та хімічної промисловості у 2022 році, млрд грн

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що в аналізованому періоді бюджетоутворюючі підприємства відігравали важливу роль у розвитку національної економіки та окремих її галузей. Порівняння значень показників за 2022 рік з 2018-им показало, що по деяких підприємствах спостерігалась виключно позитивна динаміка, а значення цих показників збільшувались. Це стосується, зокрема, ТОВ «Епам Системз», «Глобаллоджик Україна», «Українська Бронетехніка», «Київська ОЕК», «Лайфселл», ПП «Укрпалетсистем» і ДП «КК «Рошен». Проте на таких суб'єктах господарювання як ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Арселоміттал Кривий Ріг» було зафіксовано лише зменшення за усіма критеріями.

Кризовий для української економіки 2022 рік згідно з нашими розрахунками найбільше позначився на діяльності підприємств гірничо-металургійного комплексу (ПАТ «Запоріжсталь», «Арселоміттал Кривий Ріг» та АТ «ПВДГЗК»), а також ТОВ «Карпатнафтохім», що представляє хімічну промисловість.

Загалом, проведений нами ретельний трендовий аналіз основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств допоміг виявити ключові напрямки змін у їх діяльності, що відображають глобальні та регіональні тенденції в економіці. Динаміка досліджуваних індикаторів вказує на те, що бюджетоутворюючі підприємства є досить стійкими до зовнішніх впливів і сприяють утриманню фінансової стабільності в країні. Крім того, можемо дійти до висновку про те, що саме бюджетоутворюючі підприємства сприяють розвитку конкретних галузей, а також сприяють сталому розвитку та підтримують стійкість економічної системи в цілому.

Такий глибокий аналіз дає змогу сформувати стратегічний каркас для подальших дій та допомагає визначити оптимальний шлях розвитку бюджетоутворюючих підприємств, що буде враховувати не лише поточні тенденції, але й потенційні можливості для розвитку, а також сприятиме забезпеченню їхньої стійкості, продуктивності та корисності для вітчизняної економіки у майбутньому.

3.2. Рейтингування бюджетуютворюючих підприємств України

Сьогодні дійсно важливим елементом інформаційно-аналітичної діяльності, яка проводиться в розрізі дослідження засад функціонування бюджетуютворюючих підприємств, є їх рейтингування – процес, під час проведення якого об'єкт піддається оцінці за тим чи іншим критерієм, порівнюється з іншими, а на основі результатів такого порівняння формується рейтингова таблиця, яка відображає переваги або недоліки підприємства за певним показником. Актуальність проведення рейтингової оцінки полягає у важливій ролі її результатів у прийнятті управлінських рішень, а також фігуруванні як елемента системи державного регулювання певних сфер господарської діяльності.

Існує багато методів та підходів до створення рейтингових систем, які варіюються в залежності від обраного набору даних та специфіки діяльності підприємства. Так, наприклад, деякі науковці використовують метод суми місць, який складається з декількох етапів:

- 1) визначення показників, які братимуться до уваги: для прикладу, ними можуть бути фінансові коефіцієнти ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності, майнового стану, ефективності використання оборотних активів і основних засобів тощо, або ж інші показники – їх вибір залежить від цілей рейтингування. Цей метод використовується, зокрема, і для формування рейтингу підприємств за рівнем їх економічної безпеки;

- 2) визначення часткових рейтингів (місць) кожного з обраних показників;

- 3) обчислення суми рейтингів (місць) і виведення на основі цього узагальненого рейтингу.

Такий метод є досить простим у використанні, проте він не передбачає врахування реальних відмінностей між показниками різних підприємств на етапі визначення часткових рейтингів.

Цей недолік можна усунути, використовуючи метод евклідових відстаней. Його сутність полягає у тому, що, як і у попередньому випадку, на першому етапі рейтингування здійснюють обґрунтування системи показників і створюють їх матрицю. Для виконання подальших дій необхідно для кожного аналізованого показника визначити найкращий елемент матриці (еталон) і присвоїти йому значення одиниці. Далі формується окрема матриця стандартизованих коефіцієнтів, які розраховуються за формулою:

$$C_k = \frac{P_i}{P_{et}}, \text{ де} \quad (3.1)$$

C_k – стандартизований коефіцієнт;

P_i – показник і-того підприємства;

P_{et} – еталонний показник.

Останній етап рейтингування за цим методом включає в себе розрахунок квадратів значень стандартизованих коефіцієнтів за необхідності з їх коригуванням на показники вагомості, обчислення сум цих квадратів і, як результат, визначення місця того чи іншого підприємства у загальному рейтингу.

Особливу увагу у розрізі цього методу слід приділяти обґрунтованості відстаней між значеннями показників, що характеризують діяльність конкретного об'єкта дослідження, та обраного еталонного підприємства, оскільки фінансовий стан і результативність господарської діяльності можуть відрізнятись в залежності від сфери діяльності.

Серед переваг цього методу рейтингування можна виділити те, що він у свою основу бере комплексний, багатовимірний підхід до оцінювання фінансового стану підприємства, оперує його найважливішими показниками, які використовуються на практиці у ринковій економіці, а також враховує реальні досягнення господарюючих суб'єктів [91].

Існує також метод кластерного аналізу, який дає змогу поділити сукупність підприємств на групи (кластери) за певними критеріями. Серед найпопулярніших показників, за якими надається рейтингова оцінка в розрізі

цього методу, є коефіцієнти ліквідності, забезпеченості власними коштами, оборотності, рентабельності виробництва тощо. У випадку, коли показники по підприємству є максимально наближеними до нормативних, йому надається 1 бал, суб'єктам, що посіли друге місце – 2 бали і так далі.

Корисним є і метод балів або бальних оцінок. Він ґрунтується на основі висновків експертів, а рейтинг встановлюється як сума балів по кожному показнику, які поділяються на 3 класи: перший, де значення показників є вищими за встановлені або теоретично обґрунтовані нормативи (1 бал); другий – показники перебувають на рівні нормативу (2 бали); третій – нижче нормативних значень (3 бали). Критерієм, за яким формується рейтинг, є максимум суми балів за всією сукупністю проаналізованих показників [92].

Відзначимо, що, окрім перерахованих, існують ще такі методи рейтингування підприємств, в т.ч. бюджетоутворюючих, як матричний, багатовимірний рейтинг, порівняння пар, аналізу головних компонентів тощо.

Як зазначалось у 1 розділі цієї роботи, критеріями, що визначають можливість віднесення підприємств до категорії бюджетоутворюючих (великих платників податків), є величина їх доходу та сума сплачених податків. Ці показники, з одного боку, є взаємопов'язаними, оскільки саме від обсягів доходу залежить і сума податкових відрахувань. Проте, з іншого боку, вони характеризують діяльність суб'єктів господарювання з різних сторін, тому вважаємо за доцільне провести рейтингування бюджетоутворюючих підприємств окремо за кожним з них, а також проаналізувати основні чинники, які мають вплив на поточну діяльність та розвиток таких суб'єктів.

Стосовно першого критерію – величини доходів, зазначимо, що станом на січень 2024 року великим платником податків вважається підприємство, обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали якого перевищує еквівалент 50 млн євро, визначений за середньозваженим офіційним курсом НБУ за той самий період. У зв'язку з воєнним станом, дані про такі підприємства за 2023 рік не оприлюднюються,

тому наше дослідження базуватиметься на інформації за 2022 рік. Так, наприкінці грудня 2022 року, курс євро до гривні становив 1 євро/39,4 грн, тобто до категорії великих платників податків (бюджетоутворюючих підприємств) були віднесені суб'єкти господарювання, річний дохід яких складав більше 1 млрд 970 млн грн. Представимо першу десятку лідерів цього рейтингу в таблиці 3.2, а більш розширений їх перелік – у Додатку Б.

Таблиця 3.2

ТОП-10 підприємств України за обсягом доходу у 2022 році

№ з/п	Назва підприємства	Обсяг доходу, млрд грн	Вид діяльності	Власник	Кінцевий бенефіціар
1	АТ НАК «Нафтогаз України»	169,91	Енергетика: імпорт та продаж природного газу	Держава	Кабінет Міністрів України
2	ТОВ «АТБ-Маркет»	148,33	Рітейл: продаж продуктів через мережу супермаркетів	Геннадій Буткевич, Євгеній Єрмаков, Віктор Карачун	Буткевич Геннадій Владиславович, Єрмаков Євгеній Петрович
3	ТОВ «Д.Трейдінг»	144,19	Енергетика: вугілля, електроенергія, природний газ	ДТЕК, Рінат Ахметов	Ахметов Рінат Леонідович
4	ДП НАЕК «Енергоатом»	134,2	Енергетика: виробництво електроенергії	Держава	Кабінет Міністрів України
5	ТОВ ГК «Нафтогаз трейдинг»	132,03	Енергетика: реалізація природного газу	«Нафтогаз»	-
6	АТ «Укргазвидобування»	86,38	Енергетика: видобуток газу та виробництво нафтопродуктів	«Нафтогаз»	-
7	ПрАТ НЕК «Укренерго»	82,29	Енергетика: управління магістральними електромережами	Держава	Міністерство енергетики України
8	АТ «Українська залізниця»	74,64	Транспорт: залізничні перевезення	Держава	Кабінет Міністрів України
9	ТОВ «Сільпо-Фуд»	69,99	Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети	Володимир Костельман	Костельман Володимир Михайлович
10	ТОВ «Кернел - трейд»	67,93	АПК: виробництво і експорт олії та зернових	Андрій Веревський	Веревський Андрій Михайлович

*Складено за даними Бізнес Цензор [93]

Як бачимо, у топ-10 переважно входять суб'єкти, які представляють енергетичну галузь, зокрема, і лідер цього переліку – державне підприємство НАК «Нафтогаз України», величина доходу якого склала майже 170 млрд грн, що у 86 разів перевищує граничне значення. Загальна сума доходу цієї групи господарюючих суб'єктів у 2022 році склала 749 млрд грн. Три з них є власністю держави, три – приватними підприємствами.

Крім того, другу та дев'яту сходинку посідають представники сфери ритейлу: ТОВ «АТБ-Маркет» і ТОВ «Сільпо-Фуд» відповідно, різниця у доході яких становила 78,34 млрд грн. Восьме місце посіло державне акціонерне товариство «Українська залізниця» – найголовніша вітчизняна транспортна компанія, а закриває першу десятку лідерів ТОВ «Кернел - трейд» – одне з провідних підприємств агро-промислового комплексу.

Дані фінансової звітності двохсот найбільших вітчизняних компаній показали, що у 2022 році їх сукупний дохід склав 3,9 трлн грн, що на 385 млрд грн менше у порівнянні з 2021 роком. Крім того, в українській економіці з'явилася тенденція до посилення домінування саме державних підприємств: за аналізований період такі суб'єкти господарювання сукупно отримали 924 млрд грн – на 132 млрд грн більше, ніж у 2021-ому. Таку ситуацію можна пояснити значним зростанням вартості енергоносіїв та високим рівнем інфляції, спричиненими повномасштабним вторгненням РФ в Україну.

У рейтингу власників найбільшої кількості підприємств, що отримали значні обсяги доходів, другу сходинку після держави традиційно посів олігарх Рінат Ахметов. У зв'язку зі знищенням двох крупних металургійних заводів – «Азовсталі» та ММК ім. Ілліча в Маріуполі, а також блокуванням портів, дохід цієї групи підприємств знизився на майже третину у порівнянні з 2021 роком і склав 685 млрд грн [93].

Зазначимо, що тисяча найбільших за доходами вітчизняних підприємств у 2022 році сумарно згенерували майже 6 трлн грн. За словами фінансового аналітика Романа Корнилюка, більшість із них належать до галузей паливно-

енергетичного та аграрно-промислового комплексів, а левову частину цих суб'єктів складають компанії, зареєстровані 15–30 років тому [94].

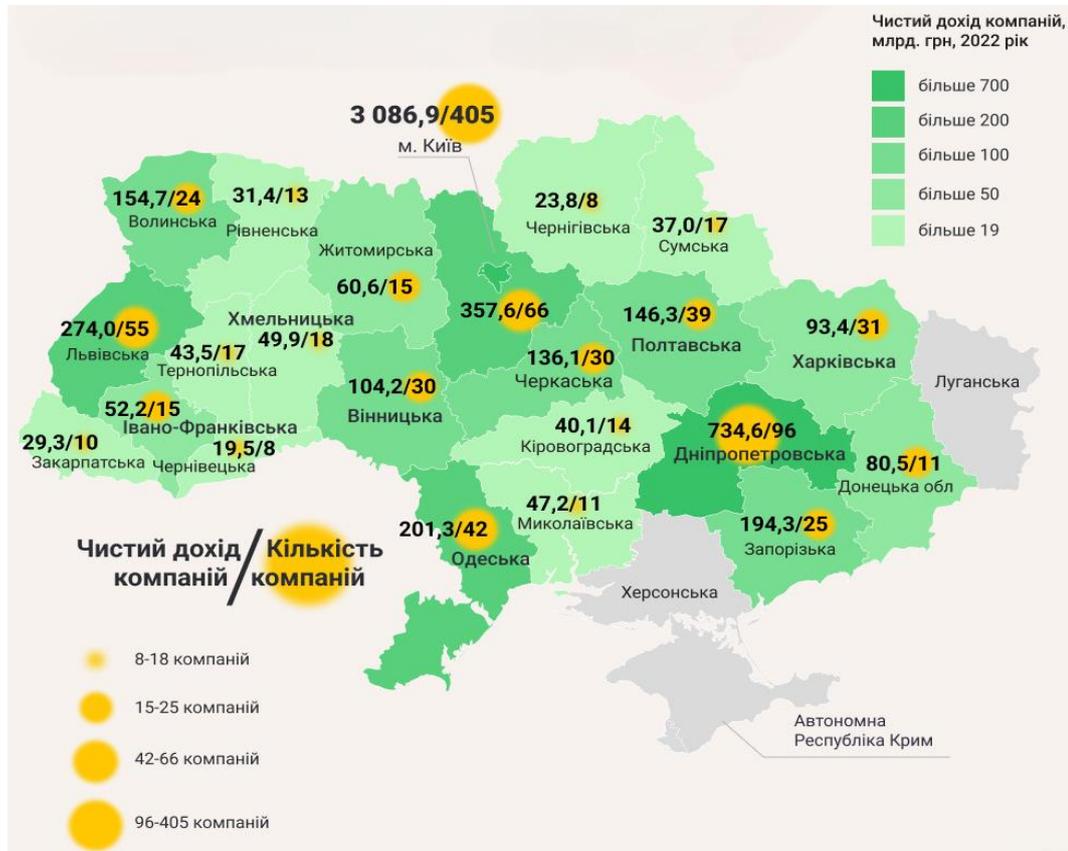

Рис. 3.10. Географія розташування топ-1000 компаній України за доходами у 2022 році

Джерело: YouControl [94]

Переходячи до другого критерію віднесення підприємств до категорії бюджетоутворюючих (великих платників податків) – сплачених за звітний період до Державного бюджету України податків, зборів, платежів (крім митних), доцільно буде представити динаміку доходів зведеного та державного бюджету України та виокремити у них частку податкових надходжень (табл. 3.3).

З даних табл. 3.3 видно, що динаміка доходів зведеного та державного бюджету України в аналізованому періоді була позитивною, величина першої групи збільшилась у 6 разів або на 2 338 470,3 млн грн., другої – майже у 4 рази і на 805 328,7 млн грн. Часка податкових надходжень коливалася від 53% до 88%, для показників зведеного бюджету і від 45% до 86% для державного (рис. 3.11).

Доходи зведеного та державного бюджету України у 2014-2023 роках, млн грн

Доходи	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Зведеного бюджету	456 067,3	652 031,0	782 859,5	1 016 969,5	1 184 290,8	1 289 849,2	1 376 673,8	1 662 333,6	2 196 634,6	2 794 537,6
з них: податкові надходження	367 511,9	507 635,9	650 781,7	828 158,8	986 348,5	1 070 321,8	1 136 687,2	1 453 804,1	1 343 225,0	1 486 209,7
Державного бюджету	357 084,2	534 694,8	616 274,8	793 265,0	928 108,3	998 278,9	1 076 016,7	1 296 852,9	1 787 395,6	2 397 655,9
з них: податкові надходження	280 178,3	409 417,5	503 879,4	627 153,7	753 815,6	799 776,0	851 115,6	1 107 090,9	949 764,4	1 085 507,0

*Складено за даними Мінфіну [95]

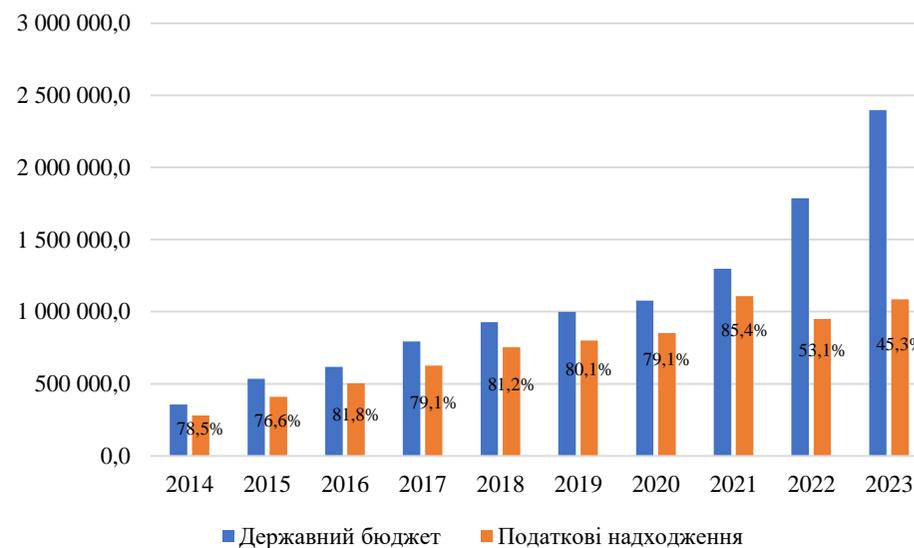
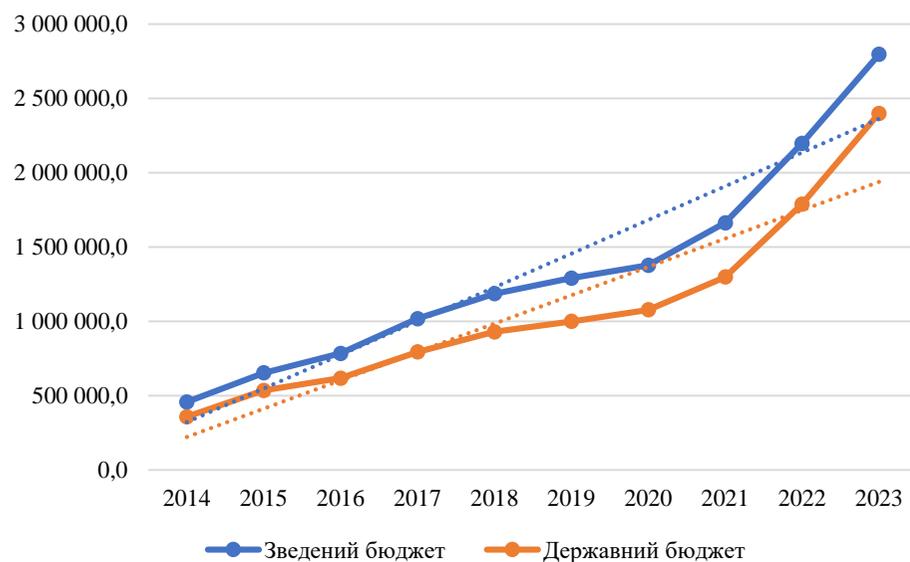

Рис. 3.11. Динаміка доходів бюджету України та частки його податкових надходжень у 2014-2023 роках, млн грн

*Складено за даними Мінфіну [95]

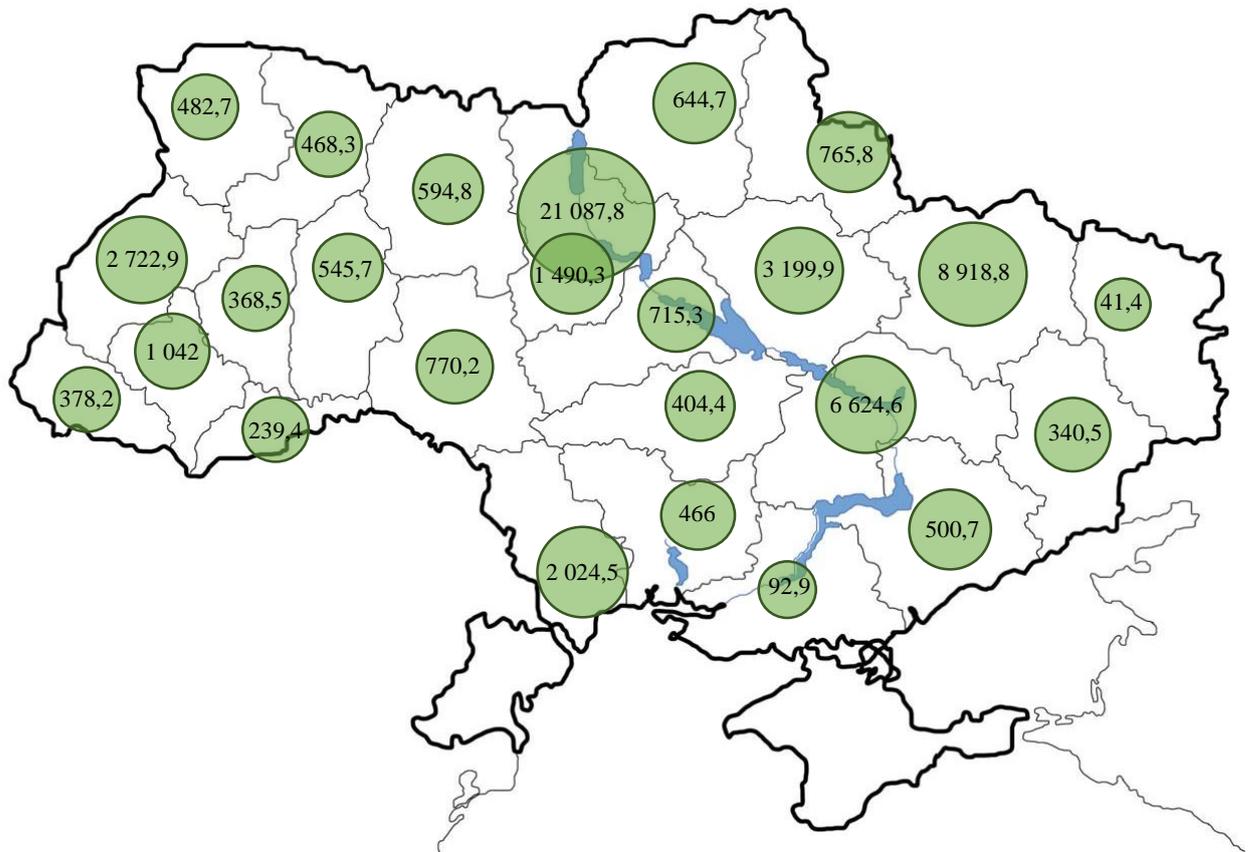

Рис. 3.12. Податкові надходження до державного бюджету в регіональному розрізі за січень 2023 року, млн грн

*Складено на основі податкової карти України [96]

Аналіз регіональної структури податкових надходжень до державного бюджету показав, що найбільшу частку мають податки, сплачені Київською, Харківською та Дніпропетровською областями, найменшу – Луганською та Херсонською, що пов'язано з частковою окупацією територій цих областей.

Переходячи до другого критерію віднесення підприємств до категорії бюджетоутворюючих (великих платників податків) – сплачених за звітний період до Державного бюджету України податків, зборів, платежів (крім митних), зазначимо, що їх осяг повинен перевищувати 1,5 млн євро, тобто 59,1 млн грн за середньозваженим курсом станом на 31.12.2022 року. Затверджений Державною податковою службою реєстр великих платників податків на 2022 рік включає в себе 1340 суб'єктів господарювання, а в розрізі даного дослідження увага буде зосереджена на 10-ти компаніях, які сплатили найбільше податкових відрахувань до державного бюджету України за цей період (рис. 3.13).

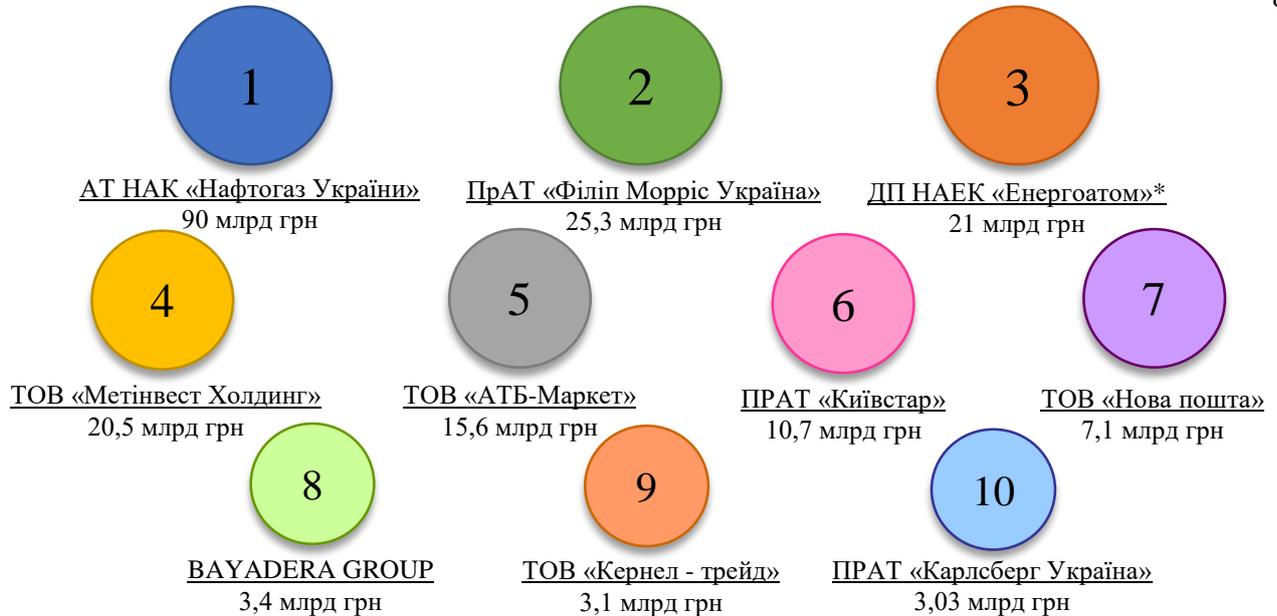

Рис. 3.13. Рейтинг ТОП-10 українських компаній за обсягом сплачених податків у 2022 році

*Дані за 2023 рік

**Складено автором за даними Ділової столиці [97]

З рис. 3.14 видно, що лідером цього рейтингу став «Нафтогаз», який у 2022 році сплатив до держбюджету понад 90 млрд грн податків, що склало 77,5% податкових платежів довоєнного 2021 року. При цьому, лише за 11 місяців 2023 року компанія перерахувала майже 84 млрд грн, з яких 77,4 млрд грн – до державного бюджету, а 6,3 млрд грн – до місцевих.

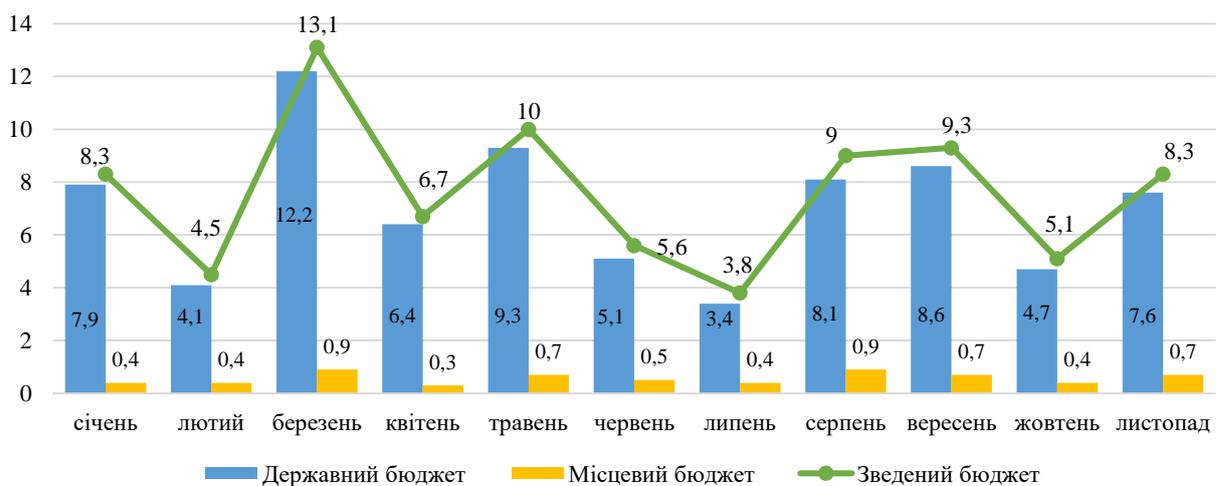

Рис. 3.14. Динаміка податкових платежів НАК «Нафтогаз» за січень-листопад 2023 року, млрд грн

*Складено за даними НАК «Нафтогаз» [98]

За словами очільника Групи «Нафтогаз» Олексія Чернишова компанія в подальшому не планує зменшувати суму відрахувань до державної скарбниці і буде й надалі підтримувати вітчизняну економіку [99].

Друге місце у рейтингу посіла «Філіп Морріс» – тютюнова компанія, яка сплатила до бюджету більше 25 млрд грн податків, незважаючи на те, що частина її потужностей опинилася в зоні бойових дій. Керівництво вчасно зреагувало на такі кардинальні зміни і запустила тимчасове виробництво деяких видів продукції на заводі Imperial Tobacco у Києві. Крім того, політика компанії передбачає системну протидію нелегальному тютюновому бізнесу, що сприяє наявності стабільних податкових надходжень до бюджету, а також направлена на підтримку своїх працівників: житло для переселенців, фінансова та гуманітарна допомога [100].

НАЕК «Енергоатом» у 2023 році завершила виконання зобов'язань щодо податкових виплат, маючи у своєму розпорядженні 9 працюючих блоків АЕС, і перерахувала до державного бюджету близько 21 млрд грн, що на 1 млрд грн більше, ніж за 2021 рік, коли в експлуатацію було введено усі наявні 15 енергоблоків [101].

Група гірничо-металургійних компаній «Метінвест» з початку повномасштабного вторгнення, всупереч зупинці кількох підприємств у Кривому Розі, Маріуполі, Авдіївці та значним логістичним обмеженням, не втрачає свої позиції як одного з найбільших платників податків України. Налагодивши роботу в безпечних та економічно-вигідних регіонах, підвищивши операційну ефективність та віднайшовши альтернативні канали для експорту своєї продукції, компанія продовжує здійснювати свою діяльність і наповнювати державну скарбницю.

Так, згідно з інформацією пресрелізу «Метінвесту», у 2022 році найбільшими були відрахування по податку на прибуток – 6,6 млрд грн, ЄСВ – 4 млрд грн і ПДФО – 3,7 млрд грн. Підприємствами групи у звітному періоді було збільшено плату за користування надрами, яка склала 3,2 млрд грн, що на 10% більше, ніж у 2021-му, а також плату за землю, що зросла на майже 30% до

1,1 млрд грн. Важливою статтею надходжень до державного бюджету був і екологічний податок, який становив близько 600 млн грн.

«Метінвест» також здійснює відчутну підтримку армії та мирних жителів, в тому числі своїх співробітників. За перші 250 днів російської агресії на ці потреби було спрямовано 2,1 млрд грн. Більшу частину цих коштів – 1,4 млрд грн – витрачено саме на забезпечення військових. Одним з таких проєктів є постачання спецсталі та захисної амуніції, виготовлення бронежилетів та конструкцій для зміцнення окопів [102].

Досить високі темпи зростання обсягів сплачених податків та зборів демонструє також група компаній «АТБ»: до зведеного бюджету у 2022 році нею було перераховано більше 20 млрд грн, з яких державний бюджет отримав 13,65 млрд грн, місцеві – 4,3 млрд грн, а до цільових фондів було направлено майже 2,5 млрд грн. Порівняно з 2021 роком ці показники збільшились на мільярд гривень, з 2020-им – на 4,6 млрд грн. Флагманське підприємство корпорації – торговельна мережа «АТБ-Маркет» впродовж 2022 року сплатила податків та зборів на суму, що становила 76,5% від загальної величини.

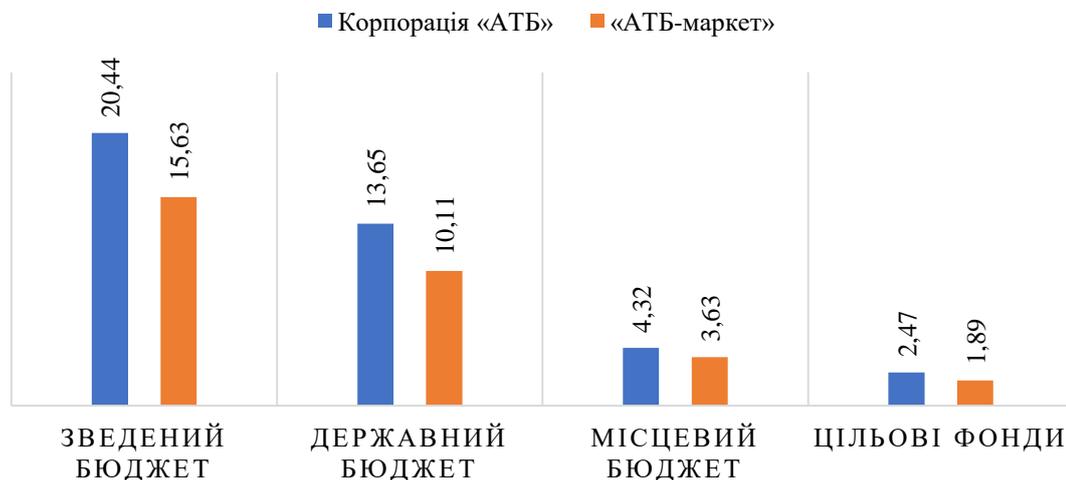

Рис. 3.15. Податки, сплачені компанією «АТБ» у 2022 році, млрд грн

*Складено за даними Корпорації «АТБ» [103]

Як драйвер вітчизняної галузі ритейлу, «АТБ» плідно працює на благо української економіки, запускаючи в роботу нові розподільні центри, що

замінюють зруйновані внаслідок воєнних дій, розширюючи мережу магазинів, підтримуючи військових, внутрішньо переміщених осіб, волонтерів та медичні установи, що постраждали. Так, з початку повномасштабної війни компанія передала гуманітарної допомоги на суму понад 200 млн грн, а в магазинах мережі було зібрано понад 300 т товарів та продуктів харчування, згодом переданих на потреби ЗСУ і ТРО [97].

Один з найвідоміших операторів телекомунікацій «Київстар» за підсумком 2022 року визнано найбільшим платником податків на телеком-ринку. Компанія не тільки переказала до державного бюджету майже 11 млрд грн (серед найбільших статей відрахувань – податок на прибуток, збір до Пенсійного фонду з послуг мобільного зв'язку та рента за користування радіочастотами), а і витратила понад 1,6 млрд грн на благодійність та різні форми підтримки абонентів.

Для прикладу, за звітній період «Київстар» надав своїм клієнтам безкоштовних послуг та бонусів на суму 577 млн грн, виділив 300 млн грн реалізацію ініціативи Міністерства цифрової трансформації, яка стосується відбудови цифрової інфраструктури та розвитку системи протидії кіберзагрозам. На додачу до цього понад 130 млн грн було перераховано на покриття гуманітарних потреб військових, допомогу лікарням, літнім людям, переселенцям. Піклується компанія і про своїх співробітників: виділяє додаткові кошти на матеріальну допомогу, компенсації, облаштовує пункти прихистку в безпечних регіонах тощо [97, 104].

Вагомий внесок у вітчизняний бюджет у 2022 році зробила «Нова пошта», поповнивши його на 7,1 млрд грн, що на 700 млн більше, ніж роком раніше. Окремо 388 млн грн було інвестовано на закупівлю амуніції, дронів, генераторів та іншого устаткування для ЗСУ, на донати фондам, забезпечення обладнанням госпіталів та реабілітаційних центрів. Доставляла компанія і гуманітарну допомогу – це більше 22 тис. тон продукції, одягу та ліків для людей, що їх потребують. Попри складну ситуацію, яка склалася в країні, протягом 2022 року Новою поштою було відкрито 1000 нових відділень, найбільше у Вінницькій,

Київській, Львівській і Одеській областях. Запрацювали вони й у прифронтових містах: Ізюмі, Старому Салтові, Харкові, Святогірську, Лимані тощо. На сьогодні Нова пошта є найбільшою та найдоступнішою мережею доставки в Україні. Це 23,3 тис. точок сервісу, з них 9300 відділень та 14000 поштоматів [105].

Восьме місце в рейтингу платників податків посіли підприємства Баядера Груп, що займаються виробництвом та дистриб'юцією алкогольної продукції. У 2022 році вони зіштовхнулись із низкою проблем, до яких можна віднести заборону продажу алкоголю, складнощі передислокації, адаптації до нових умов діяльності, блекаути тощо. Холдинг також підтримує проекти корпоративної соціальної відповідальності та волонтерські ініціативи. Зокрема, триває постійний збір речей для переселенців, досить значна частка доходу інвестується в армію (рис. 3.16) [97, 106].

Компанія готова працювати в умовах постійних змін, оскільки вже навчилася пристосовуватися до форс-мажорних обставин та зарекомендувала себе як гнучку та стійку господарську одиницю, яка своєю діяльністю усіляко підтримує вітчизняну економіку.

Рис. 3.16. Результати діяльності холдингу «Баядера Груп» у 2022 році

*Складено на основі даних Ділової столиці [97] та Уніан [106]

За 2022 рік відрахування до місцевих бюджетів територіальних громад регіонів присутності ТОВ «Кернел-трейд» склали 1,3 млрд грн податків і зборів. Ще 1,2 млрд грн було відраховано до державного бюджету. Обсяг сплаченого єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування співробітників компанії сягнув 624 млн грн. Крім податків, підприємство активно допомагає ЗСУ та громадянам, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту. Від початку повномасштабного вторгнення на реалізацію важливих мілітарних, гуманітарних і соціальних ініціатив від «Кернел» було спрямовано вже понад 1 млрд грн [107].

Останньою за порядком, проте не за значенням у рейтингу фігурує компанія «Карлсберг Україна», яка займається пивоварінням. За підсумком 2022 року нею було сплачено податків на суму 3,03 млрд грн. Не поступається «Карлсберг» іншим компаніям і у благодійності: створила Фонд відновлення житла для колег, чийі домівки постраждали внаслідок війни; почала виробляти та доставляти питну воду для гуманітарних потреб; сприяла облаштуванню модульного містечка «Маріуполіс» для переселенців у Львові, відновленню Макарівської амбулаторії на Київщині; організувала доставку велосипедів з Копенгагена для тимчасово переміщених осіб в межах проєкту Bikes4Ukraine; підтримувала локальних виробників та населення продуктами харчування під час ініціативи Kind Hamper у Запоріжжі. Крім того, музей компанії «Львівварня» щомісяця перераховує 30% вартості квитків на благодійні проєкти, зокрема, на відновлення України через платформу UNITED24 [108].

Підсумовуючи, зазначимо, що, незважаючи на титанічні зусилля компаній, що у 2022 році були спрямовані на збереження та/або відновлення їх стійкості та забезпечення передумов для нормального функціонування в період воєнного стану, цей рік негативно вплинув на найбільші з них. Попри номінальне зростання сумарних доходів, інфляційні процеси повністю його нівелювали і в реальному виразі був зафіксований спад ділової активності. Проте, український бізнес пристосовується до нових реалій і проводить працювати, підтримуючи економіку та наближаючи перемогу.

3.3. Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку бюджетоутворюючих підприємств та оцінка їх впливу на економічну безпеку держави

В сучасних умовах глобалізації та нестабільності економічних умов, питання забезпечення економічної безпеки держави визначається комплексом чинників, серед яких важливе значення відводиться діяльності бюджетоутворюючих підприємств. Контроль та аналіз безпекових параметрів їхнього розвитку є ключовим етапом у формуванні стратегій економічної безпеки національного рівня.

Саме тому вважаємо за потрібне присвятити цей пункт магістерської роботи системно-цільовому аналізу безпекових параметрів розвитку бюджетоутворюючих підприємств та оцінці їх впливу на рівень економічної безпеки держави. Мета даного дослідження полягає в розкритті ролі фінансових, інвестиційних, технологічних та організаційних параметрів та їх взаємозв'язку з економічною безпекою країни, а також у розробці ефективних рекомендацій та стратегій для забезпечення стійкості як окремих господарюючих суб'єктів, так і усієї вітчизняної економічної системи.

Зважаючи на проведені раніше етапи дослідження, для здійснення цього виду аналізу нами було обрано 5 бюджетоутворюючих підприємств, які у 2018-2022 роках були лідерами за переважною більшістю показників, в т.ч. за величиною доходів і за обсягами сплачених податків. Такими підприємствами стали ТОВ «Кернел-трейд», АТ «ПВДГЗК», ПрАТ НЕК Укренерго, ДП «НАЕК «Енергоатом» і АТ НАК «Нафтогаз України». Об'єктом дослідження у розрізі цього пункту є рівень економічної безпеки цих суб'єктів, а також їх вплив на загальнодержавний інтегральний показник.

Зазначимо, що одним із методів дослідження рівня економічної безпеки підприємства є проведення комплексної оцінки її складових. Такий аналіз дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно господарюючі суб'єкти використовують свої фінансові ресурси та оцінити ризики, пов'язані з їхньою діяльністю, а також дає змогу виявити потенційно небезпечні напрямки та сфери

діяльності, що потребують посиленої уваги та надання додаткових ресурсів для підтримки їх фінансової стабільності. Саме такий вид аналізу і було проведено в розрізі цієї роботи. Показники діяльності досліджуваних підприємств було поділено на 4 групи: фінансову, інтелектуально-кадрову, технічну та ринкову, для яких на основі фінансової звітності було розраховано низку коефіцієнтів, які найбільш точно відображають основні аспекти функціонування підприємств в тому чи іншому напрямку. На основі цих коефіцієнтів було виведено інтегральну оцінку по кожній складовій ЕБ, а згодом і розраховано рівень економічної безпеки кожного з п'яти підприємств за 2018-2022 роки. Зведену таблицю з результатами обчислень представимо у Додатку В.

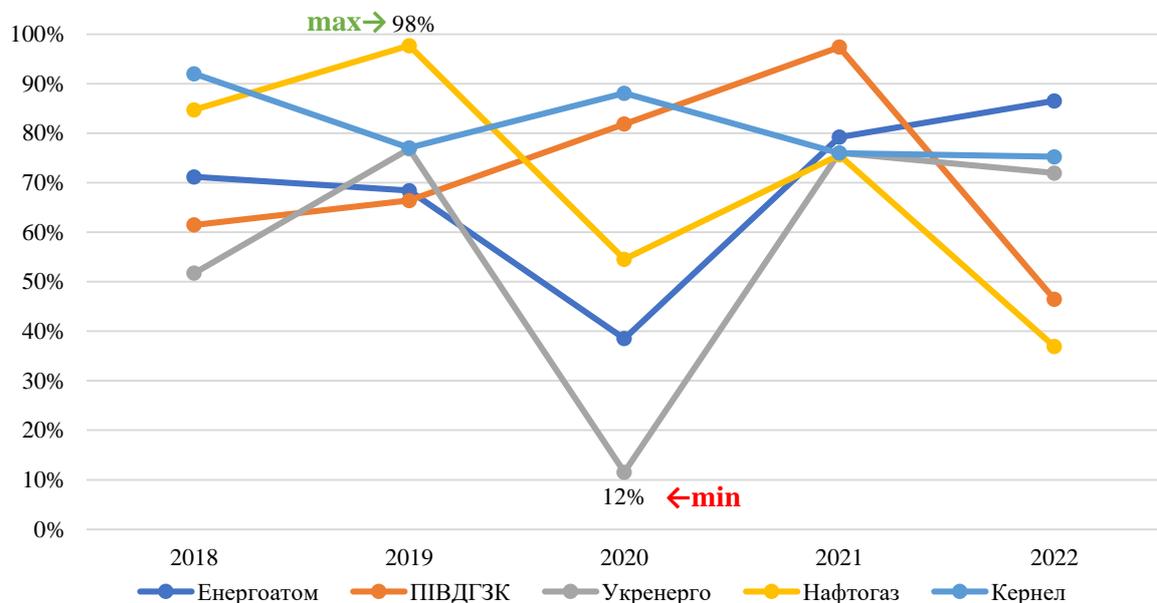

Рис. 3.17. Динаміка рівня економічної безпеки досліджуваних підприємств у 2018-2022 роках, %

Як бачимо з рис. 3.17, динаміка рівня економічної безпеки досліджуваних підприємств не була стабільною. Так, найвище значення – 98% – було зафіксовано у 2019 році по НАК «Нафтогаз», найнижче – по ПрАТ «Укренерго» – 12% від оптимальних 100%. У кризовому 2022 році по 4/5 суб'єктах був зафіксований спад, пов'язаний з низкою очевидних причин, проте «Енергоатом»

не піддався впливу негативних явищ в економіці України і підвищив рівень своєї економічної безпеки на 8% у порівнянні з довоєнним 2021-им.

Стосовно «Нафтогазу» відзначимо, що фінансова складова його економічної безпеки, яка є найвагомішою при розрахунку і становить 35% від величини інтегрального показника, більшою мірою характеризувалась такими показниками як коефіцієнти загальної та абсолютної ліквідності, рентабельності активів, власного капіталу, а також коефіцієнт чистої рентабельності продажу (обороту). Вагомість першого складала 12%, а динаміка протягом 2018-2020 років була позитивною (значення показника зросло з 1,8 грн/грн до 3,54 грн/грн), проте впродовж наступних двох років відбувся спад до 1,05 грн/грн.

Показник абсолютної ліквідності при нормативі 0,5 грн/грн в аналізованому періоді коливався від мінімальних 0,03 грн/грн у 2022 році до 0,96 грн/грн у 2019-му. Низькі значення цього коефіцієнта зазвичай вказують на те, що компанія не зможе вчасно погасити борги у разі нагальної необхідності. Проте значення, що перевищує нормативне, також може свідчити про проблеми в компанії і вказувати на неефективну стратегію управління фінансовими ресурсами, оскільки грошові кошти, на відміну від інших активів, не беруть участі у виробничо-збутовому процесі і, відповідно, не генерують дохід підприємства. Тому занадто високий показник абсолютної ліквідності говорить про відволікання значної частини капіталу на формування непродуктивних активів [109].

По інших трьох показниках в аналізованому періоді були зафіксовані від'ємні значення, що пов'язано з отриманням підприємством негативного фінансового результату. Так, у 2020 році величина коефіцієнта рентабельності активів склала -0,04 грн/грн, рентабельності власного капіталу -0,05 грн/грн, коефіцієнта чистої рентабельності продажу – у 3 рази менше (-0,15 грн/грн), а у 2022 році їх значення зменшились майже вдвічі. Рентабельність ВК «Нафтогазу» у 2018, 2019 та 2021 роках знаходилась на рівні 3-13%, активів – 2-10%, продажу – близько 7-28%. В цілому ж, ці показники характеризують ступінь ефективності

використання тих чи інших ресурсів підприємства, а також величину прибутку, що генерується на їх кожну гривню.

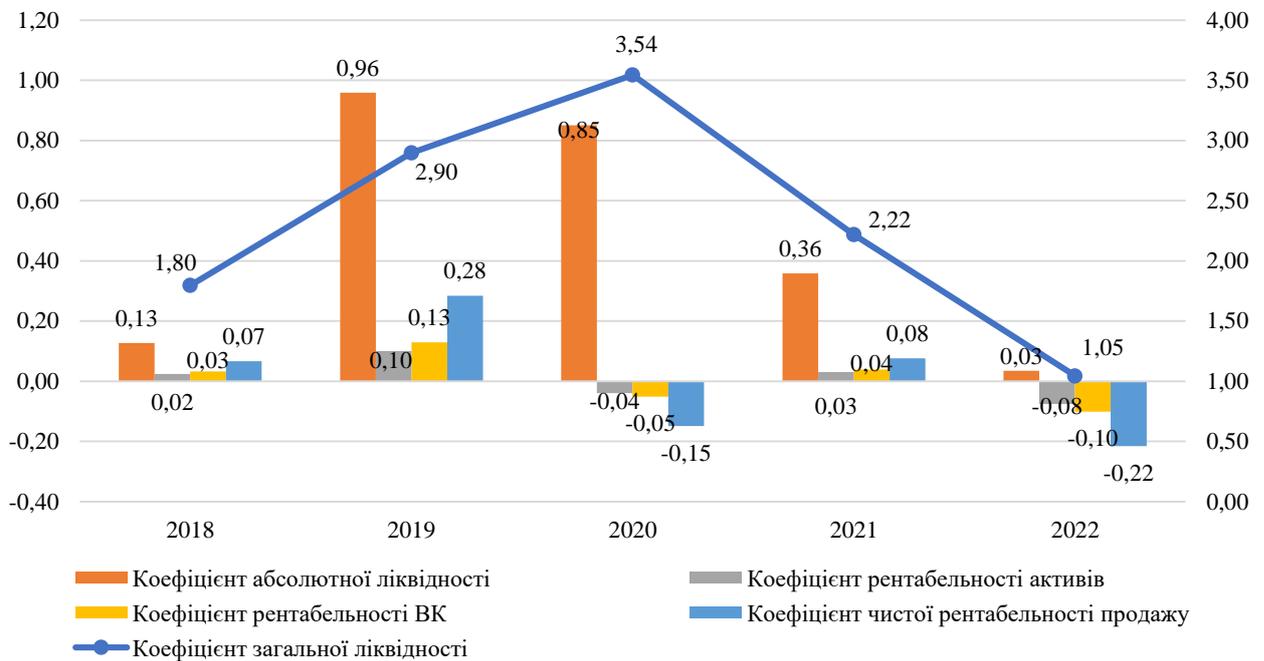

Рис. 3.18. Динаміка показників фінансової складової економічної безпеки НАК «Нафтогаз» у 2018-2020 роках, грн/грн

До індикаторів інтелектуально-кадрової безпеки «Нафтогазу» було включено коефіцієнт плинності кадрів, розрахунок якого показав, що протягом перших чотирьох аналізованих років чисельність працівників на підприємстві зростала і тільки у 2022 році кількість вибулих переважала над кількістю прибулих. В той же час такий показник як фондоозброєність, який характеризує оснащеність праці виробничими фондами, складав 278-648 грн/особу з тенденцією до зменшення. Продуктивність праці була на високому рівні і у звітному періоді один працівник приносив компанії в середньому 187 тис. грн чистого доходу.

Технічна складова відображає забезпеченість діяльності підприємства основними засобами та їх стан. Коефіцієнт придатності ОЗ при нормативному значенні 0,4 грн/грн у 2018, 2019 та 2020 роках перевищував його і складав 0,7 грн/грн, 0,65 грн/грн і 0,42 грн/грн відповідно. Фондовіддача, яка демонструє,

скільки продукції/послуг було вироблено/надано на кожну гривню фінансових ресурсів, вкладених в основні фонди підприємства, складала в аналізованому періоді 300-600 грн/грн. Коефіцієнт зносу знаходився в межах норми – 0,3-0,7 грн/грн при нормативі 0,8 грн/грн.

Не менш важливою є ринкова складова економічної безпеки, яка в цьому дослідженні представлена індексом реалізації продукції (1-1,4 грн/грн), коефіцієнтом ринкової віддачі активів (-0,07-0,099 грн/грн) і рентабельністю продукції (від -24% до +34%).

По ТОВ «Кернел-трейд» спостерігалась найстабільніша динаміка: рівень його економічної безпеки за 5 років знизився на 17%. Найбільші зміни по фінансових показниках демонстрували коефіцієнт фінансової стійкості, величина якого збільшилась з 0,38 грн/грн у 2019 році до 0,97 грн/грн у 2021-му, проте наприкінці 2020-го впала нижче мінімального значення і склала 0,3 грн/грн. Коефіцієнт загальної платоспроможності, який показує ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, знаходився на досить високому рівні (1,4-3,5 грн/грн при нормативі 1 грн/грн). Проте аналіз показав, що власного капіталу «Кернел» недостатньо для покриття усіх боргів, адже коефіцієнт фінансування протягом усього періоду не перевищував одиницю. Як і у попереднього суб'єкта, у 2021 році на цьому підприємстві був зафіксований чистий збиток, який значно знизив рентабельність активів, власного капіталу та продажів.

Плинність кадрів була найвищою у 2018 році (прибуло 188 осіб), найнижчою – у 2022 році (вибуло 158 чоловік). Фондоозброєність складала 530-3000 грн/особу, індекс продуктивності праці перевищував 55 тис. грн/особу. Крім того, коефіцієнт придатності ОФ продемонстрував їх досить задовільний технічний стан, а знос склав 16-26%. В той же час аналіз ринкової складової економічної безпеки, що дає оцінку ступеня відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім – тим, які генеруються ринковим середовищем, показав, що значення досліджуваних показників були заниженими, що вказує на неефективне використання потенціалу та капіталу «Кернел».

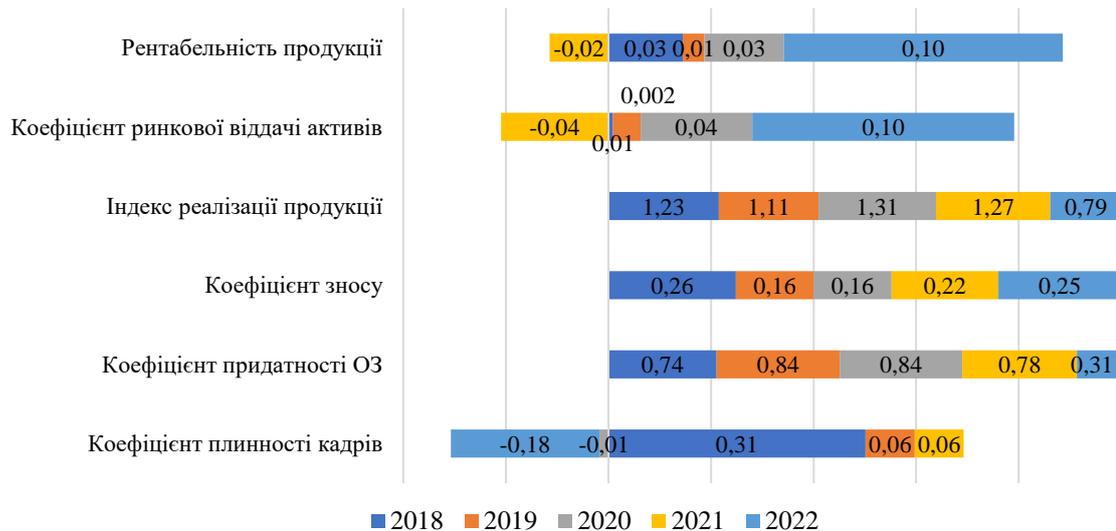

Рис. 3.19. Динаміка показників інтелектуально-кадрової, технічної та ринкової складових економічної безпеки ТОВ «Кернел-трейд» у 2018-2022 роках

Діяльність НЕК «Укренерго» характеризувалась наступними особливостями:

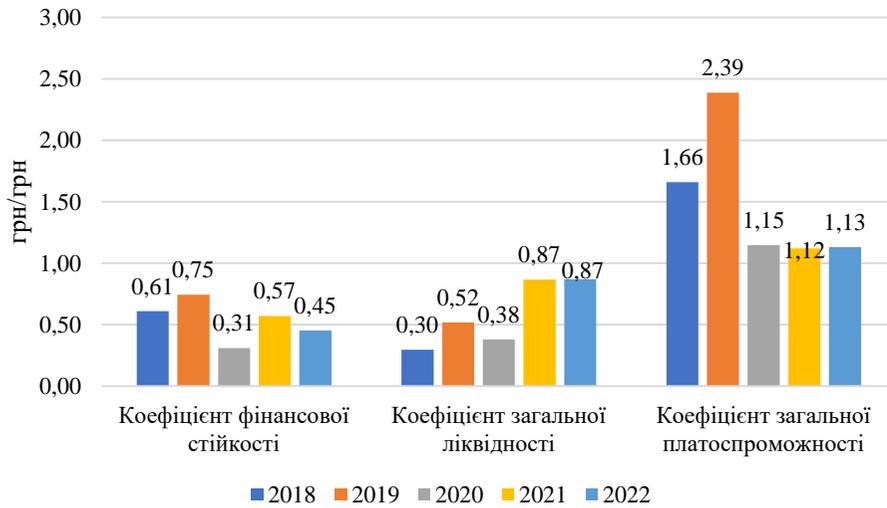
- у 2018 і 2019 роках її частка була найвагомішою в інтегральному показнику економічної безпеки підприємства (24% і 28% відповідно), а у 2020 році вона разом з показником ринкової складової за рахунок від’ємних значень знижували рівень ЕБ;

- такі показники фінансової безпеки як коefіцієнти загальної, термінової ліквідності та оборотності активів в аналізованому періоді були нижчими за граничне значення, а коefіцієнт загальної платоспроможності повністю задовольняв норматив (1 грн/грн) і складав 1,13 грн/грн-2,39 грн/грн;

- динаміка зміни чисельності працівників була негативною за підсумком чотирьох з п’яти років, фондоозброєність – досить високою (від 1400 грн/особу у 2018 році до 5,6 тис. грн/особу в 2020-му), продуктивність праці зростала і наприкінці 2022 року на одного працівника припадало більше 10 тис. грн чистого доходу компанії;

- основні засоби використовувались ефективно, рівень зносу перебував в межах норми; показники ринкової складової були низькими.

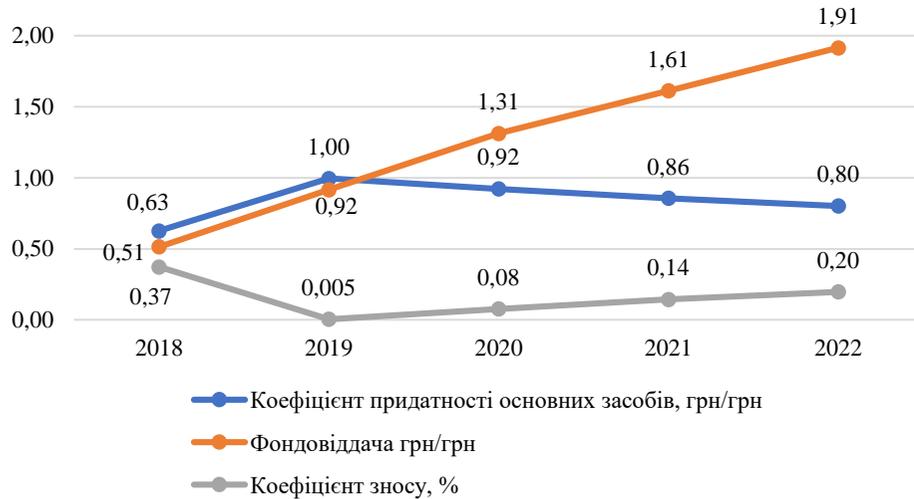
Фінансова складова

Інтелектуально-кадрова складова

Технічна складова

Ринкова складова

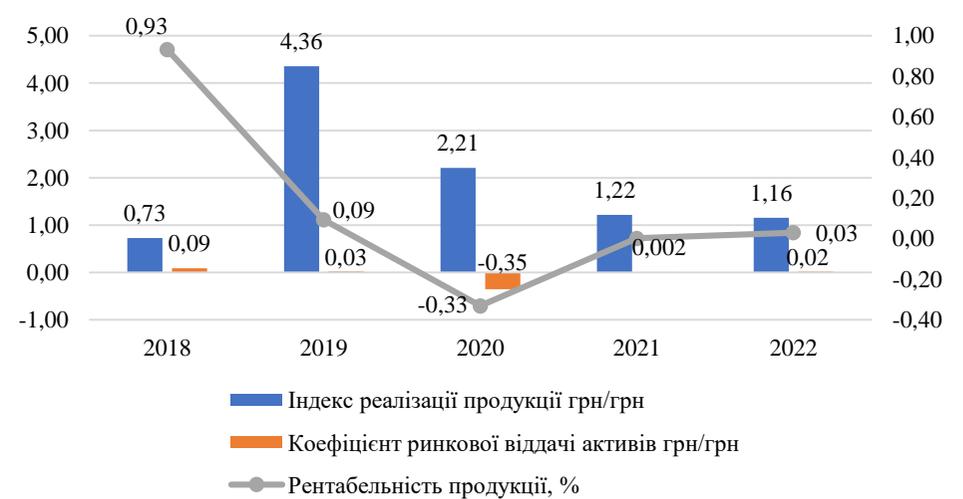

Рис. 3.20. Динаміка показників економічної безпеки НЕК «Укренерго» в розрізі складових

Ще одним представником енергетичної галузі є ДП НАЕК «Енергоатом», рівень економічної безпеки якого був найнижчим у 2020 році – 39%, а найвищим – за підсумком 2022 року (87%). Найбільш стимулюючими показниками фінансової складової ЕБ були, як і у попередніх підприємств, коефіцієнт фінансової стійкості, що перевищував порогове значення майже у 2 рази; коефіцієнт загальної платоспроможності, який при нормативі 1 грн/грн складав 2-2,6 грн/грн. На низький рівень фінансових ризиків, а також оптимальну структуру активів вказують задовільні значення коефіцієнта фінансової автономії (незалежності) і коефіцієнта фінансування (покриття боргів ВК).

Кадрова безпека характеризувалась схожими до «Укренерго» тенденціями: зменшення кількості працівників, їх досить високою фондоозброєністю (4,7-4,8 тис. грн/особу) та продуктивністю праці. Аналіз техніко-технологічних аспектів, зокрема, фондоддачі – показника, що виражає ефективність використання засобів праці, тобто показує, скільки виробляється готової продукції на одиницю основних виробничих фондів. Її величина впродовж 2018-2022 років зросла з 0,27 грн/грн до 0,82 грн/грн, що можна охарактеризувати як позитивну динаміку, проте підприємству варто зосередити більше уваги на оптимізації використання наявних основних засобів, річний знос яких, до речі, складав близько 70%.

По АТ «ПВДГЗК» варто відзначити найкращі серед п'яти досліджуваних підприємств показники фінансової безпеки: для коефіцієнтів фінансової стійкості, загальної, термінової ліквідності, загальної платоспроможності, фінансової автономії та коефіцієнта фінансування сприятливими були 2020-2022 роки, по коефіцієнтах рентабельності активів та власного капіталу, а також чистій рентабельності продажу високі значення були зафіксовані у 2018-2021 роках. Крім того, на одного працівника припадало в середньому 1600 тис. грн основних засобів, а заробляв кожен з них близько 1600-8500 тис. грн чистого доходу на рік. В цілому, основні засоби використовувались досить ефективно, їх знос був найнижчим серед усіх проаналізованих суб'єктів господарювання. Кризовий 2022 рік приніс підприємству збитки і відобразився на рівні його ЕБ.

Отож, проведений аналіз безпекових параметрів розвитку бюджетоутворюючих підприємств дав нам змогу сформулювати уявлення про основні аспекти їх діяльності, визначити переваги цих суб'єктів та зосередитися на недоліках, на які варто звернути увагу. Проте, в розрізі цього дослідження вважаємо доцільним також визначити, яким чином зміна рівня економічної безпеки бюджетоутворюючих підприємств може вплинути за інтегральний показник економічної безпеки України.

Для цього сформуємо масив даних, який буде складатися з рівня економічної безпеки України та п'яти бюджетоутворюючих підприємств за 2018-2021 роки. Оцінка інтегрального показника рівня економічної безпеки України за підсумком 2022 року не може бути здійснена через відсутність в органів державної статистики можливості забезпечити збір, аналіз та поширення статистичної інформації в умовах введення воєнного стану. Аналіз буде проведено за допомогою побудови кореляційно-регресійної моделі, з використанням програми Excel. Вихідні дані для проведення аналізу представлені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу рівня економічної безпеки підприємств та України протягом 2018-2021 рр., %

Рік/Показник	Рівень економічної безпеки України	Рівень економічної безпеки ДП «НАЕК «Енергоатом»	Рівень економічної безпеки АТ «ЛПВДГЗК»	Рівень економічної безпеки ПрАТ «НЕК «Укренерго»	Рівень економічної безпеки АТ НАК «Нафтогаз України»	Рівень економічної безпеки ТОВ «Кернел-трейд»
	Y	X1	X2	X3	X4	X5
2018	49	71	61	52	85	92
2019	49	68	66	77	98	77
2020	48	39	82	12	55	88
2021	47	79	97	76	76	76

*Складено автором

Сформуємо кореляційну матрицю із врахуванням усіх факторів, зазначених у таблиці 3.4. Як бачимо, результати, зображені на рис. 3.21, демонструють виникнення мультиколінеарності за рахунок таких факторів як рівень економічної безпеки НАЕК «Енергоатом» і НЕК «Укренерго» – коефіцієнт кореляції значно більше 0,7.

	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X3</i>	<i>X4</i>	<i>X5</i>	<i>Y</i>
<i>X1</i>	1	0,022781	0,91401	0,710971	-0,45784	-0,08474
<i>X2</i>	0,022781	1	0,006365	-0,54826	-0,49247	-0,99076
<i>X3</i>	0,91401	0,006365	1	0,827965	0,006365	-0,01429
<i>X4</i>	0,710971	-0,54826	0,827965	1	-0,36641	0,548711
<i>X5</i>	-0,45784	-0,49247	0,006365	-0,36641	1	0,425702
<i>Y</i>	-0,08474	-0,99076	-0,01429	0,548711	0,425702	1

Рис. 3.21. Кореляційна матриця на основі рівнів економічної безпеки підприємств

Така ситуація означає, що між цими змінними існує лінійна залежність, що не дозволяє провести повноцінну оцінку впливу кожного фактора на результативний показник. Відповідно існує необхідність виключити один із них з метою звільнення від мультикорінеарності.

Для цього звернемо увагу на останній стовпчик рис. 3.21. Як бачимо, згідно з проведеними розрахунками обидва ці показники мають надто слабкий вплив на інтегральний показник економічної безпеки України (-0,09 і -0,01 відповідно), тому їх доцільно виключити з матриці.

	<i>X2</i>	<i>X4</i>	<i>X5</i>	<i>Y</i>
<i>X2</i>	1	-0,548258669	-0,49247	-0,990764297
<i>X4</i>	-0,548258669	1	-0,36641	0,548711433
<i>X5</i>	-0,492472748	-0,366405926	1	0,425702299
<i>Y</i>	-0,990764297	0,548711433	0,425702	1

Рис. 3.22. Кінцева кореляційна матриця на основі рівнів економічної безпеки підприємств

Як видно з рис. 3.22, мультиколінеарність була усунена. Наступним етапом є проведення регресійного аналізу за цими показниками. Для цього використовуємо функцію regression і отримуємо такі результати (рис. 3.23):

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,999740336							
R Square	0,99948074							
Adjusted R Square	-0,001557779							
Standard Error	2,199296181							
Observations	4							
<i>ANOVA</i>								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	3	9310,163096	3103,387699	641,6062621	#NUM!			
Residual	1	4,836903693	4,836903693					
Total	4	9315						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	58,48167418	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	#N/A
X2	0,119051634	0,060740906	1,959991072	0,300344066	-0,652734757	0,890838025	-0,652734757	0,890838025
X4	0,148025127	0,057847942	2,558865931	0,237171831	-0,587002663	0,883052918	-0,587002663	0,883052918
X5	0,330353159	0,078043847	4,232917433	0,147689566	-0,661287936	1,321994254	-0,661287936	1,321994254

Рис. 3.23. Результати регресійного аналізу впливу рівня економічної безпеки підприємств на економічну безпеку України

Підбиваючи підсумки отриманих результатів, сформуємо рівняння отриманої регресійної моделі:

$$Y = 58,48 + 0,119X_2 + 0,148X_4 - 0,330X_5 \quad (3.2)$$

Таким чином, було встановлено, що рівень економічної безпеки України, як результативний показник, більшою мірою залежить від ефективності діяльності та рівня економічної безпеки таких підприємств АТ «ПВДГЗК», АТ НАК «Нафтогаз України» і ТОВ «Кернел-трейд».

Для визначення ступеня впливу двох найвагоміших показників, розрахуємо критерії Стюдента для кожного з них за формулою 3.2.

$$t_i = \sqrt{\frac{(r(j_1*j_2))^2 * (PT-2)}{1 - (r(j_1*j_2))^2}}, \quad (3.2)$$

де t_i – критерій Стюдента; $(r(j_1 * j_2))^2$ – коефіцієнт кореляції; PT – кількість ступенів свободи.

Визначивши, що коефіцієнти кореляції для рівня економічної безпеки АТ НАК «Нафтогаз України» і ТОВ «Кернел-трейд» становлять 0,549 і 0,426 відповідно, можемо розрахувати критерії Стюдента для кожного із цих показників:

$$t_2 = \sqrt{\frac{(0,549)^2 * 23}{1 - (0,549)^2}} = 3,15; \quad t_3 = \sqrt{\frac{(0,426)^2 * 23}{1 - (0,426)^2}} = 2,26$$

Представимо отримані результати кореляції графічно (рис. 3.24).

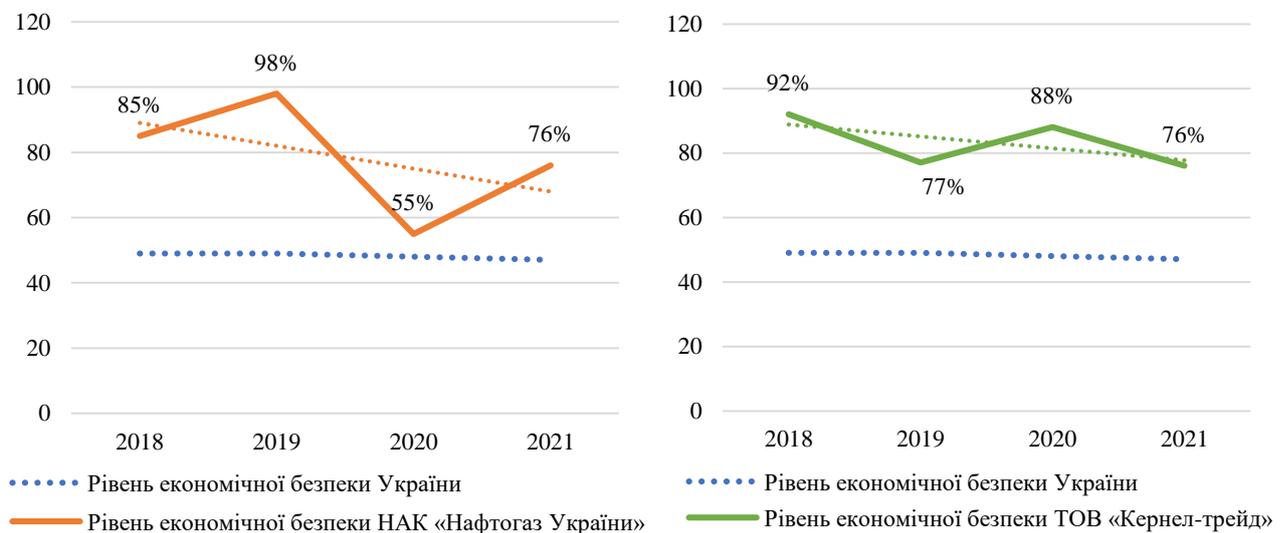

Рис. 3.24. Кореляційний зв'язок рівня економічної безпеки НАК «Нафтогаз України» та ТОВ «Кернел-трейд» з рівнем економічної безпеки України

Зазначимо, що результати цього дослідження можуть змінюватись в залежності від обраних параметрів та величини масиву даних – урахування цих факторів є критичним для правильного розуміння і тлумачення отриманих результатів, для визначення актуальності та нагальності проведення подальшого розширеного дослідження у цьому напрямку.

Висновки до розділу 3

Отже, у цьому розділі нами було проведено глибокий та комплексний аналіз факторів, що визначають економічну безпеку держави в контексті діяльності бюджетоутворюючих підприємств. Досліджено систему параметрів та їх взаємозв'язок, визначено ключові аспекти, які впливають на стабільність економічного розвитку та безпеку цих суб'єктів господарювання і, відповідно, на економічну безпеку України.

В першу чергу з використанням статистичних методів нами було детально вивчено динаміку ключових показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств протягом визначеного періоду. До таких показників було включено дохід, чистий фінансовий результат, величину активів та чисельність працівників. Застосований трендовий аналіз дозволив виявити тенденції та зміни у їхній економічній динаміці. Вклад цих підприємств у галузеву структуру економіки було визначено, розкривши їх роль у формуванні бюджетних доходів та проаналізувавши взаємозв'язок з іншими галузями.

Проведений рейтинговий аналіз бюджетоутворюючих підприємств за показниками доходу та величиною сплачених податків забезпечив чітке уявлення про їхню конкурентоспроможність та економічну значущість. Отримані дані надають підстави для розробки стратегій підтримки та розвитку найбільш важливих бюджетоутворюючих підприємств

Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку бюджетоутворюючих підприємств виявив ключові аспекти, які визначають їхню впливову роль у забезпеченні економічної безпеки України. Оцінка впливу була проведена в розрізі низки складових: фінансової, кадрової, технічної та ринкової. Результати аналізу слугують основою для розроблення рекомендацій та стратегій щодо оптимізації ролі цих підприємств для підвищення економічної безпеки держави.

РОЗДІЛ 4

ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

4.1. Світовий досвід підвищення ефективності діяльності бюджетоутворюючих підприємств у напрямку забезпечення економічної безпеки держави

Необхідність забезпечення належного рівня економічної безпеки в сучасних умовах визнається не тільки на національному, але й на міжнародному рівні. Різні країни світу застосовують широкий спектр методів, практик, стратегій та інноваційних рішень для забезпечення сталого економічного розвитку та захищеності вітчизняних економічних систем, зокрема ті, що передбачають оптимізацію функціонування бюджетоутворюючих підприємств.

Даний розділ буде присвячено аналізу світового досвіду у сфері підвищення ефективності діяльності таких суб'єктів господарювання та виявленню ключових аспектів їх впливу на рівень економічної безпеки держави. На основі проведеного аналізу ми матимемо змогу виокремити найдієвіші стратегії та моделі, запропонувати варіанти їх імплементації у вітчизняну економіку з метою доповнення та удосконалення наявних.

Почнемо з Китаю. Там для підвищення ефективності діяльності підприємств, в тому числі тих, що відіграють найважливішу роль у формуванні вітчизняної економічної системи, сили направляють на оптимізацію бізнес-середовища: увага зосереджується на усуненні ринкових бар'єрів, трансформації державних функцій, підвищенні якості та ефективності послуг і просуванні інституційних інновацій з метою усунення «вузьких місць», створення довгострокових механізмів і зміцнення інституційних основ, щоб забезпечити постійне поліпшення бізнес-середовища та ефективно стимулювати життєздатність ринку і соціальну відповідальність.

Верховенство права на думку китайської влади – це найкраще бізнес-середовище. Китай зробив серйозні кроки у створенні сприятливого бізнес-середовища: від оптимізації законодавства, зокрема, посилення боротьби з несправедливими положеннями, до скасування та коригування 33 штрафних санкцій у таких сферах, як промисловість та інформатизація, житлове будівництво та розвиток міських і сільських районів. Крім того, протягом минуло року було вжито заходів зі скорочення податків і зборів. Так за 9 місяців 2022 року зниження податків і зборів дозволило китайському бізнесу заощадити близько 1,349 трильйона юанів (190,7 мільярда доларів США), що означає значне полегшення тягаря для реального сектору економіки та збільшення дивідендів для приватних підприємств.

Китай захищає законні права та інтереси підприємств різних форм власності, включаючи державні, приватні та підприємства, що фінансуються з-за кордону, в рівній мірі відповідно до закону. Він сприяє вдосконаленню інституційних норм у таких сферах, як захист прав власності, доступ до ринку, чесна конкуренція та соціальне кредитування.

Китай не лише створює стабільне, прозоре, стандартизоване та передбачуване правове середовище для всіх типів суб'єктів господарювання, а й надає потужний імпульс для побудови нового простору для відкриття та сприяння високоякісному економічному розвитку.

На нещодавній Центральній економічній робочій конференції було підкреслено, що Китай продовжуватиме докладати зусиль для створення бізнес-середовища світового класу, орієнтованого на ринок, заснованого на законі та залученні підприємств до міжнародних ринків. Для Китаю оптимізація бізнес-середовища є важливою складовою консолідації (об'єднання) та посилення позитивного імпульсу економічного відновлення, а також постійного сприяння якісному та кількісному економічному зростанню як окремих господарюючих суб'єктів, так і держави в цілому [110].

Досвід Південної Кореї показує, що досить вадливим є виховання «національних чемпіонів» – компаній-лідерів у своїх галузях з потужною

глобальною присутністю, значною часткою ринку та впливом за межами власних кордонів. Ці лідери відіграють ключову роль у підвищенні економічної безпеки та конкурентоспроможності країни. Наприклад, Південна Корея може похвалитися такими національними лідерами, як Samsung – великим гравцем у сфері споживчої електроніки, та Hyundai – домінуючий суб'єкт автомобільної промисловості. Ці компанії є стратегічно важливими, сплачують найбільші обсяги податків, тим самим стимулюючи корейську економіку.

Ще одним важливим аспектом є спеціалізація: численні тематичні дослідження продемонстрували ефективність цілеспрямованої промислової політики, яка надає пріоритет спеціалізації. Проте тут потрібно бути обережними, адже великий відтік фахівців у такі сфери діяльності може призвести до послаблення сектору малого та середнього підприємництва, який становить досить вагомий частку в економіці Південної Кореї. Щоб вирішити цю проблему, потрібно заохочувати таких суб'єктів до підвищення продуктивності, щоб вони могли пропонувати вищі зарплати, які, в свою чергу, приваблюватимуть талановиті кадри вищого рівня.

Тому Корея практикує реалізацію промислової політики спеціалізації та виховання національних чемпіонів одночасно з безумовною підтримкою МСП. Такої ж думки притримується і Швейцарія – країна, в якій розташовані такі корпоративні титани як Nestlé, UBS та Novartis, а також процвітає сектор МСП, який забезпечує роботою переважну більшість швейцарської робочої сили. Загалом, корейський та швейцарський досвід показує, що спільний успіх великих компаній і малого та середнього бізнесу дозволяє країні процвітати [111].

Деякі країни світу основним фактором підвищення продуктивності діяльності підприємств вважають забезпечення гідних умов праці. Для прикладу, Іспанія дуже переймається добробутом працівників своїх компаній у робочому середовищі та розвитком ініціатив з його підвищення. На думку іспанців, зобов'язання створювати сприятливу атмосферу в робочому середовищі посилює задоволеність працівників, а разом з нею – виступає як інструмент для підвищення продуктивності діяльності компанії. Доброзичливий робочий клімат

підтримується за допомогою налагодження гнучкої системи погодинної роботи, збільшення корпоративних доходів, а також шляхом розвитку різноманітності робочого середовища та інклюзивності, тобто інтеграції в нього професіоналів будь-якої статі, віку, національності, сексуальної орієнтації тощо. Згідно з твердженнями експертів, компанії, які забезпечують інклюзивні умови і роблять ставку на різноманітність, є більш конкурентоспроможними і здатні залучати та утримувати більші обсяги ресурсів та інвестицій.

Очевидним є те, що комфорт працівників під час виконання ними посадових обов'язків призводить до підвищення ефективності їх роботи і, відповідно, має відображення на прибутковості діяльності того чи іншого підприємства, що безпосередньо відображається як на його економічній безпеці, так і на стійкості усієї економічної системи [112].

Розділяє цю позицію і Японія, для підприємств якої найбільш цінним ресурсом є саме робоча сила, тому особливу увагу приділяють збільшенню її продуктивності. Окрім діючих систем пільг та бонусів, персонал японських підприємств отримує також можливість проходити безперервне навчання як один з основних етапів праці. Крім того, популярними є також започатковані саме в Японії гуртки якості, учасниками яких є співробітники підприємств. Їх сутність полягає у контролі за якістю продукції внесенні пропозицій по вдосконаленню процесу виробництва. За оцінкою спеціалістів, діяльність таких гуртків в середньому економить японським підприємствам 5 тис. дол. з однієї пропозиції (яких на рік буває 50-60), а окрім фінансового ефекту ще й покращує морально-психологічний стан колективу, стимулює зростання ефективності праці, тим самим збільшуючи результативність функціонування господарської одиниці [113].

Французька політика підтримки великого підприємництва базується на використанні низки важелів економічного, організаційного і правового характеру. Роль держави у процесі управління діяльністю господарюючих суб'єктів обумовлена захистом інтересів суспільства в цілому, які, окрім економічних, включають також соціальний, що в першу чергу пов'язаний із

забезпеченням належного рівня зайнятості населення, створенням нових робочих місць, розподілом прибутків тощо, та політичний аспекти. Активно використовуються і податкові важелі: для стимулювання впровадження вітчизняними підприємствами енергозберігаючих технологій, держава знижує податкові ставки на їх інвестиції на 40-50%. Передбачається також можливість відстрочки сплати низки податків у разі виникнення тимчасових фінансових труднощів [114, с. 340].

В той же час Світовий банк виділяє такі найефективніші підходи до стимулювання розвитку підприємств та підтримки їх результативності:

- реформування політичного курсу (спрямування його на досягнення макроекономічної стабільності), забезпечення належної законодавчої бази та зниження вартості здійснення операцій (тих, що проводяться на ринку, а також ліцензування, реєстрації, звітності, оподаткування);

- «м'яка» технічна та маркетингова допомога, ціллю якої є позбавлення від дефіциту інформації як на рівні окремих компаній, так і на рівні ринку;

- сприяння задоволенню попиту на доступ до отримання нових знань та технологій; застосування податкових стимулів тощо [114, с. 337].

В США застосовується механізм списання з базової суми оподаткування 100% затрат на науково-дослідні конструкторські розробки. У Великобританії здійснюють виплати дотацій в розмірі 50% витрат підприємств на науково-дослідні і конструкторські розробки. У Франції функціонує спеціальний банк для довго- і середньострокового кредитування на пільгових умовах для закупівлі наукового обладнання, а також діє Національне агентство по впровадженню результатів досліджень, до функцій якого входить компенсація до 50% витрат на НТР і до 35% витрат при їх впровадженні [115, с. 3-4].

Цікавим у досвіді США також є те, що, як би це дивно не звучало, військова підтримка України також сприяє розвитку великих підприємств. Для прикладу, у 2023 році для того, щоб посилити підтримку з боку республіканців, які виступили проти продовження військової допомоги Україні, держава підтримала

окремі штати і їх господарюючі суб'єкти у вигляді витрат та інвестицій у виробництво зброї та боєприпасів. Так, штат Кістоун отримав 2,364 мільярда доларів – найбільше серед інших штатів, штат Техас отримав 1,45 млрд дол. на виробництво 155-міліметрових снарядів та іншого озброєння. В Аризону надійшло 2,19 млрд дол., у Вісконсині, Пенсильванії та Арканзасі компанії отримали контракти на суму понад 1 млрд дол. Між виробничими підприємствами, розташованими у двох десятках інших штатів, розподілили ще 18 млрд дол.

За словами Байдена, частина грошей піде на заміну американського обладнання, відправленого за кордон. Крім того, наголосив президент США, зброя для України означає робочі місця для американців [116].

У Польщі з 2000-го року функціонує Польське агентство розвитку підприємництва, яке бере участь у реалізації національних і міжнародних програм, що фінансуються з фондів ЄС, державного бюджету та багаторічних програм Європейської Комісії і оперує в декількох стратегічних напрямках. Це стосується, зокрема, навчання та розвитку навичок підприємців за допомогою онлайн-курсів.

Також агентство допомагає державним органам у створенні інноваційної політики, просуває інноваційні рішення в державному секторі, підтримує інноваційну діяльність підприємств. Наприклад, щорічно організовує конкурс «Польський продукт майбутнього», в якому за всю історію були представлені понад 1200 проєктів. А також проводить періодичні зустрічі в межах «Клубу інноваційних підприємств». Крім того, агентство є ініціатором створення національної мережі послуг для вітчизняного бізнесу, національних інноваційних центрів і консультаційних центрів. Ці установи пропонують консультаційні, інформаційні, навчальні та фінансові послуги безкоштовно або за пільговими тарифами.

У Грузії, яка в рейтингу легкості ведення бізнесу на 7-му місці в світі, в 2014 році створено Агентство з розвитку підприємництва. Ця державна інституція сприяє підприємству, експорту та підвищенню якості грузинської

продукції. Агентство прагне, щоб грузинські компанії стали більш конкурентоспроможними та могли реалізовувати продукцію на різноманітних ринках. Для цього воно запустило програму «Виробляй у Грузії», яка передбачає покриття урядом протягом 24 місяців з моменту видачі 8-10% від відсоткової ставки за кредитом (або 12% для лізингу). Ця програма була розширена за рахунок додавання компоненту з фінансування готельного бізнесу (щоб регіональний бізнес міг будувати готелі за спільного фінансування з державою), а також компоненту зі сприяння кіноіндустрії «Знімай у Грузії» (відшкодування кіновиробникам до 25% витрат) [117].

У 2024 році Італія передбачає виділити 14-16 млрд економічної підтримки для вітчизняного бізнесу. У розмірі 4 млрд планується знизити податки для підприємств до 250 мільйонів обороту. Новий указ тимчасово «заморожує» податок на прибуток підприємств для всіх компаній із щорічним оборотом нижче 250 мільйонів євро та надає малому бізнесу безповоротну допомогу до 40 000 євро. Крім того, указом передбачається, що уряд може втручатися та рекапіталізувати неприбуткові компанії відповідно до нових правил допомоги ЄС, що дозволяють вливати державний капітал.

З іншого боку, для того, щоб підтримати громадян та бізнес, буде здійснено загальне відтермінування податків та зупинку виплат по регіональному податку на виробничу діяльність (IRAP) – місцевому податку, який збирає регіон, де здійснюється виробнича діяльність, що підлягає оподаткуванню [118].

На підставі аналізу світового досвіду можна зробити висновок, що підвищення ефективності діяльності підприємств, в т.ч. бюджетоутворюючих, є ключовим аспектом забезпечення економічної безпеки держави. У світі існують різні успішно адаптовані моделі та стратегії, які дозволяють досягти цієї мети.

Зокрема, деякі країни вдало впроваджують інноваційні технології та ефективні методи управління на бюджетоутворюючих підприємствах, що призводить до збільшення продуктивності та оптимізації їх витрат. Інші держави активно застосовують принципи партнерства між публічним та приватним секторами для підтримки бюджетної стійкості та стимулювання інвестицій.

Важливою частиною успіху є також розвиток ефективної системи контролю та моніторингу, що дозволяє вчасно виявляти ризики та управляти фінансовими ресурсами. Застосування передового досвіду в цих напрямках може сприяти зміцненню економічної безпеки держави та забезпечити стійкий розвиток бюджетоутворюючих підприємств.

4.2. Цільові пріоритети розвитку бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки України в європейському безпековому просторі

В умовах посилення протягом останніх років актуальності трансформаційних процесів для України, головним стратегічним напрямом її національної безпеки та сутнісним орієнтиром зовнішньої політики є інтеграція у європейські структури, в тому числі й безпекові.

Ситуація, яка склалася сьогодні в Україні, є типовою для посткомуністичних країн, коли внутрішні загрози переважають над зовнішніми. Саме внутрішні економічні чинники все відчутніше впливають на стан економічної безпеки нашої держави. При цьому варто підкреслити, що основні загрози виходять не від самих економічних перетворень, а від непослідовності, відсутності комплексності їх проведення, що призводить до гальмування процесу реформування. Негативні наслідки від цього відчуваються не тільки в соціально-економічній сфері, а і у зовнішньоекономічній діяльності нашої держави.

Саме тому пріоритетним напрямком для України – держави, яка прагне відповідати європейським стандартам та займати відповідне положення в європейському безпековому просторі, є стабілізація рівня економічної безпеки саме за рахунок внутрішніх факторів, зокрема, підвищення ефективності розвитку бюджетоутворюючих підприємств.

Пріоритетні напрямки оптимізації діяльності БУП можуть бути поділені на три основних групи:

1) управління витратами і ресурсами: заходи щодо підвищення поточної виробничої діяльності підприємства;

2) розвиток й удосконалення виробництва та іншої діяльності: удосконалення організаційної та виробничої систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування і мотивації; підвищення якості і конкурентоспроможності виготовленої продукції; удосконалення і постійне коригування всіх видів діяльності для забезпечення їх відповідності вимогам сучасності;

3) удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності: заходи щодо мобілізації внутрішніх та зовнішніх відносно підприємства факторів [119].

Таблиця 4.1

Система показників економічної активності бюджетоутворюючих підприємств, що потребують удосконалення

Група показників ефективності	Показники
1	2
1. Узагальнюючі показники	1.1. Пришвидшення темпів росту виробництва продукції
	1.2. Збільшення виробництва продукції на одну гривню витрат
	1.3. Впровадження відносної економії (основних виробничих фондів, нормованих оборотних коштів, матеріальних витрат без амортизації, фондів оплати праці)
	1.4. Підвищення загальної рентабельності
	1.5. Зниження витрат на одну гривню товарної продукції
2. Показники ефективності використання праці	2.1. Пришвидшення темпів зростання продуктивності праці
	2.2. Збільшення частки приросту продукції в результаті підвищення продуктивності праці
	2.3. Економія живої праці за рахунок оптимізації кількості працівників
	2.4. Урівноваження відношення приросту заробітної плати до приросту продуктивності праці
3. Показники ефективності використання основних фондів	3.1. Збільшення фондівіддачі
	3.2. Збільшення виробництва товарної продукції на одну гривню середньорічної вартості нормованих оборотних коштів

Продовження табл. 4.1

1	2
4. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів	4.1. Зменшення матеріальних витрат (без амортизації) на одну гривню товарної продукції
	4.2. Зменшення витрат найважливіших видів матеріальних ресурсів у натуральному виразі на одну гривню товарної продукції
5. Показники ефективності нової техніки	5.1. Зростання продуктивності праці
	5.2. Зниження собівартості продукції
	5.3. Відносна економія матеріальних ресурсів
	5.4. Посилення економічного ефекту в результаті впровадження нової техніки
6. Показники ефективності	6.1. Зменшення питомих капітальних вкладень: на одиницю виробничої потужності (по найважливішим видам продукції), скорочення терміну їх окупності

*Складено за даними джерела [119]

Важливою є також оптимізація ІТ-інфраструктури, адже значна частина бюджету витрачається саме на її підтримку – забезпечення належної роботи серверів, операційних систем, накопичувачів, мереж, на модернізацію та управління настільними комп'ютерами і мобільними пристроями. Для організації важливо оптимізувати ІТ-інфраструктуру та зробити її ефективною з економічної точки зору. Цьому можуть сприяти деякі ініціативи, наприклад:

- розробка стандартів та політик адміністрування настільних комп'ютерів і серверів, правил підключення машин до мережі, управління ресурсами та доступом;
- зниження ризиків за рахунок забезпечення безпеки на декількох рівнях;
- автоматизація багатьох ручних та тривалих операцій, наприклад, оновлення програмного забезпечення;
- створення бази даних з вичерпною інформацією про апаратно-програмне забезпечення, і, відповідно, здійснення закупівель лише тих ліцензій та комп'ютерів, які дійсно потрібні.

Потрібно добре уявляти зв'язок ІТ-інфраструктури з потребами та загальною стратегією бізнесу. На підприємстві з ефективною ІТ-інфраструктурою існує повне розуміння її стратегічної цінності. Всі витрати під

повним контролем, користувачам доступні необхідні в їх роботі дані, на яких би серверах вони не знаходилися, організована ефективна спільна робота на рівні як співробітників, так і відділів, а мобільні користувачі (за наявності додатку) отримують практично той же рівень обслуговування, що і в офісах [120].

У контексті розвитку бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки України можна виокремити і такі цільові пріоритети:

1. Створення конкурентоспроможних продуктів та послуг: розвиток бюджетних підприємств повинен бути орієнтованим на створення продуктів чи послуг, які відповідають вимогам європейських ринків. Це передбачає вдосконалення технологій, підвищення якості продукції та впровадження сучасних стандартів.

2. Інноваційний розвиток: зосередження на впровадженні новітніх технологій та інноваційних рішень є ключовим елементом для забезпечення конкурентоспроможності БУП. Сприяння науковим дослідженням, розробка інноваційних продуктів та постійне оновлення технологічної бази є важливими завданнями для цих суб'єктів.

3. Інвестиційна привабливість: спрямованість на залучення інвестицій та розвиток інвестиційної інфраструктури в Україні дозволить таким підприємствам отримати необхідні фінансові ресурси для розширення та модернізації виробництва. Залучення іноземних інвестицій також сприятиме змінам в економіці країни, а саме розширенню внутрішнього ринку капіталу і збільшенню кількості джерел фінансування, що підвищить ефективність експортного та інноваційного капіталу підприємств в Україні.

4. Розбудова інфраструктури та удосконалення логістики: покращення інфраструктури та логістичних зв'язків сприятиме ефективній поставці продукції, зменшенню витрат та підвищенню швидкості взаємодії з партнерами в Європі.

5. Фінансова стабільність та прозорість діяльності: розвиток ефективної системи фінансового управління, контроль над витратами та

сумлінне дотримання законодавства сприятимуть стабільності та довірі інвесторів та споживачів.

6. Стратегічне партнерство: розвиток стратегічного партнерства між бюджетоутворюючими підприємствами, державними органами та приватним сектором буде сприяти обміну досвідом, ресурсами та розширенню ринкових можливостей, що в свою чергу зміцнить позиції українських підприємств, в т.ч. у європейському бізнес-середовищі.

Зазначимо, що інтеграція України до економічного простору ЄС передбачає також і вихід українських підприємств на єдиний європейський ринок.

З одного боку, наразі торгівля між Україною та Європейським Союзом є доволі жвавою – цьому сприяло запровадження поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі, яка передбачала скасування більшості тарифних бар'єрів та поступове скасування нетарифних технічних бар'єрів. З усієї продукції, яку Україна постачає в Європейський Союз, найбільш затребуваними лишаються немінеральні матеріали, товари сільського господарства та легкої промисловості. Проте в той же час Україна все ще відстає у впровадженні ключових реформ, які дозволили би ще більше стимулювати торгівлю.

Відповідно, для створення передумов розвитку бюджетоутворюючих підприємств пріоритетними мають стати такі цілі:

Рис. 4.1. Пріоритетні напрямки для забезпечення розвитку бюджетоутворюючих підприємств України

Перш за все, пріоритетом для уряду має стати адвокування повного скасування бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС або продовження терміну, на який вони скасовані. В умовах загального погіршення економічної ситуації це допоможе українським виробникам швидше відновитися від наслідків війни, зміцнити свою економічну безпеку та почати нарощувати обсяги торгівлі з Європейським Союзом.

Збільшення показника технологічної складності експорту теж є вадливим напрямком. Слід розробити загальнонаціональну програму для стимулювання збільшення частки експорту з високим ступенем технологічної складності, а також побудови екосистеми підтримки експорту. Конкуренездатність продукції, яка має вищу технологічну складність, також буде вищою.

Угода про Асоціацію ставила на меті наближення національного законодавства до права ЄС. Втім, процес вступу вимагає повного переходу на вимоги та стандарти Європейського Союзу. Такий перехід дозволить нарешті запуснути «промисловий безвіз», а також сприятиме скасуванню нетарифних технічних бар'єрів у торгівлі. У результаті, національні виробники матимуть більший доступ до ринків ЄС, а також вищу конкуренездатність для оперування на цих ринках.

Надважливим є також збільшення потоку прямих іноземних інвестицій в Україну, в тому числі шляхом залучення на український ринок більшої кількості транснаціональних корпорацій. Важливою складовою цього процесу є також перезапуск ринків капіталу, підтримка сектора інновацій, що зробить Україну більш привабливою для інвестицій [121].

Сутність п'ятого напрямку полягає у тому, що усі шляхи економічного розвитку залежать від ступеня розвиненості людського капіталу країни. Для того, щоб підвищити свою конкуренездатність на європейських ринках та мати змогу збільшувати обсяги торгівлі товарами і послугами, Україна має запуснути програми підвищення кваліфікації та перекваліфікації, а також працювати над залученням кадрів з-за кордону. Вже зараз необхідно займатися підготовкою

молоді до конкуренції на ринках ЄС, у тому числі за допомогою реалізації програм обміну.

Загалом, за умови, що перелічені рекомендації будуть виконані, вітчизняні підприємства зможуть не тільки підвищити ефективність своєї діяльності, а і зміцнитися, стати надійним підґрунтям для формування стійкої системи економічної безпеки України, яка таким чином зможе ефективно та швидко завершити економічну інтеграцію з ЄС та стати повноцінним членом Євросоюзу.

Висновок до розділу 4

Отже, в розрізі цього етапу дослідження було встановлено, що рівень економічної безпеки України може значно зрости за умови ефективної діяльності та надійності бюджетоутворюючих підприємств.

Світовий досвід підтверджує, що ефективність діяльності таких суб'єктів господарювання безпосередньо пов'язана з їхньою здатністю адаптуватися до викликів глобального економічного середовища. Важливим для стимулювання підвищення результативності їх діяльності є не тільки адаптація внутрішніх процесів, впровадження передових технологій, управлінських практик та ефективних механізмів фінансового контролю, а і налагодження інституційного середовища. Ця взаємодія відіграє критичну роль у створенні сприятливого економічного середовища для розвитку вітчизняного підприємництва.

Цільові пріоритети розвитку бюджетоутворюючих підприємств, орієнтовані на забезпечення економічної безпеки України в європейському безпековому просторі, акцентують увагу на таких важливих аспектах як створення конкурентоспроможних продуктів та послуг, розвиток інвестиційного потенціалу, інноваційний розвиток, а також стратегічне партнерство. Для українських підприємців першочерговим завданням є глибоке вивчення умов діяльності при виході у європейський простір, пропрацювання основних механізмів та стратегічних планів, які допоможуть підприємствам швидше

адаптуватися і мати змогу протягом значного періоду часу відповідати встановленим вимогам.

Загалом, за умови грамотного влиття вітчизняних суб'єктів господарювання у європейський ринок, для України відкривається низка далекоглядних перспектив, досягнення яких допоможе їй затвердитися на світовій арені як сильній, конкурентній, економічно-стійкій державі.

ВИСНОВКИ

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можемо сказати, що в сучасних умовах функціонування економіки України, які склалися під впливом повномасштабної війни з російською федерацією, стрімких трансформаційних процесів, політичної та соціальної нестабільності, надзвичайно гостро постає питання забезпечення її економічної безпеки. Реалізація цього завдання значним чином залежить від ступеня наповненості бюджетів усіх рівнів та якості управління ними і вказує на важливість ефективної взаємодії всіх суб'єктів господарювання для досягнення сталого розвитку та відновлення економічної рівноваги.

У цьому контексті, згідно з проведеними дослідженнями, формуючою ланкою виступають бюджетоутворюючі підприємства (великі платники податків), до яких, згідно з законодавством України, відносять юридичних осіб або постійні представництва нерезидента на території України, у яких обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує еквівалент 50 млн євро, визначений за середньозваженим офіційним курсом НБУ за той самий період, або загальна сума податків, зборів, платежів, сплачених до Державного бюджету України, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, крім митних платежів, за такий самий період перевищує еквівалент 1,5 млн євро, визначений за середньозваженим офіційним курсом НБУ за той самий період. В розрізі цього питання нами також були проаналізовані підходи до визначення цього поняття і низки вітчизняних вчених, а також розглянуто міжнародний досвід стосовно критеріальної ідентифікації бюджетоутворюючих підприємств.

Було встановлено, що до основних аспектів фігурування бюджетоутворюючих підприємств в економічній системі держави можна віднести їх вплив на формування бюджету, фінансування різноманітних

розвиткових проєктів, формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, підтримку малого та середнього бізнесу тощо.

Говорячи про бюджетоутворюючі підприємства, доцільно було розглянути і тему, що стосується підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави – певного кола впливових господарюючих суб'єктів, котрі формують своєрідну несучу конструкцію національної економіки, суттєво впливаючи на продуктивність стратегічних (базових) галузей, є гарантами економічної незалежності держави, її розвитку та безпеки, відіграючи важливу роль також у соціально-політичному, міжнародному, військовому, екологічному аспектах, а також у сфері регіональних відносин.

Процес дослідження сутності таких суб'єктів господарювання, окрім аналізу понятійного апарату, включав в себе також їх критеріальну ідентифікацію – формулювання набору особливостей, які визначають підприємство як таке, що має стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Цей аналіз базувався на даних Постанови Кабінету Міністрів України «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 03.11.2010 р.

У розрізі цього питання також був досліджений іноземний досвід, який показав, що для будь-якої країни, процес ідентифікації та управління стратегічними підприємствами потребує системного підходу, врахування різноманітних аспектів та партнерства між урядом та громадськістю. Розробка та впровадження ефективних стратегій управління, а також забезпечення адекватного правового та регуляторного середовища є ключовими для забезпечення успішного функціонування цих підприємств.

Дослідження ролі та значення бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки та повоєнного відновлення показало, що такі суб'єкти господарювання мають великий потенціал як у підтримці вітчизняної економіки в період масштабних криз, зокрема, війни, так і у післякризовий (повоєнний) період, всебічно приймаючи економічному відновленню. Важливо відзначити, що бюджетоутворюючі підприємства виступають не лише як

джерело фінансування, але й як ключовий фактор в створенні резервів економічної стійкості та мінімізації витрат в умовах кризових ситуацій.

В період воєнних конфліктів, ці підприємства виявляють виняткову здатність забезпечувати наявність та доступність необхідних ресурсів для підтримки обороноздатності країни. Їхні фінансові внески та можливість швидко мобілізувати ресурси роблять їх критично важливими у забезпеченні економічної безпеки під час воєнного конфлікту.

У повоєнний період бюджетоутворюючі підприємства стають катализаторами економічного відновлення, забезпечуючи стабільність, та розцінюються як ключові агенти зміцнення національної економіки. Їхні інвестиційні ініціативи, спрямовані на відновлення інфраструктури та стимулювання економічного зростання, грають вирішальну роль у подоланні наслідків конфліктів та забезпеченні сталого розвитку країни.

Протягом проведення даного дослідження ми також прийшли до висновку про те, що ефективна діяльність бюджетоутворюючих підприємств неможлива без створення для них сприятливого та надійного інституційного середовища – політичних, соціальних, юридичних та економічних правил, які у сукупності формують передумови функціонування таких підприємств. Мова йде про законодавчі акти, контроль зі сторони органів державної влади та співпрацю з ними, а також про активну взаємодію з громадськістю. Створення такого інституційного середовища є необхідною передумовою для забезпечення сталого функціонування та розвитку бюджетоутворюючих підприємств.

Законодавчі акти повинні визначати чіткі правила гри, що регулюють діяльність цих суб'єктів господарювання, сприяючи стабільності та прозорості в їхній роботі. Контроль та співпраця з органами державної влади є важливим елементом, що забезпечує відповідність дій підприємств вимогам законодавства та виключає можливість недобросовісної практики.

У той же час, активна взаємодія з громадськістю відкриває нові можливості для підприємств у вирішенні соціальних та екологічних завдань, сприяє підвищенню рівня довіри суспільства та створює підґрунтя для сталого розвитку.

Такий комплексний підхід до інституційного середовища підтримує не лише функціонування бюджетоутворюючих підприємств, але і сприяє зміцненню економічної безпеки України у глобальному контексті.

Було виокремлено ступінь важливості забезпечення економічної безпеки не тільки на рівні держави, а і на рівні окремих підприємств – бюджетоутворюючих зокрема. Було встановлено, що, як і будь-яка інша система, економічна безпека бюджетоутворюючого підприємства функціонує під впливом великої кількості чинників, які можуть стимулювати або ж навпаки, стримувати її розвиток, перешкоджаючи активізації інноваційних зрушень і впровадженню прогресивно-орієнтованих змін. Такі чинники – детермінанти ЕБ суб'єкта господарювання, є предметом дослідження значної частини економічних праць, в яких це поняття аналізується в розрізі глобального, макро-, мезо- та мікрорівня. А врахування цих детермінант у своїй діяльності дозволяє бюджетоутворюючим підприємствам забезпечити стійкість у складних економічних умовах, реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, максимізувати свій потенціал та сприяти сталому розвитку в макроекономічному контексті.

На додачу до цього, було обґрунтовано необхідність чіткої ідентифікації загроз, наявності, кількості, взаємозв'язок, міра актуалізації та реалізації яких мають безпосередній вплив на рівень економічної безпеки БУП. Було проведено їх класифікацію за низкою особливостей, а також виокремлено найосновніші з них у розрізі тих же глобального, макро-, мезо- та мікрорівня.

Розуміння та виявлення цих загроз, а також розробка стратегій для запобігання їм та мінімізації їх наслідків є критичними для забезпечення стійкості та успішності діяльності бюджетоутворюючих підприємств у складному і непередбачуваному економічному середовищі.

Аналітична частина магістерської роботи включала в себе трендовий аналіз основних показників діяльності бюджетоутворюючих підприємств та їх вкладу в галузеву структуру економіки, який було проведено для 36 підприємств 12 галузей економіки України за 2018-2022 роки за такими критеріями як дохід,

фінансовий результат від діяльності, величина активів та чисельність працівників. В результаті було проаналізовано динаміку цих показників, зроблено висновки стосовно їх фінансового стану та запропоновано рекомендації щодо його покращення.

Наступним кроком стало рейтингування бюджетоутворюючих підприємств України за такими показниками як дохід та обсяг сплачених податків у 2018-2022 роках. Перше місце за обома критеріями у ТОП-10 підприємств посіла НАК «Нафтогаз України», що свідчить про стійкий фінансовий стан компанії та вказує на здатність пристосовуватися до складних економічних умов.

Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку бюджетоутворюючих підприємств, проведений на основі даних про діяльність ТОВ «Кернел-трейд», АТ «ПВДГЗК», ПрАТ НЕК Укренерго, ДП «НАЕК «Енергоатом» і АТ НАК «Нафтогаз України», показав, що, незважаючи на титанічні зусилля компаній, що у 2022 році були спрямовані на збереження та/або відновлення їх стійкості та забезпечення передумов для нормального функціонування в період воєнного стану, цей рік негативно вплинув на найбільші з них. Попри номінальне зростання сумарних доходів, інфляційні процеси повністю його нівелювали і в реальному виразі був зафіксований спад ділової активності. Проте, український бізнес пристосовується до нових реалій і проводить працювати, підтримуючи економіку та наближаючи перемогу.

Оцінка впливу діяльності цих підприємств на рівень економічної безпеки України, отримана в результаті проведення кореляційно-регресійного аналізу рівня економічної безпеки підприємств та України протягом 2018-2021 років, являла собою рівняння, на основі якого було зроблено висновок про те, найбільший вплив на рівень економічної безпеки України мають показники діяльності АТ НАК «Нафтогаз України» і ТОВ «Кернел-трейд».

Завдяки аналізу світового досвіду підвищення ефективності діяльності бюджетоутворюючих підприємств у напрямку забезпечення економічної безпеки держави, було визначено основні закономірності що спостерігаються у

механізмах управління такими господарюючими суб'єктами в різних країнах світу. Сюди, зокрема, можна віднести орієнтацію на оптимізацію інституційного середовища, внутрішніх процесів та умов праці, фінансової підтримки підприємств, залученню додаткових інвестицій, а також встановлення тісного взаємозв'язку великих суб'єктів господарювання із сектором МСП.

Повертаючись до українських реалій, можемо виокремити основні цільові пріоритету розвитку бюджетоутворюючих підприємств для забезпечення економічної безпеки України в європейському безпековому просторі, до який відносяться підвищення ефективності управлінських процесів, використання ресурсів, залучення інвестицій, впровадження інновацій, зниження ризиків, розвиток інфраструктури та удосконалення логістики, скасування торгівельних бар'єрів тощо.

За умови виконання перелічених рекомендацій, вітчизняні підприємства зможуть не тільки підвищити ефективність своєї діяльності, а і зміцнитися, стати надійним підґрунтям для формування стійкої системи економічної безпеки України, яка таким чином зможе ефективно та швидко завершити економічну інтеграцію з ЄС та стати повноцінним членом Євросоюзу.

Підсумовуючи отримані результати, зазначимо, що тематика цієї роботи є надзвичайно актуальною в розрізі сьогодення України, тому подальше її дослідження та проведення додаткових аналізів є пріоритетним і допоможе нашій державі посісти почесне місце у світовому економічному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України: офіц. текст. Київ: ВР, 2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 11.11.2023).
2. Махиніч Ю.С. Правові особливості суб'єктів, що відносяться до категорії великих платників податків в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук. праць*. Серія «Юридичні науки». 2017. № 6-2. С. 62-65.
3. Гой В. П. Правове забезпечення діяльності органів державної податкової служби України по роботі з великими платниками податків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. *Національний університет державної податкової служби України*. Ірпінь, 2011. 18 с.
4. Костюхіна В.М. Зарубіжний досвід організації роботи з великими платниками податків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 3. Том 2. 2015. С. 103-106.
5. Славкова А.А., Ватаманюк О.С. Критерії ідентифікації великих платників податків: зарубіжний досвід та українські реалії. *Фінанси, облік і аудит*. Випуск 2 (22). 2017. С. 119-131. <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0fd50fe8-6108-4344-be74-278056ee8f57/content> (дата звернення: 12.11.2023).
6. Elías Iván, López Rocha. Criteria for the inclusion of taxpayers in a large taxpayers unit - a methodological guide. Tax administration review CIAT. AEAT. IEF №43. 2018. P. 85-94. URL : https://www.ciat.org/Biblioteca/Revista/Revista_43-/ingles/2018_TR_43_Lopez.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
7. Large Taxpayer Units. URL : <https://www.slideserve.com/zuzana/-nairobi-14-18-february-2011-powerpoint-ppt-presentation> (дата звернення: 12.11.2023).
8. Кміть В.М., Бойчук О.В. Оцінка рівня податкової культури великих платників податків Львівщини та шляхи його підвищення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Львів, 2015. С. 195-200. URL :

<http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/45.pdf>

(дата

звернення: 12.11.2023).

9. Особливості формування Реєстру великих платників податків. *Східне міжрегіональне управління ДПС по роботі з великими платниками податків*. 2021. URL : <https://evp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/499517.html> (дата звернення: 12.11.2023).

10. Публічний звіт ДПС. 2020. URL : <https://tax.gov.ua/data/files/-254936.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).

11. Ватаманюк О.С. Специфіка податкового обслуговування великих платників податків в Україні. *Управління розвитком*. №3 (181). 2015. С. 19-24. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=-2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Uproz_2015_3_4.pdf (дата звернення: 12.11.2023).

12. Гой В., Шестак Л. Роль великих платників податків у наповненні державного бюджету України. *Фінансове право*. №10. С. 208-211. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15779/54Goi.pdf?sequence=1> (дата звернення: 13.11.2023).

13. Зюнькін А. Г. Фінансове право: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 4-те вид., допов. ДП «Видавничий дім «Персонал». Київ, 2008. 568 с.

14. Федоренко В. Г. Інвестознавство: Підручник. - 3-тє вид., допов. МАУП. Київ, 2004. 480 с.

15. Манцуров І., Рудченко О., Новиков В. Феномен стратегічно важливих підприємств в Україні. *Україна: аспекти праці*. №3. 2017. С. 44-51. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f42a6896-cdb1-4680-ab67-d7fc0b663891/content> (дата звернення: 13.11.2023).

16. Зима Л.М. Організаційно-економічні механізми управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення : Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01. *Донец. нац. ун-т*. Донецьк, 2004. 16 с.

17. Грегорі П. Віртуальна економіка України: рух до постійного невірноваженого стану. Україна у перехідному періоді. Досвід і стратегія : пер. з англ. Київ, 2000. С. 37-43.

18. Бондар О. М. Організаційно-економічний механізм приватизації стратегічних підприємств (на матеріалах промислових підприємств України) : автореферат. Київ : *КНЕУ*, 2001. 18 с.

19. Денисюк О. М. Науково-методичні основи трансформації структури власності в Україні : автореф. дис. ... д-ра екон. наук за спец. 08.02.03. Київ : *НДЕІ Міністерства економіки України*, 2006. 34 с.

20. Тенюх З. Функціональна роль стратегічних підприємств в умовах глобалізації. XXI століття: Альтернативна модель розвитку суспільства. Третя світова теорія : матеріали V міжнар. наук.-теор. конф. Кн. III. Економічні аспекти альтернативних моделей розвитку суспільства. Київ : Фенікс, 2006. С. 178-182.

21. Беляєв О.О., Бебело А.С., Дяченко І.І. Теоретичні аспекти структурної політики держави в перехідній економіці. *Проблеми формування ринкової економіки*. 1998. Вип. 4. С. 3-8.

22. Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 999. Дата оновлення: 29.10.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2010-п#Text> (дата звернення: 13.11.2023).

23. Про визначення критеріїв віднесення підприємств (організацій) до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2003 р. № 695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2003-п/ed20030515#Text> (дата звернення: 13.11.2023).

24. Made in China 2025. 2018. URL : <https://isdpc.eu/content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf> (дата звернення: 13.11.2023).

25. Франція простимулює економіку 30-мільярдними інвестиціями. *Економічна правда*. 2021. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2021/10/12/678688/> (дата звернення: 13.11.2023).

26. Jong-Dae Park. Korea's Path of Development in Retrospect. URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-03946-2_7 (дата звернення: 13.11.2023).

27. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. № 83. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/83-2015-п#Text> (дата звернення: 13.11.2023).

28. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 39-42. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10961/1/ЕКОНОМІЧНА%20БЕЗПЕКА%20ДЕРЖАВИ.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).

29. Урба С.І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Львів, 2017. С. 22-25. URL : <http://vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/26-1-2017/7.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).

30. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Полтава, 2017. С. 54-57. URL : <http://www.vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/24-2-2017/14.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).

31. Гбур З.В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2018. №11. С. 111-115. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2018/21.pdf (дата звернення: 25.11.2023).

32. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/-show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 25.11.2023).

33. Бараннік В.О. Економічна безпека підприємства як складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. Одеса, 2016. №2. С. 5-20. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_2_3 (дата звернення: 26.11.2023).

34. Ковальов Є.В. Вплив малого, середнього і великого бізнесу на конкурентоспроможність економіки. Харків, 2015.

35. Мусянко О.В. Фінансова безпека в умовах війни. *Шляхи трансформації фінансово-економічної системи в умовах невизначеності: збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 23 листопада 2022 р.)* / Укладач О.В. Безпаленко. Київ: Видавництво «Наукова столиця», 2022. С. 47-49. URL : https://www.researchgate.net/profile/TetianaObikhod/publication/369103914_Derzavnij_borg_ak_stabilizacijna_skladova_ekonomiki_Ukraini/links/6409e1cfa6c0c03754884a96/Derzavnij-borg-ak-stabilizacijna-skladova-ekonomiki-Ukraini.pdf#page=47 (дата звернення: 26.11.2023).

36. Кулько-Лабинцева І.В. Виробнича безпека як складова економічної безпеки країни. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку міжнародних економічних відносин і світового господарства: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький-Сатанів, 19-20 квітня 2019 р.)*. С. 153-155. URL : http://lib.khmnu.edu.ua/konfer_HNU/2019/index.pdf#page=154 (дата звернення: 26.11.2023).

37. Сорока А.А., Русіна Ю.О. Фінансова безпека держави в умовах війни та повоєнної відбудови. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях»*. 2023. С. 222-224. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/23998/1/DOMIN_2023_P222-224.pdf (дата звернення: 26.11.2023).

38. Шугалій А.М. Сучасні тенденції і проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний вісник ПВНЗ «Європейський університет»*. Випуск №56. Київ, 2023. С. 65-76. URL : <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/7029/Shuhalii%20A.%20>

[М.%20Suchasni%20tendentsii%20i%20problemy%20zovnishnoekonomichnoi%20dialnosti%20pidpriemstv%20v%20umovakh%20voiennoho%20stanu.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#) (дата звернення: 26.11.2023).

39. Федорович Д. Механізми зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 22-23 березня 2023 р.)*. Ч. 2. С. 406-407. URL : [https://lnup.edu.ua/attachments/article/5027/ЛНУП%20Матеріали%20конференції%20Част%202%20\(22-23.03.2023р.\)%20\(2\).pdf#page=406](https://lnup.edu.ua/attachments/article/5027/ЛНУП%20Матеріали%20конференції%20Част%202%20(22-23.03.2023р.)%20(2).pdf#page=406) (дата звернення: 26.11.2023).

40. Задоя О.А., Леонова А.Р. Шляхи покращення зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах. *Матеріали XXXV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів [Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях] (Дніпро, 27-28 листопада 2023 р.)*. Університет імені Альфреда Нобеля, 2023. С. 335-339. URL : <https://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/3910/1/Шляхи%20покращення%20зовнішньоекономічної%20безпеки%20України%20в%20сучасних%20умовах.pdf> (дата звернення: 26.11.2023).

41. Бородіна О.А., Ляшенко В.І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. №1. Київ, 2022. С. 121-134. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/186648/17-Borodina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.11.2023).

42. З чого починати відбудову України? Першочергові заходи для відновлення та модернізації інфраструктури. *Економічна правда*. 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689447/> (дата звернення: 27.11.2023).

43. План відновлення України. URL : <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 27.11.2023).

44. Як колаборація бізнесу та держави допоможе відновлювати Україну. *Економічна правда*. 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/-07/19/689341/> (дата звернення: 27.11.2023).

45. Гусєв Ю. Як оборонна промисловість може стати драйвером післявоєнної економіки України. *Економічна правда*. 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/30/690957/> (дата звернення: 27.11.2023).

46. «Можливості оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки». Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/mozhливosti-oboronno-promislovogo-kompleksu-ukraini-v-sistemi> (дата звернення: 27.11.2023).

47. Підтримка економіки під час війни: чому великому бізнесу вигідно допомагати малому. *Журнал Forbes Ukraine*. 2023. URL : <https://forbes.ua/company/pidtrimka-ekonomiki-pid-chas-viyни-chomu-velikomu-biznesu-vigidno-dopomagati-malomu-01092023-15673> (дата звернення: 27.11.2023).

48. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2020. 96 с.

49. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 08.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-436-15#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

50. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII. Дата оновлення: 11.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#n38> (дата звернення: 28.11.2023).

51. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 10.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

52. Годун М.О. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності. Суми, 2020. 90 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81956/3/Godyn_Masters_thesis.pdf (дата звернення: 28.11.2023).

53. Прокопець Л.В. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 1-1 (44). Чернівці, 2018. С. 162-166. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bnav_2018_1-1_36.pdf (дата звернення: 28.11.2023).

54. Положення про Державну податкову службу України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. Дата оновлення: 25.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#n15> (дата звернення: 28.11.2023).

55. Положення про Міністерство економіки України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459. Дата оновлення: 13.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п#n10> (дата звернення: 29.11.2023).

56. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України : місія та принципи діяльності. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mission-and-principles-of-work> (дата звернення: 26.11.2023).

57. Офіційний веб-сайт Антимонопольного комітету України : завдання та повноваження. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zavdannya-ta-povnovazhennya> (дата звернення: 29.11.2023).

58. Положення про Міністерство соціальної політики України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423. Дата оновлення: 15.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

59. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 р. № 614. Дата оновлення: 15.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-п#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

60. Еасуфінансування: 4 способи залучити кошти. *Аналітичний центр Easybusiness за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка*

України». 2020. URL: <https://civitta.com.ua/articles/easyfinansuvannya-4-sposobi-zaluchiti-koshti-dlya-msb> (дата звернення: 29.11.2023).

61. Трескунов О.Б. Теоретичні аспекти фінансової безпеки промислових підприємств. Економічні науки. 2009. С. 111-115. URL : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/-bitstream/handle/123456789/24647/31Treskunov.pdf?-sequence=1> (дата звернення: 29.11.2023).

62. Павлюк У. Екологічна безпека великого міста (на прикладі м. Львова). Схід. № 1 (108). 2011. С. 125-127. URL : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/-bitstream/handle/123456789/22491/35-Pavluk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 30.11.2023).

63. Шира Т.Б. Безпека підприємства: розвиток, сутність, підходи та ключові аспекти забезпечення. Проблеми системного підходу в економіці. ВИПУСК № 1 (69). 2019. С. 36-40. URL : http://www.psaе-jrnl.nau.in.ua/journal/1_69_2_2019_ukr/6.pdf (дата звернення: 30.11.2023).

64. Кім Ю.Г. Управління системою фінансової безпеки підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 21.04.02. Вищ. навч. закл. «Ун-т економіки та права «КРОК». Київ, 2009. 21 с.

65. Штангрет А.М., Котляревський Я.В., Караїм М.М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення: моногр. Укр. акад. друкарства. Львів, 2012. 288 с. URL : <https://scholar.google.com/scholar?cluster=1104326963264437-4641&hl=en&oi=scholar> (дата звернення: 30.11.2023).

66. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. Атіка. Київ, 2005. 432 с.

67. Дробот С.А. Сутність детермінантів розвитку та їх класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 22, частина 1. 2018. С. 97-100. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/-22_1_2018ua/22.pdf (дата звернення: 30.11.2023).

68. Гапеева О.М. Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора

економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». *Маріупольський державний університет*. 2021. 552 с.

69. Фостяк В.І. Управління безпековою діяльністю промислових підприємств: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – «Менеджмент». *Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України*. 2020. 290 с. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567-890/3507> (дата звернення: 30.11.2023).

70. Василюк С.В., Шафієва Л.Г. Детермінанти економічної політики в системі сталого розвитку регіону. *Економіка та суспільство*. Вип. 27. 2021. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/437/419> (дата звернення: 30.11.2023).

71. Тульчинський Р.В. Засади стратегічного управління економічною безпекою регіонів. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. С. 75-80. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/323530867.pdf> (дата звернення: 30.11.2023).

72. Ілляшенко О.В. Побудова системи економічної безпеки підприємства: принципові положення. *Севєродонецьк*, 2015. 8 с. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/24.pdf (дата звернення: 01.12.2023).

73. Денисов О.Є. Економічна безпека галузей промисловості в системі економічної безпеки держави: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – «Економічна безпека держави (економічні науки)». *ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*. Київ, 2019. 42 с. URL : https://library.krok.edu.ua/media/library/-category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/denysov_2019-aref.pdf (дата звернення: 01.12.2023).

74. Кучерява А.С. Прибутковість підприємства та шляхи її підвищення. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. №40. 2015. С. 38-44. URL : http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3590/1/ZBIRNYK_TEZ.pdf#page=417 (дата звернення: 01.12.2023).

75. Москвін Б.Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка і організація управління*. № 2 (46). Вінниця, 2022. С. 110-119. URL : <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12549> (дата звернення: 01.12.2023).

76. Жукевич С., Жук Н. Аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки підприємства. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 року)*. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 225-228. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38219/1/-Collection_10_09_2019.pdf (дата звернення: 01.12.2023).

77. Носань Н.С. Актуальні загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські економічні студії*. Черкаси, 2019. №40. С. 35-39. URL : http://eprints.cdu.edu.ua/4689/1/bses_2019_40_8.pdf (дата звернення: 01.12.2023).

78. Лаптев М.С. Загрози економічній безпеці підприємств в сучасних умовах. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Вип. 44. 2016. С. 111-116. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/600793.pdf> (дата звернення: 05.12.2023).

79. Лойко В.В. Загрози економічній безпеці промислового підприємства: сутність та класифікація. Київ, 2015. URL : http://www.economy.-nauka.com.ua/pdf/10_2015/10.pdf (дата звернення: 05.12.2023).

80. Ярмак О. В. Економічна безпека підприємства: навчально-методичний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнесекономіка». Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 92 с.

81. Фурса В.А. Сутність загроз підприємницької діяльності. *Пріоритети розвитку національної економіки в контексті євроінтеграції та глобальних викликів: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. III*. Харків:

ХНУБА, 2016. С. 123-126. URL : <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1040> (дата звернення: 05.12.2023).

82. Білошкурська Н.В., Білошкурський М.В. Загрози стратегічному розвитку економічної безпеки підприємств агропромислового комплексу України. *Агросвіт*. Вип. 6. 2013. С. 23-28. URL : http://www.agrosvit.info/pdf/-6_2013/6.pdf (дата звернення: 05.12.2023).

83. Петренко О.В., Антоненко В.М. Економічна безпека підприємства: загрози та шляхи їх пересічення. *Економіка і суспільство*. Вип. 2. Мукачево, 2016. С. 328-333. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/59.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

84. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип 10 (151). Київ, 2013. С. 93-97. URL : http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/151_20.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

85. The Global Risks Report 2023. 18th Edition. *World Economic Forum*. URL : https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf?fbclid=IwAR3KbV8aeD_NTu21YcpzNLUo9c2IZHMG8NiYV2bJ74Rf4kUqbziSFoGv3QQ (дата звернення: 12.12.2023).

86. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (дата звернення: 12.12.2023).

87. Екологічні загрози та ризики для довкілля, життя та здоров'я людей від російської військової агресії. *Всеукраїнська екологічна ліга*. 2022. URL : <https://www.ecoleague.net/pres-tsentr-vel/novyny/2022-rik/liutyi/item/2187-ekolohichni-zahrozy-ta-ryzyky-dlia-dovkillia-zhyttia-ta-zdorov-ia-liudei-vid-rosiiskoi-viiskovoii-ahresii> (дата звернення: 12.12.2023).

88. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. *Ефективна економіка*. Вип. 5. Одеса, 2021. URL : http://www.economy.-nauka.com.ua/pdf/5_2021/92.pdf (дата звернення: 12.12.2023).
89. Онищенко С.В., Ківшик О.П. Управління інформаційною безпекою стратегічно важливих підприємств в умовах викликів й загроз. *Економіка і регіон*. Вип. 3 (86). Полтава, 2022. С. 80-85. URL : <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2817/2225> (дата звернення: 15.12.2023).
90. 200 лідерів української економіки. *Forbes Ukraine*. 2023. URL : <https://forbes.ua/ratings/200-lideriv-ukrainskoi-ekonomiki-08112023-17066#two> (дата звернення: 15.12.2023).
91. Рейтингове оцінювання економічної безпеки та фінансово-економічного стану підприємств. URL : https://pidru4niki.com/88248/menedzhenment/rejtingove_otsinyuvannya_ekonomichnoyi_bezpeki_finansovo-ekonomichnogo_stanu_pidpriyemstv (дата звернення: 15.12.2023).
92. Методи рейтингової оцінки підприємств. URL : <http://um.co.ua/4/4-8/4-88953.html> (дата звернення: 15.12.2023).
93. Віннічук Ю. 200 найбільших компаній України 2022 року. *Бізнес Цензор*. 2023. URL : https://biz.censor.net/resonance/3411976/200_nayibilshyh_kompaniyi_ukrayiny_2022_roku (дата звернення: 26.12.2023).
94. Тисяча українських компаній, які отримали найбільший дохід у 2022. *YouControl*. 2023. URL : <https://youcontrol.com.ua/data-research/nayibilshyy-dokhid-u-2022/> (дата звернення: 26.12.2023).
95. Державні фінанси. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/> (дата звернення: 26.12.2023).
96. Податкова карта України. URL : <https://map.tax.gov.ua/main> (дата звернення: 26.12.2023).
97. Переможний внесок. Як бізнес підтримує Україну і українців під час війни. *Ділова столиця*. 2022. URL : <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/-peremozhniy-vnesok-yak-biznes-pidtrimuye-ukrajinu-i-ukrajinciv-pid-chas-viyini-25112022-469948> (дата звернення: 26.12.2023).

98. Податки Групи Нафтогаз у 2023 році. URL : <https://www.naftogaz.com/news/11-months-of-2023-naftogaz-group-taxes> (дата звернення: 26.12.2023).

99. НАК «Нафтогаз України» залишається одним з найбільших платників податків до державного бюджету. URL : <https://www.naftogaz.com/news/90-billion-tax-payments?fbclid=IwAR0WITgrbthdGBxRPmC3kJzKImul-fEZrhKoHrgqRx3YrJ3Lg7IGhRVBeuo> (дата звернення: 26.12.2023).

100. Офіційний веб-сайт Philip Morris International. URL : <https://www.pmi.com/markets/ukraine/uk/about-us> (дата звернення: 28.12.2023).

101. Офіційний веб-сайт НАЕК «Енергоатом». URL : <https://www.energoatom.com.ua/o-1101242.html> (дата звернення: 28.11.2023).

102. «Метінвест» у 2022 році сплатив 20,5 млрд грн податків і залишається одним з найбільших спонсорів української армії. *Інтерфакс-Україна*. 2023. URL : <https://interfax.com.ua/news/economic/890251.html> (дата звернення: 28.12.2023).

103. Офіційний веб-сайт Корпорації «АТБ». URL : <https://www.atb.ua/section/novini-korporatsiyi-4/article/u-2022-rotsi-korporatsiia-atb-zbilshila-sumi-splati-podatkov-maizhe-na-miliard-griven-217> (дата звернення: 30.12.2023).

104. За рік Київстар сплатив €10,7 мільярда податків і витратив €1,6 мільярда на благодійність. *Укрінформ*. 2023. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3683169-za-rik-kiiivstar-splativ-107-milarda-podatkov-i-vitrativ-16-milarda-na-blagodijnist.html> (дата звернення: 30.12.2023).

105. Офіційний веб-сайт ТОВ «Нова пошта». URL : <https://novaposhta.ua/news/rubric/2/id/11215> (дата звернення: 30.12.2023).

106. BAYADERA GROUP. Рік незламності країни та бізнесу. *Уніан*. 2023. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/bayadera-group-rik-nezlamnosti-krajini-ta-biznesu-12147351.html> (дата звернення: 30.12.2023).

107. Податки Kernel за 2022 рік склали 3,1 млрд грн. *АгроЕліта*. 2023. URL : <https://agroelita.info/podatky-kernel-za-2022-rik-sklaly-3-1-mlrd-hrn-2/> (дата звернення: 30.12.2023).

108. Офіційний веб-сайт «Карлсберг Україна». URL : <https://carlsberg-ukraine.com/newsroom/peremozhniy-vnesok-yak-b-znes-p-dtrimu-ukra-nu-ukra-nts-v-p-d-chas-v-uni/> (дата звернення: 30.12.2023).

109. Словник економічних показників. *Онлайн-журнал «Financial Analysis online»*. URL : <https://analizua.com/slovník-ekonomichnikh-terminiv> (дата звернення: 05.01.2024).

110. China continues to improve business environment for stronger economic vitality. *Hellenic Shipping News Worldwide*. 2024. URL : <https://www.hellenic-shippingnews.com/china-continues-to-improve-business-environment-for-stronger-economic-vitality/> (дата звернення: 05.01.2024).

111. Arturo Bris, Misiek Piskorski. What can global business learn from South Korea's competitiveness? 2023. URL : <https://www.imd.org/ibyimd/competitiveness/-what-can-global-business-learn-from-south-koreas-competitiveness/> (дата звернення: 05.01.2024).

112. Spain's business competitiveness... how can we improve it? URL : <https://www.mutuauniversal.net/en/blog/mutua/La-competitividad-de-Espana-como-mejorarla/> (дата звернення: 05.01.2024).

113. Северина С.В. Характерні методи управління японськими та американськими підприємствами та можливість їх впровадження на українських теренах. *Інвестиції: практика та досвід*. № 8. 2013. URL : http://www.investplan.-com.ua/pdf/8_2013/44.pdf (дата звернення: 10.01.2024).

114. Колісник Г.М. Зарубіжний досвід, шляхи підвищення економічної ефективності підтримки підприємств та його аспекти в Україні. *Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету*. Вип. 15.1. С. 336-341.

115. Іноземний досвід підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу АПК та можливості його застосування в Україні. URL : <https://ird.gov.ua/irdp/e20180201.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).

116. США залучили великі інвестиції в економіку завдяки військовій допомозі Україні. *Економічна правда*. 2023. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/29/707128/> (дата звернення: 10.01.2024).

117. Світовий досвід інституційної підтримки підприємців. *Дія.Бізнес*. URL : <https://business.dii.gov.ua/svitovij-dosvid> (дата звернення: 10.01.2024).
118. Про Італію в деталях. URL : <https://www.spm.ucu.edu.ua/publications/-kogo-i-yak-pidtrymuvatyme-italiya-v-novomu-ekonomichnomu-paketi-blog-viktoriyi-vdovychenko/> (дата звернення: 10.01.2024).
119. Мажулін Є.В. Дослідження шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства. *Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Харків, 2019. URL : <https://cdn.hneu.edu.ua/rozvitok19/-thesis02-38.html> (дата звернення: 11.01.2024).
120. 8 пріоритетних цілей для бізнесу. ІнтелТех. 2019. URL : <https://inteltech.com.ua/uk/blogs/8-priorytetnyh-ciley-dlya-biznesu> (дата звернення: 11.01.2024).
121. Долаючи перешкоди: як буде відбуватися інтеграція України до єдиного ринку ЄС. *Європейська правда*. 2022. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/14/7150291/> (дата звернення: 11.01.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Порівняльна характеристика критеріїв віднесення підприємств (організацій) до тих, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави

Критерій порівняння	Постанова КМУ від 15.05.2003 р.	Постанова КМУ від 03.10.2010 р. (редакція від 03.10.2012 р.)
1	2	3
Форма власності підприємства (організації), що вноситься в перелік	Без уточнення	Об'єкти державної власності
Кількість критеріїв	10	17
Критерії, що є спільними для обох редакцій	<p>1) підприємства (організації) – суб'єкти природних монополій, які провадять діяльність на загальнодержавному ринку товарів;</p> <p>2) підприємства – представники паливно-енергетичного комплексу, що входять до об'єднаної енергетичної системи України та забезпечують її цілісність;</p> <p>3) підприємства, що здійснюють видобування та переробку корисних копалин загальнодержавного значення;</p> <p>4) підприємства, чисельність штатних працівників яких перевищує 5000 осіб;</p> <p>5) підприємства (організації), що становлять науково-технічний потенціал країни <i>(та є виконавцями загальнодержавних цільових науково-технічних програм і державних замовлень)</i>;</p> <p>6) підприємства оборонно-промислового комплексу <i>(галузі цивільної оборони)</i>;</p> <p>7) підприємства (організації), що забезпечують функціонування інфраструктури загальнодержавного значення: електрозв'язку та пошти, залізничного, авіаційного та морського транспорту, магістральних газо- та нафтопроводів <i>(з деякими доповненнями та розширеннями у редакції 2012 року)</i>.</p>	
Критерії, які відрізняються в залежності від редакції	Підприємства (організації) займають монополієне (домінуюче) становище на загальнодержавному ринку товару за умови, що цей товар має важливе соціально-економічне значення	Без уточнення
	Підприємства мають значну питому вагу (понад 0,5%) в обсязі вартості експорту	Критерій відсутній

Продовження табл. А.1

1	2	3
Критерії, які відрізняються в залежності від редакції	Деталізовано вимоги до кількісних показників діяльності підприємств, які зараховуються до числа великих платників податків	Підприємства, які належать до категорії великих платників податків
	Критерій відсутній	Підприємства, що здійснюють транспортування хімічних продуктів магістральними трубопроводами та обслуговування таких трубопроводів
	Критерій відсутній	Підприємства, що займаються геологічним вивченням та розробкою нафтогазоносних надр...
	Критерій відсутній	Підприємства, що провадять топографо-геодезичну, картографічну та гідрометеорологічну діяльність
	Критерій відсутній	Підприємства, контроль держави за діяльністю яких гарантує захист громадян від наслідків неконтрольованого виготовлення, використання або реалізації небезпечної продукції, послуг або небезпечних виробництв
	Критерій відсутній	Хлібоприймальні та хлібозаготівельні підприємства
	Критерій відсутній	Частка продукції підприємства на загальнодержавному ринку товарів важливого соц.-ек. знач. складає >35%, або підприємство разом з одним/двома іншими суб'єктами має на такому ринку сукупну частку >50%, або не більше ніж з чотирма іншими суб'єктами частку >70%
Підприємство вважається таким, що відповідає критеріям віднесення до суб'єктів, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, визначеним у...	Підпунктах 3, 5 і 6, якщо зазначені умови є основним видом його діяльності і частка його продукції на ринку становить не менш як 15%	Абзацах 2-9, якщо зазначені умови є основним видом його діяльності і частка його продукції на ринку становить не менш як 20%

*Складено автором за даними Верховної Ради України [26], [22]

Додаток Б

Таблиця Б.1

ТОП-50 підприємств України за величиною доходу у 2022 році

№	Компанія	Дохід, млрд грн	Вид діяльності	Власник
1	2	3	4	5
1	АТ НАК «Нафтогаз України»	169,91	Енергетика: імпорт та продаж природного газу	Держава
2	ТОВ «АТБ-Маркет»	148,33	Рітейл: продаж продуктів через мережу супермаркетів	Геннадій Буткевич, Євген Єрмаков та Віктор Карачун
3	ТОВ «Д.Трейдінг»	144,19	Енергетика: вугілля, електроенергія, природний газ	ДТЕК, Рінат Ахметов
4	ДП НАЕК «Енергоатом»	134,2	Енергетика: виробництво електроенергії	Держава
5	ТОВ ГК «Нафтогаз трейдинг»	132,03	Енергетика: реалізація природного газу	«Нафтогаз»
6	АТ «Укргазвидобування»	86,38	Енергетика: видобуток газу та виробництво нафтопродуктів	«Нафтогаз»
7	ПрАТ НЕК «Укренерго»	82,29	Енергетика: управління магістральними електромережами	Держава
8	АТ «Українська залізниця»	74,64	Транспорт: залізничні перевезення	Держава
9	ТОВ «Сільпо-Фуд»	69,99	Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети	Володимир Костельман
10	ТОВ «Кернел - трейд»	67,93	АПК: виробництво і експорт олії та зернових	Андрій Веревський
11	ТОВ «ОККО-Бізнес партнер»	67,29	Енергетика: трейдинг та реалізація нафтопродуктів	Віталій Антонов
12	ТОВ «ТЕДІС Україна»	64,95	Дистрибуція: продаж тютюнових виробів	Борис Кауфман, Річард Доріан Фенхальц (Великобританія)
13	ТОВ ГК «Нафтогаз України»	58,07	Енергетика: постачання газу	«Нафтогаз»
14	ДП «Гарантований покупець»	54,08	Енергетика: продаж електроенергії державної генерації	Держава
15	ПАТ «Запорізький МК «Запоріжсталь»	46,92	ГМК: виробництво сталі та прокату	Метінвест: Рінат Ахметов, Вадим Новинський
16	ПрАТ «МХП»	46,73	АПК: виробництво курятини та зернових	Юрій Косюк
17	ТОВ «Оператор ГТС України»	45,97	Енергетика: управління ГТС, транспортування газу газопроводами	Держава
18	ТОВ «БадМ»	44,57	Дистрибуція: реалізація фармацевтичних препаратів	Олександр Суходольський, Олександр Дитяковський
19	ТОВ «Оптіма-Фарм, ЛТД»	44,35	Дистрибуція: реалізація фармацевтичних препаратів	Андрій Губський
20	ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля»	44,22	Енергетика: видобуток вугілля	ДТЕК, Рінат Ахметов
21	ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг»	43,82	ГМК: виробництво сталі та прокату	ArcelorMittal, Лакшмі Міттал (Індія)
22	ПрАТ ШУ «Покровське»	38,47	ГМК: видобуток та збагачення вугілля	Метінвест, Рінат Ахметов, Вадим Новинський

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5
23	ТОВ «ВОГ Ресурс»	38,39	Енергетика: імпорт та реалізація пального	Степан Івахів, Сергій Лагур (та Софія та Роман Єремєєви без доступу до управління)
24	ПрАТ «Камет-Сталь»	37,85	ГМК: виробництво сталі та прокату	Метінвест, Рінат Ахметов, Вадим Новинський
25	ТОВ «Хім-Трейд ЮА»	37,48	Хімпром: трейдинг хімічних речовин, пального	Дмитро Фірташ
26	ПрАТ «Укргідроенерго»	37,24	Енергетика: виробництво електроенергії на ГЕС і ГАЕС	Держава
27	ТОВ «ДТЕК Трейдинг»	36,68	Енергетика: продаж електроенергії	ДТЕК, Рінат Ахметов
28	АТ «ДТЕК Західенерго»	36,67	Енергетика: виробництво електроенергії	ДТЕК, Рінат Ахметов
29	ПрАТ «Нафтогазвидобування»	35,99	Енергетика: видобуток газу	ДТЕК, Рінат Ахметов
30	ТОВ «Вест Петрол Маркет»	33,7	Енергетика: імпорт та реалізація пального	Степан Івахів, Сергій Лагур (та Софія та Роман Єремєєви без доступу до управління)
31	ПрАТ «Київстар»	30,9	ІТ: надання послуг мобільного зв'язку	Телекомунікаційний холдинг Veon (який на 47,9% належить Letterone Holdings російських олігархів Михайла Фрідмана, Германа Хана, Пьотра Авена та Олексія Кузьмічова)
32	ТОВ «Вінницька птахофабрика»	30,4	АПК: виробництво курятини	МХП, Юрій Косяк
33	ТОВ «Метінвест-СМЦ»	29,86	ГМК: реалізація сталі та прокату	Метінвест: Рінат Ахметов, Вадим Новинський
34	ТОВ «Філіп Морріс Сейлз енд Дистриб'юшн»	29,08	АПК: виробництво та реалізація цигарок	Philip Morris (Швейцарія)
35	ПП «Укрпалетсистем»	28,97	Енергетика: імпорт та реалізація пального	UPG, Юлія Васьковська
36	ТОВ «ЕРУ Трейдинг»	27,41	Енергетика: продаж газу, електроенергії	Дейл Перрі, Ярослав Мудрий
37	ТОВ «Хім-Трейд»	26,3	Хімпром: трейдинг хімічних речовин, пального	Дмитро Фірташ
38	ПрАТ «Маріупольський МК ім. Ілліча»	25,87	ГМК: виробництво сталі та прокату	Метінвест: Рінат Ахметов, Вадим Новинський
39	ТОВ «Бритіш Американ Тобакко Сейлз енд Маркетинг Україна»	25,85	АПК: виробництво та реалізація цигарок	British American Tobacco, ВАТ (Великобританія)
40	ТОВ «АДМ Юкрейн»	25,18	АПК: торгівля зерном	Alfred C. Topfer International (Нідерланди)
41	ТОВ «Дніпровські енергетичні послуги»	23,84	Енергетика: торгівля електроенергією	ДТЕК, Рінат Ахметов
42	ТОВ «Нова Пошта»	23,69	Транспорт: надання поштових послуг	Вячеслав Климов, Володимир Поперешнюк
43	ТОВ «Катеринопільський елеватор»	23,54	АПК: зберігання та торгівля зерном	МХП, Юрій Косяк
44	КП «Київтеплоенерго»	23,37	Енергетика: виробництво теплової енергії	Київ

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5
45	ТОВ «Євроенерготрейд»	22,88	Енергетика: імпорт та реалізація газу	Юрій Дубинський
46	ПрАТ «Полтавський ГЗК»	22,51	ГМК: видобуток та збагачення залізної руди	Георгієв, Костянтин Жеваго
47	ТОВ «Київські енергетичні послуги»	22,46	Енергетика: торгівля електроенергією	ДТЕК, Рінат Ахметов
48	ДочП «Кондитерська корпорація «РОШЕН»	22,13	АПК: виробництво кондитерської продукції	Петро Порошенко
49	ТОВ «Теплотехніка»	21,36	Машинобудування: виробництво радіаторів і котлів центрального опалення	Сергій та Олена Беліменки
50	ТОВ «Фірма Елідон»	20,64	АПК: продаж засобів захисту рослин, насіння	Сергій та Олег Кролевці

*Складено автором за даними Бізнес Цензор [93]

Додаток В

Таблиця В.1

Комплексна оцінка складових фінансово-економічної безпеки ДП НАЕК «Енергоатом» за 2018-2022 роки

Складова ФЕБ	Значимість складової	Показники	Фактичне значення показника					Порогове значення показника	Відношення фактичних та порогових значень					Вагомість показників у складовій	Інтегрована оцінка коефіцієнта складової					Інтегрована оцінка складової					Комплексна оцінка складової						
			4						5	6					7	8					9					10					
			2018	2019	2020	2021	2022			2018	2019	2020	2021			2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3						5						7																	
I складова - «Фінансова»	0,35	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,86	0,85	0,82	0,83	0,93	0,7	1,23	1,22	1,17	1,19	1,34	0,15	0,18	0,18	0,18	0,18	0,20	0,79	0,76	0,59	0,77	0,79	0,28	0,27	0,21	0,27	0,28		
		Коефіцієнт загальної ліквідності	1,17	1,03	1,04	1,06	1,16	2	0,59	0,51	0,52	0,53	0,58	0,12	0,07	0,06	0,06	0,06	0,07												
		Коефіцієнт термінової ліквідності	0,27	0,14	0,41	0,44	0,71	1	0,27	0,14	0,41	0,44	0,71	0,08	0,02	0,01	0,03	0,04	0,06												
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,06	0,01	0,02	0,12	0,03	0,5	0,12	0,01	0,04	0,24	0,05	0,08	0,01	0,00	0,00	0,02	0,00												
		Коефіцієнт загальної платоспроможності	2,52	2,58	2,09	2,28	2,01	1	2,52	2,58	2,09	2,28	2,01	0,1	0,25	0,26	0,21	0,23	0,20												
		Коефіцієнт оборотності активів	0,21	0,22	0,20	0,36	0,55	2	0,10	0,11	0,10	0,18	0,27	0,1	0,01	0,01	0,01	0,02	0,03												
		Коефіцієнт рентабельності активів	0,022	0,017	-0,022	0,025	0,022	0,1	0,22	0,17	-0,22	0,25	0,22	0,1	0,02	0,02	-0,02	0,03	0,02												
		Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,036	0,029	-0,038	0,047	0,035	0,2	0,18	0,14	-0,19	0,23	0,17	0,11	0,02	0,02	-0,02	0,03	0,02												
		Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,60	0,61	0,52	0,56	0,66	0,5	1,21	1,23	1,05	1,12	1,31	0,08	0,10	0,10	0,08	0,09	0,10												
		Коефіцієнт фінансування (покриття боргів ВК)	1,52	1,58	1,095	1,278	1,32	1	1,52	1,58	1,09	1,28	1,32	0,06	0,09	0,09	0,07	0,08	0,08												
		Коефіцієнт чистої рентабельності продажу (обороту) (Кчрп)	0,11	0,08	-0,11	0,07	0,06	0,2	0,53	0,39	-0,53	0,36	0,31	0,02	0,01	0,01	-0,01	0,01	0,01												
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»	0,25	Коефіцієнт плинності кадрів	-0,02	-0,003	-0,006	0,001	-0,01	0,15	-0,10	-0,02	-0,04	0,005	-0,10	0,29	-0,03	-0,01	-0,01	0,001	-0,03	0,63	0,68	0,66	0,87	1,10	0,16	0,17	0,17	0,22	0,28		
		Фондоозброєність працівників	4772,33	4792,85	4792,18	4858,41	4854,09	4000	1,19	1,20	1,20	1,21	1,21	0,37	0,44	0,44	0,44	0,45	0,45												
		Індекс продуктивності праці	1291,98	1436,79	1350,39	2457,16	4026,52	2000	0,65	0,72	0,68	1,23	2,01	0,34	0,22	0,24	0,23	0,42	0,68												
III складова - «Технічна»	0,25	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,32	0,32	0,31	0,31	0,30	0,3	1,08	1,06	1,04	1,03	1,01	0,25	0,27	0,27	0,26	0,26	0,25	0,50	0,51	0,50	0,59	0,71	0,13	0,13	0,13	0,15	0,18		
		Фондовіддача	0,27	0,30	0,28	0,51	0,82	1,5	0,18	0,20	0,19	0,34	0,55	0,6	0,11	0,12	0,11	0,20	0,33												
		Коефіцієнт зносу	0,677	0,681	0,688	0,690	0,698	0,8	0,85	0,85	0,86	0,86	0,87	0,15	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13												
IV складова - «Ринкова»	0,15	Індекс реалізації продукції	1,12	1,11	0,93	1,82	1,61	1	1,12	1,11	0,93	1,82	1,61	0,1	0,11	0,11	0,09	0,18	0,16	1,01	0,80	-0,75	1,06	0,90	0,15	0,12	-0,1	0,16	0,13		
		Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,021	0,017	-0,02	0,02	0,02	0,1	0,21	0,17	-0,21	0,25	0,20	0,27	0,06	0,05	-0,06	0,07	0,06												
		Рентабельність продукції	0,13	0,10	-0,12	0,13	0,11	0,1	1,33	1,01	-1,25	1,28	1,08	0,63	0,84	0,64	-0,79	0,81	0,68												
			2018 рік						2019 рік						2020 рік						2021 рік						2022 рік				
	Σ=1	Рівень економічної безпеки підприємства	0,71						0,68						0,39						0,79						0,87				

Таблиця В.2

Комплексна оцінка складових фінансово-економічної безпеки АТ «ПІВДГЗК» за 2018-2022 роки

Складова ФЕБ	Значимість складової	Показники	Фактичне значення показника					Порогове значення показника	Відношення фактичних та порогових значень					Вагомість показників у складовій	Інтегрована оцінка коефіцієнта складової					Інтегрована оцінка складової					Комплексна оцінка складової						
			4						5	6					7	8					9					10					
			2018	2019	2020	2021	2022			2018	2019	2020	2021			2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3						5						7																	
I складова - «Фінансова»	0,35	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,68	0,79	0,90	0,92	0,93	0,9	0,75	0,88	1,00	1,03	1,03	0,15	0,11	0,13	0,15	0,15	0,16	0,71	0,73	1,07	1,22	0,89	0,25	0,26	0,37	0,43	0,31		
		Коефіцієнт загальної ліквідності	1,53	2,63	6,26	7,33	5,10	4,5	0,34	0,58	1,39	1,63	1,13	0,12	0,04	0,07	0,17	0,20	0,14												
		Коефіцієнт термінової ліквідності	1,28	2,50	6,12	6,97	4,83	5	0,26	0,50	1,22	1,39	0,97	0,08	0,02	0,04	0,10	0,11	0,08												
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	0,002	0,07	0,21	0,37	0,5	0,06	0,004	0,14	0,43	0,73	0,08	0,00	0,00	0,01	0,03	0,06												
		Коефіцієнт загальної платоспроможності	2,44	3,27	6,00	7,54	10,65	6	0,41	0,54	1,00	1,26	1,78	0,1	0,04	0,05	0,10	0,13	0,18												
		Коефіцієнт оборотності активів	1,81	1,55	1,28	1,37	0,25	2	0,90	0,78	0,64	0,69	0,13	0,1	0,09	0,08	0,06	0,07	0,01												
		Коефіцієнт рентабельності активів	0,61	0,55	0,70	0,77	-0,02	0,6	1,01	0,91	1,16	1,29	-0,03	0,1	0,10	0,09	0,12	0,13	0,00												
		Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	1,27	0,84	0,90	0,91	-0,02	0,8	1,58	1,05	1,13	1,14	-0,02	0,11	0,17	0,12	0,12	0,12	0,00												
		Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,59	0,69	0,83	0,87	0,91	0,8	0,74	0,87	1,04	1,08	1,13	0,08	0,06	0,07	0,08	0,09	0,09												
		Коефіцієнт фінансування (покриття боргів ВК)	1,44	2,27	5,00	6,54	9,65	3	0,48	0,76	1,67	2,18	3,22	0,06	0,03	0,05	0,10	0,13	0,19												
		Коефіцієнт чистої рентабельності продажу (обороту) (Кчрп)	0,34	0,35	0,54	0,56	-0,07	0,2	1,69	1,76	2,71	2,81	-0,35	0,02	0,03	0,04	0,05	0,06	-0,01												
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»	0,25	Коефіцієнт плинності кадрів	-0,07	0,07	-0,03	-0,03	-0,09	0,2	-0,34	0,37	-0,16	-0,157	-0,45	0,29	-0,10	0,11	-0,05	-0,046	-0,13	0,21	0,45	0,49	0,71	0,25	0,05	0,11	0,12	0,18	0,06		
		Фондоозброєність працівників	833,99	939,00	1863,50	2218,47	2330,10	3000	0,28	0,31	0,62	0,74	0,78	0,37	0,10	0,12	0,23	0,27	0,29												
		Індекс продуктивності праці	3548,45	3933,44	5412,81	8584,83	1690,52	6000	0,59	0,66	0,90	1,43	0,28	0,34	0,20	0,22	0,31	0,49	0,10												
III складова - «Технічна»	0,25	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,65	0,65	0,90	0,80	0,69	0,8	0,82	0,81	1,12	1,00	0,86	0,25	0,20	0,20	0,28	0,25	0,22	0,95	0,88	0,81	0,84	0,37	0,24	0,22	0,2	0,21	0,09		
		Фондовіддача	5,12	4,59	3,82	4,14	0,71	4,5	1,14	1,02	0,85	0,92	0,16	0,6	0,68	0,61	0,51	0,55	0,09												
		Коефіцієнт зносу	0,35	0,35	0,10	0,20	0,31	0,8	0,43	0,44	0,13	0,25	0,39	0,15	0,06	0,07	0,02	0,04	0,06												
IV складова - «Ринкова»	0,15	Індекс реалізації продукції	1,10	1,19	1,48	1,54	0,18	1,3	0,84	0,92	1,14	1,18	0,14	0,1	0,08	0,09	0,11	0,12	0,01	0,52	0,51	0,80	1,06	-0,01	0,08	0,08	0,12	0,16	0,00		
		Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,54	0,46	0,49	0,77	-0,02	0,6	0,90	0,77	0,81	1,29	-0,03	0,27	0,24	0,21	0,22	0,35	-0,01												
		Рентабельність продукції	0,90	1,01	2,22	2,84	-0,09	3	0,30	0,34	0,74	0,95	-0,03	0,63	0,19	0,21	0,47	0,60	-0,02												
			2018 рік						2019 рік						2020 рік						2021 рік						2022 рік				
	Σ=1	Рівень економічної безпеки підприємства	0,61						0,66						0,82						0,97						0,46				

Таблиця В.3

Комплексна оцінка складових фінансово-економічної безпеки ПрАТ «НЕК «Укренерго» за 2018-2022 роки

Складова ФЕБ	Значимість складової	Показники	Фактичне значення показника					Порогове значення показника	Відношення фактичних та порогових значень					Вагомість показників у складовій	Інтегрована оцінка коефіцієнта складової					Інтегрована оцінка складової					Комплексна оцінка складової						
			4						5	6					7	8					9					10					
			2018	2019	2020	2021	2022			2018	2019	2020	2021			2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
I складова - «Фінансова»	0,35	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,61	0,75	0,31	0,57	0,45	0,7	0,87	1,06	0,44	0,82	0,65	0,15	0,13	0,16	0,07	0,12	0,10	0,68	0,79	-0,76	0,47	0,55	0,24	0,28	-0,3	0,17	0,19		
		Коефіцієнт загальної ліквідності	0,30	0,52	0,380	0,87	0,87	2	0,15	0,26	0,19	0,43	0,43	0,12	0,02	0,03	0,02	0,05	0,05												
		Коефіцієнт термінової ліквідності	0,28	0,50	0,375	0,86	0,86	1	0,28	0,50	0,38	0,86	0,86	0,08	0,02	0,04	0,03	0,07	0,07												
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,20	0,18	0,055	0,26	0,07	0,5	0,41	0,36	0,11	0,52	0,13	0,08	0,03	0,03	0,01	0,04	0,01												
		Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,66	2,39	1,15	1,12	1,13	1	1,66	2,39	1,15	1,12	1,13	0,1	0,17	0,24	0,11	0,11	0,11												
		Коефіцієнт оборотності активів	0,22	0,56	0,82	0,83	0,81	2	0,11	0,28	0,41	0,42	0,41	0,1	0,01	0,03	0,04	0,04	0,04												
		Коефіцієнт рентабельності активів	0,09	0,04	-0,39	0,002	0,02	0,1	0,93	0,40	-3,87	0,02	0,24	0,1	0,09	0,04	-0,39	0,00	0,02												
		Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,27	0,08	-1,16	0,014	0,21	0,2	1,35	0,38	-5,80	0,07	1,06	0,11	0,15	0,04	-0,64	0,01	0,12												
		Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,04	0,58	0,13	0,11	0,12	0,5	0,09	1,16	0,26	0,22	0,23	0,08	0,01	0,09	0,02	0,02	0,02												
		Коефіцієнт фінансування (покрита боргів ВК)	0,07	1,39	0,12	0,12	0,13	1	0,07	1,39	0,12	0,12	0,13	0,06	0,00	0,08	0,01	0,01	0,01												
Коефіцієнт чистої рентабельності продажу (обороту) (Кчрп)	0,43	0,07	-0,47	0,002	0,03	0,2	2,14	0,35	-2,36	0,01	0,15	0,02	0,04	0,01	-0,05	0,00	0,00														
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»	0,25	Коефіцієнт лийності кадрів	-0,23	-0,09	-0,01	0,002	-0,26	0,15	-1,54	-0,62	-0,05	0,015	-1,70	0,29	-0,45	-0,18	-0,02	0,004	-0,49	-0,30	0,42	0,81	0,92	0,51	-0,1	0,1	0,2	0,23	0,13		
		Фондоозбросність працівників	1402,65	5530,95	5590,76	5489,41	5465,03	5000	0,28	1,11	1,12	1,10	1,09	0,37	0,10	0,41	0,41	0,41	0,40												
		Індекс продуктивності праці	678,59	3286,28	7330,66	8926,29	10646,72	6000	0,11	0,55	1,22	1,49	1,77	0,34	0,04	0,19	0,42	0,51	0,60												
III складова - «Технічна»	0,25	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,63	1,00	0,92	0,86	0,80	0,3	2,09	3,32	3,07	2,85	2,67	0,25	0,52	0,83	0,77	0,71	0,67	0,80	1,20	1,31	1,39	1,47	0,2	0,3	0,33	0,35	0,37		
		Фондовіддача	0,51	0,92	1,31	1,61	1,91	1,5	0,34	0,61	0,88	1,08	1,28	0,6	0,21	0,37	0,53	0,65	0,77												
		Коефіцієнт зносу	0,373	0,005	0,078	0,144	0,198	0,8	0,47	0,01	0,10	0,18	0,25	0,15	0,07	0,00	0,01	0,03	0,04												
IV складова - «Ринкова»	0,15	Індекс реалізації продукції	0,73	4,36	2,21	1,22	1,16	1	0,73	4,36	2,21	1,22	1,16	0,1	0,07	0,44	0,22	0,12	0,12	1,05	0,59	-0,99	0,13	0,20	0,16	0,09	-0,1	0,02	0,03		
		Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,090	0,029	-0,35	0,002	0,02	0,1	0,90	0,29	-3,53	0,02	0,22	0,27	0,24	0,08	-0,95	0,00	0,06												
		Рентабельність продукції	0,932	0,093	-0,33	0,002	0,03	0,8	1,16	0,12	-0,41	0,00	0,04	0,63	0,73	0,07	-0,26	0,00	0,02												
			2018 рік						2019 рік						2020 рік						2021 рік						2022 рік				
	Σ=1	Рівень економічної безпеки підприємства	0,52						0,77						0,12						0,76						0,72				

Таблиця В.4

Комплексна оцінка складових фінансово-економічної безпеки АТ «НАК «Нафтогаз України» за 2018-2022 роки

Складові ва ФЕБ	Значимість складової	Показники	Фактичне значення показника					Порогове значення показника	Відношення фактичних та порогових значень					Вагомість показників у складовій	Інтегрована оцінка коефіцієнта складової					Інтегрована оцінка складової					Комплексна оцінка складової						
			4						5	6					7	8					9					10					
			2018	2019	2020	2021	2022			2018	2019	2020	2021			2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3						5						7																	
I складові - «Фінансова»	0,35	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,41	0,85	0,90	0,87	0,72	0,8	0,51	1,06	1,13	1,09	0,89	0,15	0,08	0,16	0,17	0,16	0,13	0,58	0,98	0,82	0,77	0,35	0,2	0,34	0,29	0,27	0,12		
		Коефіцієнт загальної ліквідності	1,80	2,90	3,54	2,22	1,05	2	0,90	1,45	1,77	1,11	0,52	0,12	0,11	0,17	0,21	0,13	0,06												
		Коефіцієнт термінової ліквідності	0,84	1,84	2,05	1,83	0,90	1,5	0,56	1,23	1,37	1,22	0,60	0,08	0,04	0,10	0,11	0,10	0,05												
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,13	0,96	0,85	0,36	0,03	0,5	0,25	1,92	1,70	0,72	0,07	0,08	0,02	0,15	0,14	0,06	0,01												
		Коефіцієнт загальної платоспроможності	5,14	4,06	4,33	4,62	3,45	5	1,03	0,81	0,87	0,92	0,69	0,1	0,10	0,08	0,09	0,09	0,07												
		Коефіцієнт оборотності активів	0,36	0,35	0,26	0,40	0,35	2	0,18	0,18	0,13	0,20	0,17	0,1	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02												
		Коефіцієнт рентабельності активів	0,02	0,10	-0,04	0,03	-0,08	0,2	0,12	0,50	-0,20	0,15	-0,38	0,1	0,01	0,05	-0,02	0,02	-0,04												
		Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,03	0,13	-0,05	0,04	-0,10	0,2	0,16	0,65	-0,26	0,19	-0,51	0,11	0,02	0,07	-0,03	0,02	-0,06												
		Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,81	0,75	0,77	0,78	0,71	0,7	1,15	1,08	1,10	1,12	1,01	0,08	0,09	0,09	0,09	0,09	0,08												
		Коефіцієнт фінансування (покриття боргів ВК)	4,14	3,06	3,33	3,62	2,45	3	1,38	1,02	1,11	1,21	0,82	0,06	0,08	0,06	0,07	0,07	0,05												
		Коефіцієнт чистої рентабельності продажу (обороту) (Кчрп)	0,07	0,28	-0,15	0,08	-0,22	0,2	0,33	1,42	-0,74	0,38	-1,08	0,02	0,01	0,03	-0,01	0,01	-0,02												
II складові - «Інтелектуальна та кадрова»	0,25	Коефіцієнт плинності кадрів	0,24	0,006	0,05	0,039	-0,08	0,15	1,57	0,04	0,36	0,259	-0,53	0,29	0,46	0,01	0,10	0,075	-0,15	1,39	0,80	0,61	0,62	0,40	0,35	0,2	0,15	0,15	0,10		
		Фондоозброньність працівників	648,53	541,04	341,62	292,98	278,93	450	1,44	1,20	0,76	0,65	0,62	0,37	0,53	0,44	0,28	0,24	0,23												
		Індекс продуктивності праці	233947,63	202439,73	130451,20	176828,04	191342,71	200000	1,17	1,01	0,65	0,88	0,96	0,34	0,40	0,34	0,22	0,30	0,33												
III складові - «Технічна»	0,25	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,70	0,65	0,42	0,37	0,32	0,4	1,74	1,62	1,06	0,93	0,81	0,25	0,43	0,41	0,26	0,23	0,20	0,92	0,88	0,74	1,03	1,10	0,23	0,22	0,18	0,26	0,27		
		Фондовіддача	354,19	341,41	305,06	568,73	641,03	500	0,71	0,68	0,61	1,14	1,28	0,6	0,43	0,41	0,37	0,68	0,77												
		Коефіцієнт зносу	0,30	0,35	0,58	0,63	0,68	0,8	0,38	0,44	0,72	0,78	0,84	0,15	0,06	0,07	0,11	0,12	0,13												
IV складові - «Ринкова»	0,15	Індекс реалізації продукції	1,09	0,87	0,68	1,41	1,00	1	1,09	0,87	0,68	1,41	1,00	0,1	0,11	0,09	0,07	0,14	0,10	0,45	1,44	-0,52	0,49	-0,86	0,07	0,22	-0,1	0,07	-0,13		
		Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,028	0,099	-0,04	0,029	-0,07	0,1	0,28	0,99	-0,44	0,29	-0,71	0,27	0,07	0,27	-0,12	0,08	-0,19												
		Рентабельність продукції	0,086	0,344	-0,15	0,087	-0,24	0,2	0,43	1,72	-0,74	0,43	-1,22	0,63	0,27	1,08	-0,47	0,27	-0,77												
			2018 рік						2019 рік						2020 рік						2021 рік						2022 рік				
	Σ=1	Рівень економічної безпеки підприємства	0,85						0,98						0,55						0,76						0,37				

Таблиця В.5

Комплексна оцінка складових фінансово-економічної безпеки ТОВ «Кернел-трейд» за 2018-2022 роки

Складова ФЕБ	Значимість складової	Показники	Фактичне значення показника					Порогове значення показника	Відношення фактичних та порогових значень					Вагомість показників у складовій	Інтегрована оцінка коефіцієнта складової					Інтегрована оцінка складової					Комплексна оцінка складової						
			4						5	6					7	8					9					10					
			2018	2019	2020	2021	2022			2018	2019	2020	2021			2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3						5						7																	
I складова - «Фінансова»	0,35	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,39	0,38	0,89	0,97	0,30	0,7	0,55	0,54	1,28	1,38	0,43	0,15	0,08	0,08	0,19	0,21	0,06	0,55	0,70	0,97	0,75	0,85	0,19	0,25	0,34	0,26	0,30		
		Коефіцієнт загальної ліквідності	1,57	1,50	1,35	1,23	1,28	2	0,78	0,75	0,67	0,62	0,64	0,12	0,09	0,09	0,08	0,07	0,08												
		Коефіцієнт термінової ліквідності	1,02	0,77	0,79	0,50	0,94	1	1,02	0,77	0,79	0,50	0,94	0,08	0,08	0,06	0,06	0,04	0,08												
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,010	0,013	0,03	0,08	0,07	0,5	0,02	0,03	0,07	0,16	0,14	0,08	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01												
		Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,42	2,66	3,05	3,48	1,42	1	1,42	2,66	3,05	3,48	1,42	0,1	0,14	0,27	0,31	0,35	0,14												
		Коефіцієнт оборотності активів	1,41	1,52	1,83	2,09	1,43	2	0,70	0,76	0,91	1,04	0,71	0,1	0,07	0,08	0,09	0,10	0,07												
		Коефіцієнт рентабельності активів	0,002	0,01	0,04	-0,04	0,11	0,1	0,02	0,10	0,45	-0,42	1,08	0,1	0,00	0,01	0,04	-0,04	0,11												
		Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,006	0,04	0,15	-0,15	0,40	0,2	0,03	0,18	0,74	-0,77	1,99	0,11	0,00	0,02	0,08	-0,08	0,22												
		Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,296	0,302	0,31	0,24	0,29	0,5	0,59	0,60	0,61	0,48	0,59	0,08	0,05	0,05	0,05	0,04	0,05												
		Коефіцієнт фінансування (покриття боргів ВК)	0,419	0,804	0,93	0,84	0,42	1	0,42	0,80	0,93	0,84	0,42	0,06	0,03	0,05	0,06	0,05	0,03												
		Коефіцієнт чистої рентабельності продажу (обороту) (Кчрп)	0,001	0,01	0,02	-0,02	0,08	0,2	0,01	0,03	0,12	-0,10	0,38	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01												
II складова - «Інтелектуальна та кадрова»	0,25	Коефіцієнт плинності кадрів	0,31	0,06	-0,01	0,059	-0,18	0,15	2,06	0,39	-0,07	0,392	-1,19	0,29	0,60	0,11	-0,02	0,114	-0,35	0,94	0,67	0,78	0,95	0,62	0,24	0,17	0,2	0,24	0,16		
		Фондоозбросеність працівників	530,27	1586,74	2491,83	2294,98	3069,93	2000	0,27	0,79	1,25	1,15	1,53	0,37	0,10	0,29	0,46	0,42	0,57												
		Індекс продуктивності праці	58030,98	61071,09	80810,27	97159,16	93691,02	80000	0,73	0,76	1,01	1,21	1,17	0,34	0,25	0,26	0,34	0,41	0,40												
III складова - «Технічна»	0,25	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,74	0,84	0,84	0,78	0,31	0,3	2,47	2,81	2,81	2,61	1,02	0,25	0,62	0,70	0,70	0,65	0,25	1,79	1,32	1,13	1,11	0,62	0,45	0,33	0,28	0,28	0,16		
		Фондовіддача	112,58	58,51	39,46	41,80	31,95	60	1,88	0,98	0,66	0,70	0,53	0,6	1,13	0,59	0,39	0,42	0,32												
		Коефіцієнт зносу	0,26	0,16	0,16	0,22	0,25	0,8	0,32	0,20	0,20	0,27	0,31	0,15	0,05	0,03	0,03	0,04	0,05												
IV складова - «Ринкова»	0,15	Індекс реалізації продукції	1,23	1,11	1,31	1,27	0,79	1	1,23	1,11	1,31	1,27	0,79	0,1	0,12	0,11	0,13	0,13	0,08	0,29	0,19	0,42	-0,11	0,97	0,04	0,03	0,06	-0	0,15		
		Коефіцієнт ринкової віддачі активів	0,002	0,010	0,04	-0,040	0,10	0,1	0,02	0,10	0,42	-0,40	0,98	0,27	0,00	0,03	0,11	-0,11	0,26												
		Рентабельність продукції	0,027	0,008	0,03	-0,021	0,10	0,1	0,27	0,08	0,28	-0,21	1,00	0,63	0,17	0,05	0,18	-0,13	0,63												
			2018 рік						2019 рік						2020 рік						2021 рік						2022 рік				
	Σ=1	Рівень економічної безпеки підприємства	0,92						0,77						0,88						0,76						0,75				